II

(Besluiten waarvan de publikatie niet voorwaarde is voor de toepassing)

COMMISSIE

BESCHIKKING VAN DE COMMISSIE

van 13 juli 1994

inzake een procedure op grond van artikel 85 van het EG-Verdrag

(IV/C/33.833 — Karton)

(Slechts de teksten in de Duitse, de Engelse, de Franse, de Italiaanse, de Nederlandse en de Spaanse taal zijn authentiek)

(94/601/EG)

DE COMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN,

Gelet op het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap,

Gelet op Verordening nr. 17 van de Raad van 6 februari 1962, eerste verordening over de toepassing van de artikelen 85 en 86 van het Verdrag [1], laatstelijk gewijzigd bij de Akte van Toetreding van Spanje en Portugal,

Gezien het besluit van de Commissie van 21 december 1992 om op eigen initiatief een procedure in te leiden,

Na de betrokken partijen overeenkomstig artikel 19, lid 1, van Verordening nr. 17 en overeenkomstig Verordening nr. 99/63/EEG van de Commissie van 25 juli 1963 over het horen van belanghebbenden en derden overeenkomstig artikel 19, leden 1 en 2, van Verordening nr. 17 van de Raad [2], in de gelegenheid te hebben gesteld hun standpunt kenbaar te maken ter zake van de punten van bezwaar welke de Commissie in aanmerking heeft genomen,

Na raadpleging van het Raadgevend Comité voor mededingingsregelingen en economische machtsposities,

Overwegende hetgeen volgt:

[1] PB nr. 13 van 21. 2. 1962, blz. 204/62.
[2] PB nr. 127 van 20. 8. 1963, blz. 2268/63.

DEEL I

DE FEITEN

A. SAMENVATTING VAN DE INBREUK

(1) Deze beschikking, waarbij geldboeten worden opgelegd wegens inbreuk op artikel 85, vloeit voort uit een onderzoek dat door de Commissie in april 1991 is uitgevoerd. Krachtens artikel 14, lid 3, van Verordening nr. 17 bezochten ambtenaren van de Commissie de kantoren van een reeks kartonproducenten of hun dochterondernemingen en verkoopagenten in de Gemeenschap. Door middel van de bovengenoemde verificaties en daarop aansluitende verzoeken om inlichtingen ingevolge artikel 11 van Verordening nr. 17 ontdekte de Commissie bewijsstukken, waaruit bleek dat door de volgende ondernemingen een inbreuk op artikel 85 was begaan:

— Buchmann GmbH

— Cascades SA

— Enso-Gutzeit Oy

— Europa Carton AG

— Finnboard-Finnish Board Mills Association

— Fiskeby Board AB

— Gruber & Weber GmbH & Co KG

— Kartonfabriek „De Eendracht" NV, handelende onder de naam „BPB de Eendracht"

— NV Koninklijke KNP BT NV (voorheen Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV)

— Laakmann Karton GmbH & Co KG

— Mayr-Melnhof Karton Gesellschaft mbH

— Mo Och Domsjö AB (MoDo)

— Papeteries de Lancey SA

— Rena Kartonfabrik AS

— Sarrió SpA

— SCA Holding Ltd (voorheen Reed Paper & Board (UK) Ltd)

— Stora Kopparbergs Bergslags AB

— Enso Española SA (voorheen Tampella Española SA)

— Moritz J. Weig GmbH & Co KG.

(2) De inbreuk bestaat uit deelname vanaf medio 1986 tot ten minste april 1991 (in de meeste gevallen) aan een overeenkomst en/of aan een onderling afgestemde feitelijke gedraging waarbij de producenten die in de Gemeenschap karton leveren, in onderlinge afstemming en medeplichtigheid en in strijd met artikel 85:

— regelmatig zijn bijeengekomen in een reeks geheime en geïnstitutionaliseerde vergaderingen om overeenstemming te bereiken over een gemeenschappelijk plan voor de bedrijfstak ter beperking van de mededinging;

— voor alle produktkwaliteiten in elk van de nationale valuta's regelmatig prijsverhogingen zijn overeengekomen;

— gelijktijdige en uniforme prijsverhogingen in de gehele Gemeenschap hebben gepland en tenuitvoergelegd;

— een afspraak hebben gemaakt om de marktaandelen van de grote producenten op een vast niveau te houden (met van tijd tot tijd enige wijzigingen);

— onderling afgestemde maatregelen hebben genomen om het aanbod van het produkt in de Gemeenschap te beperken, ten einde de tenuitvoerlegging van de bovengenoemde onderling afgestemde prijsverhogingen te waarborgen;

— ter ondersteuning van de bovengenoemde beperkingen commerciële informatie hebben uitgewisseld (over leveranties, prijzen, stillegging van fabrieken, orderportefeuilles, bezettingsgraad van machines enzovoort).

B. DE BEDRIJFSTAK KARTON

1. Het produkt

(3) Karton, ook wel „bordpapier" genoemd, is een stijf materiaal, dat van houtvezel wordt vervaardigd en voornamelijk wordt gebruikt voor de fabricage van vouwkarton voor de verpakking van levensmiddelen en andere consumptiegoederen. Ook wordt het gebruikt voor de vervaardiging van kaartpapier voor grafische doeleinden.

Karton wordt vervaardigd volgens een aantal procédés, waarbij vezels in een concentratie van 1 % in water worden gedispergeerd en vervolgens in vellen worden gevormd door het water te verwijderen en het achterblijvende vezelvlies te drogen.

Om aan de uiteenlopende behoeften van de eindgebruikers te voldoen is een grote verscheidenheid aan produktkwaliteiten ontwikkeld. De kwaliteit van het materiaal is in aanzienlijke mate afhankelijk van de keuze van de gebruikte vezel en de behandeling daarvan gedurende het produktieproces. Doorgaans wordt karton vervaardigd en verkocht in de vorm van vellen waarin lagen van uit verschillende typen pulp gemaakt materiaal gecombineerd zijn. Het wordt gewoonlijk op de witte zijde gecoat of gelamineerd met diverse materialen om het uiterlijk te verbeteren of om het voor bepaalde toepassingen geschikt te maken. Het basisonderscheid is dat tussen dat uit primaire houtvezels wordt geproduceerd en karton dat van gerecycleerd afvalpapier wordt gemaakt.

(4) De voornaamste in West-Europa geproduceerde kartonkwaliteiten zijn:

— „Folding boxboard" (FBB), vouwkarton, vervaardigd met een witte bovenlaag van gebleekte celstof, en tussenlang van houtpulp of celstof/houtpulp en vaak nog een dunne onderlaag van gebleekte celstof. FBB wordt gewoonlijk gebruikt voor het verpakken van levensmiddelen, kosmetische produkten, sigaretten, farmaceutische produkten enz.

— „White-lined chipboard" (WLC), op het vasteland van West-Europa ook bekend als Duplex of Triplex, op basis van secundaire of gerecycleerde vezels. Dit produkt wordt gemaakt met gebleekte celstof op de bovenzijde en afvalpapier op de achterzijde, en wordt normaal gebruikt voor het verpakken van andere dan voedingsprodukten.

— „Solid Bleached Sulphate board" (SBS), sulfaatkarton, is een volledig wit, meerlagig produkt, gemaakt van gebleekte celstof. Dit produkt wordt hoofdzakelijk gebruikt als hoogwaardige verpakking van levensmiddelen, kosmetische produkten, farmaceutische produkten en sigaretten.

Ook bepaalde andere kartonsoorten (b.v. grijskarton, dat geheel uit afvalpapier wordt gemaakt) kunnen met kartonmachines worden geproduceerd, maar deze vallen niet onder de algemeen door de producenten zelf gehanteerde definitie van „karton" en zijn geen voorwerp van de onderhavige procedure.

De standaardproduktbenamingen en -afkortingen die in Duitsland worden gebruikt zijn in de bedrijfstak in geheel West-Europa gangbaar:

— de FBB-kwaliteiten met en zonder deklaag worden aangduid als respectievelijk „GC" en „UC";

— de aanduidingen „GD" en „UD" staan voor WLC (of „duplex"-karton) met, respectievelijk zonder deklaag, terwijl „GT" en „UT" de overeenkomstige „triplex"-soorten zijn;

— SBS-soorten met en zonder deklaag worden aangeduid als „GZ", respectievelijk „UZ".

Binnen deze categorieën kunnen verdere onderverdelingen worden gemaakt. GC 1, bij voorbeeld, wordt onderscheiden van GC 2 vanwege de verschillende achterlaag die wordt gebruikt, GD 1 van GD 2 wegens het uiteenlopend specifiek volume ervan, enzovoort. Gemakshalve wordt de gehele primaire vezelsector dikwijls aangeduid als de „GC-kwaliteiten", en alle gerecycleerde kwaliteiten als „GD-kwaliteiten". Dit is, waar nodig, ook in de onderhavige beschikking gedaan.

2. **Omvang en waarde van de markt**

(5) Ten gevolge van, onder meer, overlappende produktdefinities kunnen ramingen van de omvang van de kartonmarkt verschillen.

Voor de doeleinden van deze procedure heeft de Commissie de classificatie gevolgd die door de bij deze procedure betrokken producenten ten behoeve van hun eigen systeem van uitwisseling van statistieken werd gebruikt (zie punt 61).

De totale kartonproduktie van de Westeuropese producenten bedroeg in 1990 (het laatste gehele jaar waarvan bekend is dat de inbreuk werd voortgezet) bijna 4,2 miljoen ton, waarvan ongeveer één zesde naar overzeese markten werd geëxporteerd.

In de Gemeenschap werd rond 2 400 000 ton geproduceerd, waarvan 70 % uit GD-karton bestond. De Noordse landen produceren 1 300 000 ton (vrijwel in totaliteit GC en SBS) terwijl in Oostenrijk rond 340 000 ton GD-karton werd geproduceerd.

In West-Europa (Gemeenschap en EVA) bedroeg het kartonverbruik (alle kwaliteiten) in 1990 ongeveer 3,5 miljoen ton. Het aandeel van GC-karton daarin beliep 1,3 miljoen ton (37 %), dat van GD-karton 1,9 miljoen ton (54 %) en dat van SBS 0,3 miljoen (9 %).

Het kartonverbruik in de twaalf Lid-Staten van de Gemeenschap bedroeg in 1990 ongeveer 3 090 000 ton, waarin GC en GD een aandeel van 1 150 000 respectievelijk 1 700 000 ton hadden. Frankrijk, Duitsland, Italië en het Verenigd Koninkrijk nemen meer dan 80 % van het kartonverbruik in de Gemeenschap voor hun rekening.

De invoer uit EVA-landen, in hoofdzaak uit Zweden en Finland, beliep 30 % van de communautaire markt.

Nadere gegevens over produktie, verkoop en verbruik voor 1990 worden in tabel 1 gegeven.

De kartonmarkt van de Gemeenschap had in 1990 een waarde van ongeveer 2,5 miljard ecu.

(6) De Westeuropese kartonmarkt is de afgelopen dertig jaar sterk gegroeid. Op jaarbasis lag de groei van de kartonproduktie in Europa gewoonlijk boven de groei van de industriële produktie als geheel: in de jaren tachtig kende de kartonsector in West-Europa bij voorbeeld een jaarlijkse gemiddelde groei van 3 %, tegenover slechts 1,5 % groei voor de industriële produktie.

In de periode van vier jaar van 1987 tot en met 1990 nam het kartonverbruik met 18,6 % toe. In 1991 viel echter en neerwaartse tendens waar te nemen en daalde de vraag met 2,2 %.

In de tweede helft van de jaren tachtig groeide de vraag naar GC-karton (primaire vezel) bijna drie keer zo snel als die naar (gerecycleerd) GD-karton.

In 1990 werd de trend naar GC-karton omgebogen, toen de GD-afzet in de Gemeenschap ten opzichte van 1989 met ongeveer 11 % toenam, terwijl de afzet van GC-karton met 1 % afnam.

De aanzienlijke terugkeer in 1990 naar GD-karton werd aan verschillende factoren toegeschreven: een groter milieubewustzijn bij het grote publiek, een toename van het prijsverschil tussen GC- en GD-karton eind 1989, toen de prijzen van GC wel en die van GD niet werden verhoogd, en een verbetering in het uiterlijk van sommige kwaliteiten GD-karton, waardoor zij meer op een GC-produkt gingen lijken.

3. **De producenten**

(7) Belangrijke leveranciers op de markt van de Gemeenschap zijn Europese producenten van GC-karton buiten de Gemeenschap, in het bijzonder in Zweden en in Finland, gevestigd zijn.

De GC-sector wordt beheerst door de verschillende grote Noordse bosbouwproducenten wier kartonproduktiecapaciteit thans na de recente herstructurering en overnames in de bedrijfstak in aanzienlijke mate in de Gemeenschap gevestigd is. De grootste Europese producent van GC-karton is de Zweedse Stora-groep met een jaarlijkse produktie van ongeveer 450 000 ton. Twee derde van Stora's GC-produktie is afkomstig van de Kopparforsfabrieken in Zweden en de rest van het vroegere Feldmühle dat in 1990 door Stora werd overgenomen (Feldmühle produceerde ook GD-karton). Een andere belangrijke Zweedse producent, de MoDo-

groep, produceert 200 000 ton GC-karton, vrijwel geheel in zijn fabriek te Workington, Cumbria (Verenigd Koninkrijk). De produktie van MoDo in Zweden bestaat vrijwel geheel uit SBS. De vier (in 1991) Finse GC-kartonproducenten — Metsä-Serla, Kyro, Tampella en United Paper Mills — hebben te zamen een produktie van bijna 500 000 ton (volledig in Finland geproduceerd) en verkopen het produkt uitsluitend via hun gemeenschappelijke Finnboard-verkooporganisatie [1] in de Gemeenschap en op andere exportmarkten.

(8) In de GD-sector nemen twee grote producenten, Mayr-Melnhof, hierna „M-M" genoemd, en Sarrió, op het ogenblik de helft van de Europese produktiecapaciteit voor hun rekening. M-M is in Wenen gevestigd, maar heeft ook fabrieken in Duitsland, Zwitserland (deelneming van 66 %), Nederland en (sinds 1991) het Verenigd Koninkrijk. De M-M-groep had al in 1990 een produktiecapaciteit van meer dan 600 000 ton GD- en 90 000 ton GC-karton. In 1991 werd in Duitsland een nieuwe GD-machine (160 000 ton/jaar) in bedrijf genomen (en een bestaande machine werd naar verluidt buiten bedrijf gesteld). Eind 1992 nam M-M nog een Duitse producent over, waardoor de totale kartonproduktiecapaciteit van de groep thans meer dan 850 000 ton bedraagt. Sarrió (onderdeel van de Italiaanse Saffa-groep) is met fabrieken in Italië met een totale capaciteit van 400 000 ton GD-karton (en 26 000 ton GC-karton) de op één na grootste Europese producent van gerecycleerde kwaliteiten. Deze onderneming heeft tevens twee fabrieken in Spanje (Sarrió, Prat). Tot de andere belangrijke GD-producenten in de Gemeenschap behoren Stora (het vroegere Feldmühle-bedrijf), Cascades, Weig en Buchmann. Europa Carton is niet alleen een kartonproducent, doch ook de grootste verwerker in Duitsland. Het Zweedse Fiskeby is de enige Noordse producent van gerecycleerd karton.

(9) Sommige groepen, waaronder met name Stora, M-M en Cascades, zijn belangrijkste producenten van zowel CG- als GD-karton.

De twee belangrijkste Europese SBS (GZ, UZ)-producenten zijn MoDo (via Iggesunds Bruk in Zweden) met een produktie van ongeveer 225 000 ton in 1990 en het Finse Enso-Gutzeit met 125 000 ton.

Volgens een studie (op basis van de capaciteit) [2] beschikte de Stora-groep in 1990 over ongeveer 14 % van de totale Westeuropese capaciteit, gevolgd door M-M (13 %), de Finnboard-fabrieken (11 %), MoDo/Iggesund (10 %), Sarrió/Saffa (8 %), Cascades (7 %), Enso-Gutzeit (3 %) en Weig (2 %). Tien producenten bezaten derhalve ongeveer 70 % van de kartonproduktiecapaciteit (alle kwaliteiten).

Volgens een andere studie (ditmaal op basis van de totale produktie) [3] was M-M in 1991, na nog meer overnames en capaciteitsuitbreidingen met 19,3 % nummer één, gevolgd door Stora (14,2 %), Finnboard (12,4 %) en Sarrió/Saffa (10 %).

4. De verbruikers

(10) De voornaamste kartonverbruikers in de Gemeenschap zijn de producenten van kartonnen vouwdozen (de „verwerkers"), die ongeveer 60 % van het kartonverbruik voor hun rekening nemen. Enkele kartonproducenten hebben verwerkende bedrijven in hun onderneming geïntegreerd.

De verwerkers kopen karton in vellen en produceren kartonnen vouwdozen volgens de specificaties van hun afnemers, die voornamelijk producenten van voedingsmiddelen en andere consumptiegoederen zijn.

De eindverbruikers van kartonnen vouwdozen in West-Europa behoren in een verhouding van 54:46 tot de levensmiddelen- en niet-levensmiddelensectoren. Er zijn in de belangrijkste landen van de Gemeenschap ongeveer 1 500 verwerkers. De tien grootste daarvan vervaardigen ongeveer een vierde van de totale produktie, waaruit wel blijkt dat de markt aan de afnemerszijde nogal gefragmenteerd is, hoewel gezegd moet worden dat in het recente verleden sprake was van een tendens tot grotere concentratie.

Tot de andere belangrijke kartonverbruikers behoren de drukkerijen, die het produkt voor grafische doeleinden gebruiken.

5. Herstructurering van de bedrijfstak

(11) De afgelopen tien jaar vonden in de kartonindustrie grote structurele veranderingen plaats. In 1980 was het overgrote deel van de Europese kartonproduktie afkomstig van onafhankelijke ondernemingen, die slechts één produkt fabriceerden en uitsluitend in de kartonindustrie actief waren. In 1990 daarentegen namen gespecialiseerde kartonbedrijven slechts de helf van de beschikbare capaciteit voor hun rekening. De rest was in handen van grote conglomeraten in de papierindustrie met gespreide belangen.

[1] Bij Finnboard, dat rechtspersoonlijkheid heeft als een geregistreerde „yhdistys" (handelsvereniging) naar Fins recht, waren in 1991 zes ondernemingen aangesloten (waarvan twee geen karton produceerden), die ieder een lid van zijn Raad van Bestuur afvaardigden. De commerciële organisatie staat onder leiding van een „Managing Director", waardoor de onderscheiden verkoopeenheden ressorteren. In Finland waren daarbij 135 personeelsleden werkzaam en zij beschikte over vertegenwoordigingen in 43 landen waarvan 17 verkoopkantoren van Finnboard zelf waren.

[2] Studie van Finnboard van 16. 5. 1990.

[3] EIU Paper and Packaging Analyst, november 1991.

— In 1990 nam Stora, Zwedens grootste bosbouwproduktengroep en eigenaar van Kopparfors, een van de grootste kartonproducenten, de Duitse papiergroep Feldmühle-Nobel over. Feldmühle had in 1988 al een belang van 50 % in de voornaamste Franse kartonproducent Papeteries Béghin-Corbehem verworven en verwierf de overige 50 % in 1989. De totale gezamenlijke omzet van de nieuwe Stora/Feldmühlegroep bedraagt ongeveer 6,5 miljard ecu. De vroegere kartonbedrijven „Kopparfors" en „Feldmühle" zijn nu geïntegreerd en vormen de Billerud-divisie van Stora.

— M-M, oorspronkelijk een in Oostenrijk gevestigde middelgrote producent, is op het ogenblik de grootste Westeuropese GD-kartonproducent, na in 1984 eerst het Duitse FS-Karton en later het Nederlandse KNP-Vouwkarton te hebben overgenomen en een controlerend belang in Deisswil in Zwitserland te hebben verworven. In oktober 1991 verwief M-M eveneens de Colthrop Board Mill, de enige GD-kartonproducent in het Verenigd Koninkrijk, die voorheen van de Reedpack-groep deel uitmaakte. Voorts werd eind 1992 de Duitse producent Laakman overgenomen.

— AB Iggesunds Bruk, een van de grootste Europese SBS-producenten, nam op 1 januari 1988 de Thames Board Mill, hierna „TBM" genoemd, te Workington in het Verenigd Koninkrijk over, een belangrijke producent van GC-karton, en werd aan het eind van dat jaar zelf volledig geïntegreerd in de MoDo-papiergroep, die tot dan toe iets minder dan 50 % van het aandelenkapitaal bezat. (Een „nieuwe MoDo"-groep werd gevormd door drie voorheen zelfstandige groepen: MoDo, Iggesund en Holmen.)

— De Canadese Cascades-groep nam in 1985-1986 twee Franse kartonfabrieken over (Blendeques en La Rochette), later ook Duffel, de enige Belgische producent (thans gesloten) en in 1989 Djupafors in Zweden.

— Reedpack Ltd, dat in 1988 tot stand kwam via een „management buy-out" van de produktiebedrijven van Reed International PLC (onder meer Reed Paper & Board (UK) Ltd, hierna „Reed P & B" genoemd, eigenaar van de Colthrop Board Mill), werd zelf in juli 1990 overgenomen door SCA, een grote Zweedse bosbouwproduktengroep. SCA behield de meeste van de vroegere Reedpack-activiteiten, waaronder Reed P & B, maar verkocht in mei 1991 de Colthrop Mill aan een ander, via een „management buy-out" ontstaan bedrijf (de Field Packaging-groep). Op zijn beurt verkocht Field in oktober 1991 de Colthrop-fabriek aan M-M.

— Saffa, de belangrijkste Italiaanse producent, fuseerde in 1990 zijn kartondivisie met het Spaanse Sarrió (waarbij de naam van de kartondivisie in Sarrió gewijzigd werd) en nam in 1991 Prat Carton, een andere Spaanse producent, over.

— Aussedat-Rey, een van de voornaamste Franse papiergroepen en eigenaar van de Papeteries de Lancey, werd in 1989 zelf overgenomen door International Paper, 's werelds grootste pulp- en papieronderneming.

— Enso-Gutzeit, de op een na grootste Finse bosbouwproduktengroep en een belangrijke producent van SBS-karton, verwierf de zagerijprodukten, papier- en kartonbedrijven van Tampella Oy, ook een Fins industrieconcern dat GC-karton produceerde en begin 1993 een van de leden van Finnboard was.

— Fiskeby AB, de enige Scandinavische producent van GD-karton, werd op 1 juni 1990 overgenomen door de Amerikaanse onderneming Manville Forest Products.

— KNP (Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken), een grote Nederlandse papierproducent, nam per 31 december 1986 de Duitse verpakkingsproducent Herzberger Papierfabrik Osthushenrich GmbH (met inbegrip van Badische Kartonfabrik) over. Vervolgens verkocht KNP per 1 januari 1990 zijn kartonactiviteiten in Nederland, KNP Vouwkarton, aan M-M. KNP zelf fuseerde begin 1993 met twee andere Nederlandse papierfabrieken tot de NV Koninklijke KNP BT NV.

— Tot de activiteiten van Europa Carton AG, dat in handen is van Stone Container Corporation uit de Verenigde Staten, behoorde zowel de produktie van karton als die van vouwdozen. Op 17 februari 1993 kwamen Europa Carton AG en de grote Franse verwerker FCP overeen hun activiteiten in de dozenproduktie in een gemeenschappelijke holdingonderneming samen te voegen. Als onderdeel van deze operatie bracht Europa Carton AG zijn dozenproduktie, met inbegrip van de kartonfabriek, onder in een nieuwe onderneming, Europa Carton Faltschachtel GmbH, die eigendom is van de gemeenschappelijke onderneming („joint venture").

6. Handel tussen de Lid-Staten van de Gemeenschap

(12) Hoewel het grootste deel van het op de belangrijkste markten van de Gemeenschap geïmporteerde karton uit de Noordse landen komt, bestaat er tussen de Lid-Staten van de Gemeenschap een aanzienlijke handel in karton. In 1990 werd van de op de gemeenschappelijke markt geproduceerde 2 400 000 ton karton 620 000 ton (25 %) verhandeld in de vorm van rechtstreekse verkopen door de kartonproducenten van één Lid-Staat naar een andere. Er bestaat ook een aanzienlijke handel tussen de Lid-Staten in karton door handelaren, en omdat de grotere verwerkers sterker Europees geïn-

tegreerd zijn, zijn zij geneigd geweest leveringen aan hun concerns te gaan betrekken van diegenen bij wie de gunstigste voorwaarden kunnen worden bedongen. De invoer in de Gemeenschap uit de Noordse EVA-landen (Zweden, Noorwegen, Finland) bedroeg 770 000 ton en bestond bijna geheel uit GC- en SBS-karton. Een aanzienlijke hoeveelheid (135 000 ton) GD-karton werd uit Oostenrijk in de Gemeenschap ingevoerd.

Wat het voornaamste eindprodukt (vouwdozen) betreft, wordt 11 % van de Westeuropese produktie uitgevoerd.

7. **Capaciteitsbezetting**

(13) De kartonproduktie is een sterk geautomatiseerd en kapitaalintensief proces. Om rendabel te zijn moet een nieuwe kartonfabriek over een capaciteit van 150 000 à 200 000 ton beschikken; de bouw daarvan kost rond 250 miljoen ecu. Dit was het geval bij de nieuwe M-M/FS-Karton-fabriek, die in Duitsland eind 1990 in bedrijf werd gesteld.

De kartonproducenten zijn van mening dat in de ideale bedrijfsvoering de machines 350-355 dagen per jaar 24 uur per dag op volle capaciteit draaien. Voor een economisch gebruik dienen grote machines gedurende langere produktieperiodes te draaien met minimale produktwijzigingen. Iedere produktieperiode wordt toegesneden op de behoeften van de individuele afnemer of van een aantal afnemers te zamen. Min of meer al het in West-Europa geproduceerde karton wordt voor specifieke orders geproduceerd: het is in het algemeen niet uitvoerbaar om op voorraad te produceren. Het aantal dagen of weken dat overeenstemt met de orderportefeuille, is dus een goede indicator van de omvang van de vraag. Als de orderportefeuille terugloopt tot minder dan 2-3 weken, zullen de grote producenten het in het algemeen nodig achten de produktie tijdelijk stil te leggen („downtime") om de produktieplanning te verbeteren en de produktkwaliteit op peil te houden. Kleine fabrieken zijn ietwat flexibeler.

(14) Gedurende verscheidene jaren tot en met 1983 achtten de producenten de bezettingsgraad van de machines in West-Europa onvoldoende (1980: 83 %, 1981: 85 %, 1982: 84 %, 1983: 91 %).

In 1984 trok de vraag weer aan en was men van oordeel dat bij een bezettingsgraad van 96 % van de capaciteit „goed gebruik" werd gemaakt. In 1985 daalde de vraag enigzins, hetgeen een enigszins lagere bezettingsgraad tot gevolg had.

De kartonindustrie was van mening dat 1986, met een toename van 2 % van de afzet en lagere grondstoffenprijzen en energiekosten, een redelijk goed jaar was.

(15) Tussen 1983 en 1986 zorgden de Finse producenten (Finnboard in de GC-kartonsector en Enso-Gutzeit in de SBS-sector) voor een aanzienlijke verhoging van de produktiecapaciteit door vernieuwing van de machines en het wegwerken van knelpunten, hetgeen de Westeuropese produktiecapaciteit met zo'n 150 000 ton deed toenemen. Deze capaciteitsverhoging werd echter door de aanzienlijke stijging van de vraag naar karton in de jaren tachtig weer geneutraliseerd.

In 1987 werd door de producenten een nieuwe berekeningsmethode voor de capaciteitsbezetting gebruikt en bleek er in de kartonindustrie in werkelijkheid geen overcapaciteit te zijn.

In de daaropvolgende drie tot vier jaar draaide de kartonindustrie op haar volledige of bijna volledige capaciteit, hoewel de grotere producenten zich gedurende 1990 steeds meer tot machinestilstand („downtime") genoopt zagen.

8. **Kosten, prijzen en winstgevendheid**

(16) Het voornaamste bestanddeel van de grondstoffenkosten in de kartonproduktie is de prijs van houtpulp (bij GC-karton) en afvalpapier (bij GD).

De houtpulp voor GC-karton wordt gewoonlijk in Scandinavië of in Noord-Amerika ingekocht en beloopt in het algemeen ongeveer 30 % van de kosten van karton. (In het geval van enkele belangrijke producenten van GC-karton bevinden hun kartonfabrieken zich naast hun houtpulpfabrieken en worden zij in grote mate bedrijfsintern bevoorraad.) Het overgrote deel van de pulpproduktie wordt namelijk gebruikt om papier te maken en naar schatting slechts 5 % van het totale pulpverbruik is voor de produktie van GC-karton bestemd.

Gesteld wordt dat de door kartonproducenten betaalde pulpprijs derhalve wordt bepaald door de situatie van de papierindustrie in het algemeen, veeleer dan door de marktsituatie voor GC-karton. Bij gerecycleerd afvalpapier echter wordt ongeveer 70 % gebruikt voor karton en slechts 30 % voor papier: voor GD-kwaliteiten kan er een rechtstreekser verband zijn tussen de karton- en de grondstoffenprijs dan in het geval van GC en houtpulp. Uiteindelijk werkt een stijging van de prijs van houtpulp echter ook door in de prijs van gerecycleerd afvalmateriaal. Volgens de producenten volgen de grondstoffenkosten voor de kartonindustrie over het algemeen de houtpulpprijzen op de internationale markt; deze stegen tussen 1986 en 1989 met bijna 30 %, alvorens in 1990 te dalen en in 1991 vrijwel tot het peil van 1986 terug te vallen. Bij de andere afzonderlijke kostenbestanddelen blijken echter uiteenlopende tendensen. Vanaf 1982 bleven de energie- en arbeidskosten (die 20-25 % van de totale kosten uitmaken) stijgen, in zekere mate gecompenseerd door een daling van de grondstoffenkosten.

Gedurende de periode 1986—1991 nam het rendement van de kartonbedrijven per eenheid produkt in reële termen met 4 % toe met bij benadering tweemaal het bedrag van hun produktiekosten.

Volgens een marktstudie waartoe door verschillende van de producenten opdracht werd gegeven voor deze procedure (zie punt 110), beliep de gemiddelde winstmarge van de Westeuropese producenten op hun kartonbedrijf in de periode 1986-1991 162 ecu per ton in prijzen van 1991 (= ongeveer 20 %) (1).

(17) Er is een aanzienlijk prijsverschil tussen GD- en GC-karton: gerecycleerd GD-karton wordt gewoonlijk verkocht tegen zo'n 70 % van de prijs van GC 2-karton. (Ruw geschat en uitgaande van GC 2=100, zijn de comparatieve prijsniveaus GD: 70; GT: 80; GC 2: 100; GC 1: 110 en SBS: 120.)

Voor veel toepassingen zijn GD en GC echter onderling vervangbare produkten. Het uiterlijk van gerecycleerd karton is aanzienlijk verbeterd, waardoor het voor bepaalde hoogwaardige toepassingen aanvaardbaar wordt. Anderzijds kan het gebruik van GC in plaats van GD voor bepaalde doeleinden tot een gewichtsbesparing met 20 % op het gebruikte karton leiden, waardoor het prijsvoordeel van gerecycleerd karton in aanzienlijke mate wordt gecompenseerd.

(18) Tot 1990 voerden de kartonproducenten gewoonlijk tweemaal per jaar een prijsverhoging door, in april en in oktober. Prijsverhogingen worden altijd verscheidene maanden van te voren aangekondigd. De producenten stellen de afnemers (voornamelijk producenten van bedrukt karton of „verwerkers") normalerwijze per circulaire van het bedrag van de komende verhoging van de catalogusprijs in kennis. Opmerkelijk in deze sector was het verschijnsel van prijsinitiatieven over de gehele bedrijfstak, waarbij alle producenten op elke Westeuropese nationale markt gelijke of vrijwel gelijke verhogingen van de catalogusprijzen bekendmaakten die op dezelfde datum moesten ingaan. De grote producenten kondigden allen hun prijsverhogingen enkele dagen of weken na elkaar aan. Hoewel de Noordse producenten dikwijls als eersten een prijsstijging aankondigden, was het patroon niet steeds hetzelfde en konden ook andere producenten — bij voorbeeld Feldmühle en M-M — een prijsinitiatief „leiden". De kleinere producenten pasten onveranderlijk dezelfde catalogusprijsverhogingen toe als de grote groepen.

Afgezien van een algemene prijslijst bedienen de meeste grote producenten zich van speciale afzonderlijke prijslijsten voor hun grote afnemers, waarbij van een lagere basisprijs kan worden uitgegaan. De basisprijs wordt gewoonlijk gehanteerd voor hoeveelheden van 10 of 15 ton van hetzelfde „grammage" (gramgewicht). Daarenboven worden hoeveelheidskortingen of tonnageaftrekken verleend. De standaardprocedure is de inkennisstelling van alle afnemers van dezelfde forfaitaire prijsverhoging (bij voorbeeld 13 DM/100 kg voor GC- en 11 DM/100 kg voor GD-karton) en degenen, waarover speciale regelingen bestaan, afzonderlijk in kennis te stellen van de gevolgen die de algemene verhoging van de basisprijzen voor hun eigen eindprijs zal hebben.

(19) De kartonproducenten hebben gewoonlijk getracht een voorgestelde prijsverhoging tegenover hun afnemers te rechtvaardigen door te wijzen op de toegenomen grondstoffen-, energie- en transportkosten, enzovoort. Over het algemeen verwachtten de afnemers van de verwerkers (die merendeels tot de levensmiddelensector behoren) dat hun leveranciers zelf kleine verhogingen in de kartonprijs voor hun eigen rekening nemen. Om de verwerkers een verhoging van de kartonprijs aan hun afnemers te kunnen laten doorberekenen, moest de verhoging daarom minstens 5 % bedragen. Anderzijds is er in de praktijk een bovengrens aan het bedrag van een prijsverhoging dat unilateraal door de kartonproducenten aan de verwerkers kan worden opgelegd. De verwerkers hebben zich bij sommige gelegenheden tegen een prijsverhoging verzet, omdat hun afnemers op hun beurt een verhoging van de verpakkingsprijs zouden weigeren: het karton is de grootste kostenpost (ongeveer 50 %) in de uiteindelijke prijs van een bedrukte kartonverpakking. Derhalve bedroeg de gebruikelijke omvang van de door de kartonproducenten bij iedere gelegenheid overwogen verhoging van de catalogusprijzen 6 tot 10 %.

9. Prijsinitiatieven

(20) Begin 1986 kondigden de kartonproducenten prijsverhogingen voor zowel GC- als GD-karton aan op alle Westeuropese markten met ongeveer 8 % (120 DM/ton, respectievelijk 100 DM/ton) doch deze stap had slechts beperkt succes. Vanaf ongeveer het laatste kwartaal van 1986 bleven de marktprijzen stabiel of brokkelden zij zelfs af, waarbij de nettoprijzen van GC-karton in 1987 op de meeste markten zelfs daalden. (Begin 1987 was er echter een prijsverhoging met 9 % in het VK wegens de lage koers van het pond ten opzichte van de valuta's van het Westeuropese vasteland, waardoor de prijzen in het VK gelijk werden getrokken met die in de rest van de Gemeenschap.)

Daarentegen werden vanaf 1988 overal in West-Europa de kartonprijzen regelmatig, in een reeks zogenaamde „prijsinitiatieven", door alle producenten verhoogd. Prijsinitiatieven hielden gewoonlijk verhogingen op alle nationale markten in voor zowel primaire vezel- als voor gerecycleerd-kartonkwaliteiten, waarbij de stijgingen voor SBS over het

(1) De „winstmarge" wordt gedefinieerd als de gefactureerde omzet na aftrek van kortingen en alle produktie-, verkoop- en administratiekosten met uitsluiting van kapitaalkosten, d.w.z. afschrijving en rentebetalingen. Hierbij moet echter worden aangetekend dat voor de geïntegreerde GC-producenten de winstgevendheid van hun totale operaties vanaf houtpulp naar eindprodukt aanzienlijk hoger is.

algemeen (doch niet altijd) die van de GC-kwaliteiten volgden.

— In het eerste prijsinitiatief van 1988, dat tussen februari en april doorgevoerd werd, werden de prijzen van GC-, GD- en SBS-karton met 7—8 % (in sommige gevallen 10 %) verhoogd. Deze nieuwe prijzen moesten tot 30 september gelden.

— Een tweede prijsverhoging van ongeveer 7 % in 1988, opnieuw voor GC-, GD- en SBS-karton, ging in op 1 oktober en gold tot februari 1989. In het Verenigd Koninkrijk was deze verhoging niet van toepassing, omdat de prijzen daar destijds 10 % boven het prijsniveau op het vasteland van West-Europa lagen.

— In 1989 werden de prijzen van GC- en SBS-karton opnieuw tweemaal verhoogd, de prijzen van GD-karton slechts één maal.

De eerste verhoging bedroeg ongeveer 10 % voor GC-karton en 6 % voor GD-karton, en ging in op 1 april.

— De tweede prijsverhoging van 1989 (op 1 oktober in de meeste landen) was alleen op GC- en SBS-karton van toepassing en bedroeg opnieuw 8—10 % van de catalogusprijzen. Dit vergrootte het prijsverschil tussen GC en GD en leidde daardoor tot een verschuiving van de vraag ten gunste van GD-karton.

— In april 1990 vond een prijsverhoging plaats voor GC-, GD- en SBS-karton met 6 tot 10 %, al naar gelang het land. Deze verhoging moest gevolgd worden door een tweede prijsverhoging op 1 oktober 1990, maar ten gevolge van het samengaan van de inbedrijfstelling van nieuwe produktiecapaciteit en een verwachte terugval van de economische groei werd de tweede verhoging uitgesteld tot januari 1991.

— De verhoging van 6-7 % ging in januari 1991 in, maar werd op sommige markten voor grote afnemers die tegen het tijdstip van de verhoging bezwaar hadden gemaakt, tot april uitgesteld.

(21) Volgens de cijfers van de producenten had de reeks prijsinitiatieven tussen 1988 en 1991 tot gevolg dat de catalogusprijzen in West-Europa (in nationale valuta) met gemiddeld 42 % opgetrokken werden (in absolute bedragen). De feitelijk betaalde gemiddelde nettoprijzen (dit wil zeggen na alle kortingen en aftrekken) stegen ook, doch iets minder. Volgens de marktstudie waartoe verschillende van de producenten opdracht gegeven hadden, stegen de feitelijke nettoprijzen in de nationale valuta's met gemiddeld 30 % (in absolute termen), alvorens halverwege 1991 te dalen.

Reëel en omgerekend in ecu, ten einde rekening te houden met fluctuaties wegens wisselkoersschommelingen, beliep de stijging van de aangekondigde prijzen gedurende deze periode in West-Europa gemiddeld 26 %, terwijl de feitelijke prijzen met 19 % stegen, alvorens in de tweede helft van 1991 enigszins te dalen.

Er is natuurlijk enig onderscheid tussen de verschillende producenten, kwaliteiten en nationale markten. Over het algemeen stegen de GC-prijzen sterker dan die van de gereclycleerde kwaliteiten (zie punt 20).

Om een indicatie te geven: de nettoprijs van GC-kwaliteiten in Duitsland van een grote producent steeg van ongeveer 1 500 DM/ton in januari 1988 tot 2 000 DM/ton medio 1991 (+ 33 %), terwijl de prijs van GD-kwaliteiten van 1 200 DM/ton tot 1 450 DM/ton in dezelfde periode steeg (+ 21 %). De prijsstijgingen in België in deze periode lagen aanzienlijk boven het Westeuropese gemiddelde en die in Italië tamelijk ver onder het gemiddelde.

C. PROCEDURE

1. Onaangekondigde verificaties krachtens artikel 14, lid 3, van Verordening nr. 17.

(22) Op 23 en 24 april 1991 voerden ambtenaren van de Commissie ingevolge artikel 14, lid 3, tegelijkertijd en onaangekondigd, verificaties uit bij verscheidene ondernemingen en branchevereningingen in de kartonsector. In sommige gevallen, te weten die waarin het hoofdkantoor van de vermoede deelnemer aan de inbreuk buiten de Gemeenschap was gevestigd, vonden de verificaties plaats bij een of meer dochtermaatschappijen of handelsagenten.

De verificaties volgden op een informele klacht (dit wil zeggen niet een op grond van artikel 3 van Verordening nr. 17 ingediende klacht) van de British Printing Industries Federation, hierna „BPIF" genoemd, een branchevereniging die de meerderheid van kartonbedrukkers in het Verenigd Koninkrijk vertegenwoordigt.

In haar brief van 22 november 1990 beweerde de BPIF dat de kartonproducenten die in het Verenigd Koninkrijk leverden, een reeks gelijktijdige en uniforme prijsstijgingen hadden doorgevoerd, en verzocht zij de Commissie te onderzoeken of de communautaire mededingingsregels waren geschonden.

Tegelijkertijd (doch zonder de Commissie daarvan in kennis te stellen) gaf de BPIF een persmededeling uit om ervoor te zorgen dat haar initiatief in de gespecialiseerde pers publiciteit kreeg. Over de klacht werd bericht in „This Week", een door „Pulp and Paper International" uitgegeven nieuwsbrief van 10-14 december 1990.

Bij een aantal kartonproducenten of hun handelsagenten werden exemplaren van dit persbericht (of zelfs ook de klacht van de BPIF) aangetroffen: Cascades, MM Pegg (M-M) — die het van Feldmühle had ontvangen —, Finboard en SCA.

Op 12 december 1990 diende de Fédération française de cartonnage, een branchevereniging die de Franse kartongebruikers vertegenwoordigt, ook een informele klacht in bij de Commissie, waarbij in soortgelijke bewoordingen als in die van de BPIF beschuldigingen werden geuit in verband met de Franse kartonmarkt.

(23) De Commissie trof bij een aantal ondernemingen en verenigingen documenten aan, waaruit bleek dat de kartonindustrie zich volledig bewust was van de mogelijkheid dat als gevolg van de klacht van de BPIF overeenkomstig artikel 14, lid 3, een verificatie zou worden ingesteld. In ten minste één geval waren externe juridische adviseurs ingeschakeld om in de kantoren van een onderneming een schijnonderzoek of „dummy run" te verrichten; in aansluiting daarop deelden zij mede dat bepaalde documentatie „voor nader onderzoek" uit de kantoren was verwijderd (hoewel de bewuste onderneming en haar juridische adviseurs tegenover de Commissie hebben ontkend dat inderdaad documenten zijn verwijderd).

Ondanks de waarschuwing vooraf ontdekten de ambtenaren van de Commissie bij de verificaties een aantal uiterst bezwarende documenten (met name bij Cascades en FS-Karton, de dochteronderneming van M-M), waaruit bleek dat gedurende een aantal jaren regelingen tot vaststelling van de prijzen en beperking of beheersing van het aanbod van karton bestonden, onder dekking van een als de „Product Group Paperboard" of „PG Paperboard" bekend staand lichaam.

Deze documenten zijn in deel E van deze beschikking nader beschreven.

2. Verzoeken uit hoofde van artikel 11 van Verordening nr. 17

(24) Na haar verificaties op grond van artikel 14, lid 3, zond de Commissie aan alle kartonproducenten tot wie deze beschikking is gericht, verzoeken om inlichtingen uit hoofde van artikel 11.

De verzoeken hadden betrekking op de activiteiten van de PG Paperboard en de deelname van elk van de ondernemingen aan de vergaderingen en comités daarvan.

Daarnaast werden aan Cascades en M-M verzoeken om inlichtingen gezonden, die in het bijzonder betrekking hadden op verwijzingen in de documenten die in hun kantoren (of in die van hun dochtermaatschappijen) waren gevonden.

Tevens werd alle bij de onderhavige procedure betrokken ondernemingen verzocht alle documentatie te verschaffen waarover zij in verband met de vergaderingen van de PG Paperboard beschikten. De meeste van die ondernemingen gaven de officiële notulen van vergaderingen, maar met uitzondering van Rena werden geen eigen aantekeningen of memoranda verstrekt, behalve die welke reeds gedurende de verificaties waren aangetroffen.

De Commissie verzocht ook Fides, de in Zwitserland gevestigde organisatie die technische diensten voor de PG Paperboard verrichtte (zie punt 27), en de branchevereniging van de Scandinavische producenten om bepaalde relevante documentatie, die echter niet verstrekt werd.

3. De mededeling van punten van bezwaar en de hoorzitting

(25) De mededeling van punten van bezwaar werd in het onderhavige geval aan de ondernemingen toegezonden bij brief van 21 december 1992, te zamen met:

1. voor iedere afzonderlijke geadresseerde, een mededeling van de specifieke gegevens ter indicatie van zijn rol in het vermoede kartel en ter beschrijving van de voornaamste bewijsstukken voor zijn betrokkenheid bij de inbreuk;
2. bijlagen met in de mededeling van punten van bezwaar aangehaalde bewijsstukken, genummerd 1 tot en met 157;
3. volledige documentatie met betrekking tot alle zeven geconstateerde prijsinitiatieven (A tot en met G), met inbegrip van alle relevante interne prijsinstructies van iedere producent en een overzichtstabel;
4. alle relevante verzoeken ingevolge artikel 11 en de antwoorden daarop;
5. alle bij producenten, hun dochterondernemingen of verkoopagenten gevonden documentatie met betrekking tot de klacht van de BPIF;
6. alle prijsinstructies van concurrenten die bij producenten werden gevonden of door deze laatsten werden verstrekt, enzovoort;
7. alle persberichten in het bezit van producenten enzovoort, met betrekking tot prijsverhogingen;
8. een overzicht van de dossiers in het bezit van de Commissie te zamen met een verklarende nota over de identificatie en oorsprong van de documenten.

Daarenboven stelde de Commissie aan elke geadresseerde van de mededeling van punten van bezwaar ter inzage beschikbaar:

1. alle documentatie die ingevolge artikel 11 of artikel 14 van de onderneming, haar dochterondernemingen of agenten was verkregen;
2. de volledige notulen en andere verslagen van de PG Paperboard.

Voorts werd aan ondernemingen die werden vertegenwoordigd door dochterondernemingen of agenten in de beide brancheverenigingen in het Verenigd Koninkrijk (de PAA en de ACBM, zie punten 94-99), inzage toegestaan in alle door de Commissie verkregen materiaal met betrekking tot de organisatie waarij zij vertegenwoordigd waren,

voor zover dit niet bij de mededeling van punten van bezwaar was gevoegd.

(26) De tijdslimiet voor de indiening van schriftelijke opmerkingen met betrekking tot de door de Commissie aan de orde gestelde punten van bezwaar werd gesteld op veertien weken na de datum van de ontvangen van de mededeling van punten van bezwaar. Alle geadresseerden dienden schriftelijke opmerkingen in, maar slechts ongeveer de helft verzocht hun argumenten mondeling naar voren te mogen brengen. Op 7-9 juni 1993 werd een hoorzitting gehouden, waarop de volgende ondernemingen en mondelinge toelichting gaven op hun zaak: Enso-Gutzeit, Europa Carton, Gruber & Weber, Kartonfabriek de Eendracht, Laakmann, M-M, MoDo, SCA Holding en Weig.

De opmerkelijkste aspecten van de inbreuk worden in de volgende delen (D en E) van deze beschikking beschreven.

D. ORGANISATIE, STRUCTUUR EN DOEL VAN DE VERSCHILLENDE WERKGROEPEN VAN DE „PRODUCT GROUP PAPERBOARD"

1. De „PG Paperboard"

(27) In 1955 richtten de kartonproducenten die destijds op de Westeuropese markt actief waren, een vereniging op met de naam „Section Cartonboard" („Section Carton"/„Sektion Karton"), die naar het schijnt werkzaam was onder de hoede van Fides Treuhandgesellschaft. Fides ist een te Zürich gevestigde trustmaatschappij die (naast andere werkzaamheden) systemen voor gegevensuitwisseling voor verschillende bedrijfstakken beheert. Er zijn echter weinig gedetailleerde gegevens beschikbaar over de werkzaamheden van de „Section Cartonboard".

In 1980-1981 besloten de kartonproducenten de „Section Cartonboard" om te vormen tot een speciale produktgroep van het European Paper Institute („EPI"), een organisatie die hoofdzakelijk voor technische en statistische doeleinden was opgericht [1]. De groep werd in het vervolg aangeduid als de „Product Group (of „PG") Paperboard".

De PG Paperboard hield zijn eerste algemene jaarvergadering op 12 juni 1981 te Wolfheze (Nederland).

(28) Van de PG Paperboard waren de verscheidene nationale verenigingen van kartonproducenten in West-Europa, alsmede afzonderlijke producenten uit België, Frankrijk, Duitsland, Italië, Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Oostenrijk, Spanje en Zwitserland lid. De Scandinavische producenten namen ieder afzonderlijk deel, te zamen met hun branchevereniging Scanpapp (later „Nordic Paperboard Institute" of „NPI" genoemd).

Het produkt waarop de werkzaamheden van de PG Paperboard betrekking hadden, werd omschreven als: „Alle soorten machinaal karton met of zonder deklaag, van 200 gr/m^2 meer.".

(Karton voor de verpakking van vloeistoffen, behangsel-basispapier en bepaalde andere kartonprodukten waren uitdrukkelijk uitgesloten van het werkterrein van de PG Paperboard. Enkele typen hoogwaardig GC-karton met een „materiaalgehalte" van slechts 160 gr/m^2 zijn ontwikkeld voor grafisch gebruik, maar de verkoop van die typen is verwaarloosbaar klein.)

Binnen de PG Paperboard bestond een afzonderlijke groep voor „grijskarton" (GK), dat niet als echt karton wordt aangemerkt en waarop deze beschikking geen betrekking heeft.

Fides Treuhandgesellschaft, die reeds bij de Section Cartonboard betrokken was geweest, werd als secretariaat van de nieuwe PG Paperboard aangesteld.

2. De comités van de PG Paperboard vóór 1986

(29) Binnen de PG Paperboard bestond een aantal comités of groepen. Deze lichamen omvatten, afgezien van de jaarlijkse Algemene Vergadering, de zogenoemde „President Conference", het „Economic Committee" en het „Technical Committee". In 1984 werd een „Marketing Committee" ingesteld.

De „President Conference" kwam, evenals het „Economic Committee", zo'n drie- tot zesmaal per jaar bijeen.

Het lidmaatschap van de „President Conference" stond open voor de algemeen directeuren en commercieel directeuren van alle bij de PG Paperboard aangesloten ondernemingen.

De vergaderingen van het „Economic Committee" werden bijgewoond door de marketing- en/of verkoopmanagers; het Comité bracht over de marktsituatie in de diverse landen verslag uit aan de „President Conference".

Later werd het „Marketing Committee" ingesteld om de door het „Economic Committee" verstrekte informatie te analyseren en zijn beoordeling van de markt aan de „President Conference" mede te delen. Dit comité kwam ongeveer drie- tot vijfmaal per jaar bijeen.

(30) De officiële notulen van zowel de „President Conference" als van het „Economic Committee" werden door Fides bewaard en zijn voor de gehele betrokken periode beschikbaar. Hieruit blijkt dat in deze lichamen gesproken werd over zaken als de stand van de binnenkomende orders, de capaciteitsbezetting, het evenwicht tussen vraag en aanbod en de voorgestelde machinestilstanden. De officiële notulen geven echter de indruk dat dergelijke besprekingen steeds in algemene termen werden gevoerd en als uitwisseling van informatie

[1] In 1991 ging EPI samen met Cepac, een andere brancheorganisatie die de pulp-, papier- en kartonindustrie vertegenwoordigde, op in CEPI („Confederation of European Paper Industries").

waren bedoeld, zonder dat de afzonderlijke producenten over hun eigen posities nadere inlichtingen gaven, dan wel tot overeenstemming of een besluit kwamen.

Van het „Marketing Committee" waren echter in het geheel geen notulen beschikbaar; de producenten hebben verklaard dat deze nooit werden opgesteld.

3. **De wijzigingen in de structuur van de PG Paperboard in 1986-1987**

(31) De structuur van de PG Paperboard onderging in 1986 en 1987 aanzienlijke wijziging. Ten eerste werd medio 1986 een kleinere „Presidents Working Group", hierna „PWG" genoemd, opgericht, die uit leidinggevende personen van de ongeveer acht grootste kartonproducenten bestond. De taak van deze werkgroep was ogenschijnlijk het „voorbereiden" van de „President Conference" met het oog op aangelegenheden zoals de ontwikkeling van de kosten, de vraag en de afzetprognoses. Met vijf tot acht vergaderingen per jaar kwam de PWG regelmatig bijeen.

Na de instelling van de nieuwe PWG kwam de „President Conference" zelf minder vaak bijeen. In het voorjaar vond een vergadering plaats ter gelegenheid van de jaarlijkse algemene vergadering van de PG Paperboard, waarop vrijwel alle producenten vertegenwoordigd waren, en in de winter een vergadering in november, die gewoonlijk slechts door een of twee producenten uit elk land werd bijgewoond.

(32) Iets later (1987) werd het „Marketing Committee" gereorganiseerd (exacte details hiervan zijn niet duidelijk) en vanaf dat moment stond het bekend als „Joint Marketing Committee", hierna „JMC" genoemd. Alle producenten waartoe deze beschikking is gericht (met uitzondering van Enso-Gutzeit), woonden vergaderingen van dit orgaan bij, sommigen evenwel vaker dan anderen. Finnboard schijnt zowel het NPI als haar vier eigen fabrieken, Kyro, Metsä-Serla, Tampella en United Paper Mills, te hebben vertegenwoordigd. Het JMC begon eind 1987 of begin 1988 onder zijn nieuwe naam bijeen te komen.

In het begin kwam het JMC zo'n twaalfmaal of meer per jaar bijeen, en, hoewel dit in 1989 werd teruggebracht tot ongeveer acht vergaderingen, werden voor GC- en GD-kwaliteiten afzonderlijke vergaderingen gehouden. Het JMC nam kennelijk enige niet nader aangeduide functies van het „Economic Committee" over. Dit laatstgenoemde comité bleef echter bijeenkomen tot begin 1991 en verstrekte informatie aan het JMC over de marktsituatie in de diverse landen.

4. **Het ontbreken van notulen of andere verslagstukken**

(33) Terwijl van de „President Conference" en het „Economic Committee" steeds gedetailleerde notulen werden opgesteld en aan de deelnemers toegezonden, was er geen officieel verslag van welke aard dan ook van een van de vergaderingen van de PWG vóór februari 1990 of van het JMC tot na de datum van de verificaties van de Commissie. Er waren zelfs geen uitnodigingen of presentielijsten. In antwoord op gedetailleerde en aanhoudende verzoeken van de Commissie ingevolge artikel 11, verklaarden de deelnemers meestal dat gezien de „informele" aard van de vergaderingen geen verslag werd gemaakt. Eveneens hielden vrijwel alle ondernemingen vol dat hun vertegenwoordigers destijds noch gedurende de vergaderingen persoonlijke notities hadden gemaakt, noch daarop aansluitend verslagen hadden opgesteld om anderen binnen hun eigen organisaties van hetgeen geschied was, op de hoogte te stellen. Fides, dat het secretariaat voor de PG Paperboard verzorgde, was op alle vergaderingen daarvan aanwezig. De Commissie heeft niet de indruk dat Fides in deze hoedanigheid geen aantekeningen van welke aard dan ook van zowel de PWG als JMC bijhield, zoals zij ook voor de andere comités deed. In antwoord op herhaalde verzoeken van de Commissie heeft Fides echter nooit notulen of andere schriftelijke verslagen verstrekt.

5. **De verklaringen van Stora**

(34) In antwoord op de verzoeken om informatie ingevolge artikel 11 die tot hen werden gericht, gaven vrijwel alle ondernemingen slechts een vage en weinig zeggende beschrijving van doel en werkwijze van de verschillende comités van de PG Paperboard.

Deze komen in grote lijnen overeen met de officiële beschrijving van hun activiteiten in de jaarverslagen van de PG Paperboard.

Stora, die Zweedse bosbouwproduktengroep waartoe reeds Kopparfors behoorde en die kort daarvoor Feldmühle had overgenomen, deed de Commissie op 19 augustus 1991 echter een brief toekomen, waarin het bedrijf toeg af dat „. . . de ondernemingen binnen de Stora-groep een aantal gedragslijnen en praktijken hebben gevolgd, die waarschijnlijk inbreuken op de mededingingsregel vormen" (vertaling).

Stora gaf vervolgens (op 30 augustus 1991) een gedetailleerd antwoord op het verzoek van de Commissie om informatie betreffende de PG Paperboard en de activiteiten daarvan. Dit werd aangevuld door meer gedetailleerde antwoorden van Stora op het verzoek krachtens artikel 11, met name door dat van oktober 1991, hierna „de tweede verklaring van Stora" genoemd.

6. **De doelstellingen en activiteiten van de PG Paperboard en het lidmaatschap van de verschillende comités daarvan**

a) *De PG Paperboard tot 1986*

(35) Volgens Stora (in haar tweede verklaring, blz. 2) hebben de kartonproducenten „sinds 1975 ge-

poogd orde te scheppen op de ... markt. Leden van de PG Paperboard of zijn voorganger (vóór 1981) zijn bijeengekomen om het prijsbeleid en de marktaandelen in die periode te bespreken" (vertaling). Vóór 1986-1987 had de „President Conference" — zij het ook kennelijk in vrij algemene termen — een aantal voorstellen besproken en een aantal pogingen gedaan om de prijzen te verhogen en voor overcapaciteit een regeling te treffen. Het in 1984 ingestelde „Marketing Committee" ging na of de markt een prijsverhoging al dan niet zou accepteren en bracht verslag uit aan de „Presidents". Stora verklaarde dat pogingen in deze richting merendeels niet met succes waren bekroond wegens de endemische overcapaciteit in de bedrijfstak gedurende die periode.

De pogingen van de „President Conference" gedurende deze periode om discipline in te voeren op de kartonmarkt werden klaarblijkelijk ook belemmerd door het ontbreken van voldoende gedetailleerde technische informatie. Deze onderkende belemmering voor een daadwerkelijke heimelijke verstandhouding werd grotendeels uit de weg geruimd door de oprichting van de PWG in 1986, waarvan de doeltreffendheid verder werd verbeterd met de instelling van het nieuwe JMC eind 1987 of begin 1988.

b) *De PWG*

(36) De PWG bestond uit vertegenwoordigers van de ongeveer acht leidende kartonproducenten; de leden ervan waren algemeen directeuren, commercieel directeuren of personen met een vergelijkbare positie in hun ondernemingen.

Lid van de PWG waren Cascades, Papeteries Béghin-Corbehem en Feldmühle (thans beiden onderdeel van Stora), Finnboard, KNP (tot medio 1988), M-M, Saffa (later bekend als Sarrió), TBM (thans onderdeel van MoDo), en vanaf 1988 Weig.

De vergaderingen van de PWG werden voorgezeten door de gekozen voorzitter van de PG Paperboard: gedurende de betrokken periode werd het voorzitterschap achtereenvolgens uitgeoefend door hoofddirecteuren van KNP, Finnboard en M-M.

De oorspronkelijk leden van de PWG vertegenwoordigden te zamen vrijwel alle GC-produktiecapaciteit en twee derde (een gedeelte dat later door overnames toenam) van de GD-capaciteit in West-Europa.

(37) De jaarlijkse „activity reports" van de PG Paperboard, die op de algemene vergadering werden ingediend, geven de indruk dat die PWG tot taak had de „President Conferences" voor te bereiden door de bespreking van algemene aangelegenheden, zoals de ontwikkeling van kosten, vraag en aanbod, en prognoses voor de afzetsituatie.

In werkelijkheid was de geheime taakomschrijving ervan duidelijk specifieker.

Volgens Stora „kwam de PWG vanaf 1986 bijeen om de invoering van discipline op de markt te ondersteunen". Het werkelijke doel ervan omvatte „bespreking van en onderlinge afstemming over markten, marktaandelen, prijzen, prijsverhogingen en capaciteit" (tweede verklaring van Stora, blz. 4-5) (vertaling).

Vrij kort na de oprichting ervan „bereikte [de PWG] overeenstemming en nam hij de algemene beslissingen betreffende zowel het tijdstip als de omvang van door kartonproducenten door te voeren prijsverhogingen" (tweede verklaring van Stora, blz. 6) (vertaling).

In verband met maatregelen tot verhoging van de prijzen werden in de PWG gedetailleerde besprekingen gevoerd over de marktaandelen in West-Europa van de nationale groepen en de afzonderlijke producenten. Deze resulteerden in het bereiken van overeenstemming tussen de deelnemers over hun marktaandelen, met als doel ervoor te zorgen dat de onderling afgestemde prijsverhogingen niet in gevaar werden gebracht door overaanbod. De grote producentengroepen kwamen feitelijk overeen hun marktaandelen te handaven op het niveau dat voor elk jaar bleek uit de jaarcijfers over produktie en verkoop, die via Fides in definitieve vorm in maart van het daaropvolgende jaar beschikbaar kwamen. Op elke vergadering van de PWG werd de ontwikkeling van de marktaandelen geanalyseerd op basis van de maandelijkse Fidescijfers; als daaruit aanzienlijke schommelingen bleken, werd van de onderneming die daarvoor verantwoordelijk geacht werd, uitleg gevraagd.

(38) De PWG bracht verslag uit aan de voltallige „President Conference". Zijn rol bestond onder meer uit:

> „het voor de President Conference beoordelen en verklaren van de precieze situatie van vraag en aanbod op de markt, alsmede van de maatregelen die genomen moesten worden om orde op de markt tot stand te brengen" (tweede verklaring van Stora, blz. 5) (vertaling).

De PWG kwam altijd vóór de geplande „President Conference" bijeen, en daar beide vergaderingen werden voorgezeten door dezelfde persoon, werden de resultaten van de besprekingen in de PWG zonder twijfel door hem medegedeeld aan anderen van de zogeheten „Presidents", die niet tot de kerngroep behoorden.

Indien onmiddellijk na de zitting van de PWG geen „President Conference" werd gehouden lichtten de deelnemers de kleinere producenten in hun nationale organisatie in over hetgeen was besloten (antwoord van Stora ingevolge artikel 11 van 17 september 1991). Voor Duitsland was het niet echt noodzakelijk voor GC deze procedure te volgen, omdat vrijwel alle produktie voor rekening kwam van leden van de PWG. Wat GD betreft daarentegen, werden de onafhankelijke producenten, zoals Buchmann en Laakmann, van tijd tot tijd ingelicht door Feldmühle of M-M. Buchmann geeft

toe dat het over voorgenomen prijsverhogingen „vrij vaak" van Feldmühle gegevens ontving (land, datum en bedrag).

De Scandinavische producenten (allen lid van het NPI) werden gewoonlijk door Finnboard over de resultaten ingelicht. Dit gold bij voorbeeld voor Kopparfors vóór de fusie met Feldmühle in 1990. Stora gelooft dat voor Rena en Enso-Gutzeit dezelfde praktijk werd gevolgd, hetgeen grotendeels bevestigd wordt door de weergave van Rena (zie punten 79 en 80). Het ligt ook in de lijn van de positie van Finnboard in de PWG als vertegenwoordiger van het NPI en als zelfstandig deelnemer (zie ook de punten 58, 79 en 83).

Voor Frankrijk deelden Cascades of Béghin Corbehem, hierna „CBC" genoemd, Papeteries de Lancey mede wat de PWG had besloten.

Deze communicatiekanalen waren echter niet geformaliseerd, aangezien de betrokken producenten, afgezien van Enso-Gutzeit, allen leden waren van het JMC dat regelmatig bijeenkwam en normalerwijze door de voorzitter van dat lichaam werden ingelicht over hetgeen in de PWG-vergadering (die hij eveneens had bijgewoond) was besloten.

(39) DE PWG kwam ieder jaar verscheidene malen bijeen. In de periode van juni 1986 tot mei 1987 waren er vier vergaderingen, in de periode 1987-1988 acht, in 1988-1989 vijf en in 1989-1991 ten minste tien vergaderingen.

Voor zover bekend werden de vergaderingen van de PWG onder meer op de volgende data gehouden:

10 november 1986	Zürich
12 december 1986	Zürich
18 maart 1987	Zürich
20 mei 1987	Graz
12 oktober 1987	Zürich
4 december 1987	Zürich
10 maart 1988	Zürich
25 mei 1988	Barcelona
17 november 1988	Zürich
10 februari 1989	Zürich
5 april 1989	Zürich
17 mei 1989	Nice
18 oktober 1989	Zürich
28 november 1989	Zürich
6 februari 1990	Zürich
23 mei 1990	Helsinki
26 november 1990	Gothenburg
1 februari 1991	Zürich
12 april 1991	Zürich
27 mei 1991	Zürich
5 juni 1991	Montreal

(niet alle data van de vergaderingen zijn bekend).

(40) Een vertegenwoordiger van KNP was van 1984 tot 1988 voorzitter van de „President Conference" en zat in die hoedanigheid ook de vergaderingen van de PWG voor. Toen hij in 1988 als voorzitter aftrad, was KNP niet langer lid van de PWG.

De Franse producent CBC bleef individueel deelnemen aan de vergaderingen van de PWG, ook nadat Feldmühle — reeds voor de helft eigenaar — in 1989 de resterende 50 % van de aandelen verworven had.

De eerste door Weig bijgewoonde vergadering van de PWG vond in mei 1988 plaats; nadien begon Weig eerst in het voorjaar van 1989 regelmatig vergaderingen bij te wonen.

Behalve Cascades en Weig hebben de leden van de PWG weinig details medegedeeld over hun deelname aan de afzonderlijke vergaderingen van de PWG vóór eind 1989 of begin 1990. De deelneming van elke producent sedert 28 november 1989 blijkt uit tabel 2.

c) *De President Conference*

(41) De „President Conferences", die inmiddels slechts tweemaal per jaar plaatsgevonden, werden altijd voorafgegaan door een vergadering van de PWG. Zoals door Stora werd uiteengezet, was een van de taken van de PWG, de „President Conference" in te lichten over de maatregelen die nodig waren om orde op de markt te scheppen (zie punt 38). Op deze wijze werden de algemeen-directeuren die de „President Conferences" bijwoonden, ingelicht over de door de PWG genoemen besluiten en over de aanwijzingen die aan hun verkoopdivisies moesten worden gegeven ter uitvoering van de overeengekomen prijsinitiatieven. Dit betekende ook dat de marketing-managers die de JMC bijwoonden en de overeengekomen prijsverhogingen ten uitvoer legden (punten 44 en 45, hierna) wisten dat hun algemeen-directeuren het besluit van de PWG zouden ondersteunen. De officiële notulen van de „President Conference" vermelden deze contacten met de PWG niet. Ook wordt in de officiële notulen geen gewag gemaakt van de besprekingen over prijsstelling of prijsinitiatieven.

Integendeel, de notulen bleven de volledig misleidende indruk wekken dat eventuele besprekingen over gevoelige punten, zoals de marktsituatie, capaciteitsbezetting, orderportefeuille, machinestilstand, enzovoort, van tamelijk algemene aard waren, zodanig dat nooit gegevens van afzonderlijke producenten bekendgemaakt werden.

Een interne notitie van een „President Conference" van 10 november 1986, die werd aangetroffen bij de handelsagent van M-M in het VK (MM PEGG), bevestigt het door Stora toegegeven feit dat tijdens de „President Conference" wel dergelijk besprekingen zijn gevoerd over heimelijke prijsafspraken:

„Prijszetting in het VK

Op de laatste vergadering van Fides verklaarde de vertegenwoordiger van Weig dat volgens hen 9 % (1) te hoog was voor het VK en dat zij akkoord gingen met 7 %! Grote teleurstelling, omdat dit neerkomt op een „onderhandelingsniveau" voor alle anderen" (vertaling).

(42) Alle ondernemingen waartoe deze beschikking is gericht, waren in de „President Conference" vertegenwoordigd. Hoewel enige van de kleinere producenten betrekkelijk onregelmatig kwamen, waren de grote producenten (die eveneens allen lid waren van de PWG) op iedere „President Conference" vrijwel steeds aanwezig.

Medewerkers van het NPI woonden gedurende de periode 1986-1991 op één na alle „President Conferences" bij. Vertegenwoordigers van Finnboard (die ook de altijd vooraf gehouden vergaderingen van de PWG bijwoonden) namen onafhankelijk van het NPI deel aan alle vergaderingen van de „President Conference". Soms worden de vergaderingen bijgewoond door afzonderlijke, bij Finnboard aangesloten ondernemingen: Metsä-Serla ging elk jaar naar de plenaire voorjaarsvergadering (maar niet naar de bijeenkomsten van de winter) en United Paper Mills ging naar één vergadering in mei 1989.

(43) Vanaf 1986 werden op de volgende dagen „President Conferences" gehouden:

Datum	*Plaats*
29 mei 1986	Alghero (Sardinië)
10 november 1986	Zürich
20 mei 1987	Graz
4 december 1987	Zürich
25 mei 1988	Barcelona
17 november 1988	Zürich
17 mei 1989	Nice
28 november 1989	Zürich
23 mei 1990	Helsinki
26 november 1990	Gothenburg
5 juni 1991	Montreal

Nadere gegevens over het bijwonen van de vergaderingen door elke onderneming zijn opgenomen in tabel 3

d) *Het Joint Marketing Committee (JMC)*

(44) Het JMC werd eind 1987 opgericht en werd als veel efficiënter beschouwd dan zijn voorganger, het „Marketing Committee". Het JMC bracht verslag uit aan de PWG. Officieel had het tot doel voor de PWG een gedetailleerde analyse van de marktomstandigheden en verkoopprognoses op te stellen. Hiertoe ontving het gegevens van het „Economic Committee".

Vanaf het begin af aan echter was de belangrijkste taak van het JMC

— te bepalen of, en zo ja hoe, prijsverhogingen konden worden doorgevoerd en haar conclusies aan de PWG mede te delen;

— het per land en voor de grote afnemers in detail uitwerken van de door de PWG overeengekomen prijsinitiatieven met het doel een equivalent (dit wil zeggen uniform) systeem van prijzen in Europa tot stand te brengen (eerste verklaring van Stora, blz. 17; tweede verklaring, blz. 8 en volgende).

(45) In zijn tweede verklaring (blz. 8 en 9) heeft Stora gedetailleerd beschreven hoe het JMC te werk ging. Dit comité besprak per markt hoe de door de PWG overeengekomen prijsverhogingen door iedere producent ten uitvoer moesten worden gelegd. De praktische aspecten van de tenuitvoerlegging van de voorgestelde prijsverhogingen kwamen aan de orde tijdens „ronde tafel"-besprekingen, waarin elke deelnemer de kans kreeg over de voorgestelde verhoging opmerkingen te maken.

Van moeilijkheden bij de tenuitvoerlegging van de door de PWG overeengekomen prijsverhogingen of van een incidentele weigering om samen te werken, werd verslag uitgebracht aan de PWG, die dan (zoals Stora zei) „voor de noodzakelijk geachte mate van samenwerking trachtte te zorgen". Het JMC bracht afzonderlijke verslagen uit voor GC- en GD-kwaliteiten. Als de PWG op basis van de van het JMC ontvangen verslagen een prijsbeslissing wijzigde, moesten de voor de tenuitvoerlegging daarvan noodzakelijke stappen op de volgende vergadering van het JMC worden besproken.

Van geen van de vergaderingen van het JMC waren officiële uitnodigingen of notulen beschikbaar. Het is echter overduidelijk dat het JMC gezien zijn complexe taken niet kan hebben gefunctioneerd, zonder dat de deelnemers hun eigen berekeningen maakten en voorstellen deden en zonder dat door de voorzitter of het secretariaat een gedetailleerd verslag van de werkzaamheden werd opgemaakt. Aan de PWG moest verslag worden uitgebracht. Gedurende de hoorzitting gaf een der deelnemers (Gruber & Weber) feitelijk toe dat er een algemene regel gold om belastende notities niet te bewaren.

Niet alle personen die vergaderingen van het JMC bijwoonden, waren echter zo nauwgezet als zij hadden moeten zijn wat het vernietigen of niet bewaren van notities betreft: gedetailleerde persoonlijke aantekeningen van hetgeen op een aantal JMC-vergaderingen was gebeurd, werden gedurende het onderzoek van M-M en van de kleine Noorse producent Rena verkregen: zie de punten 80, 82, 84 en 87.

(46) Het JMC werd in de betrokken periode geleid door dezelfde persoon, een (thans gepensioneerde)

(1) Op de dag dat de notitie werd gemaakt, hadden de meeste producenten juist een prijsverhoging van 9 % in het VK aangekondigd, die in januari 1987 inging.

hoofddirecteur van Feldmühle: het succes ervan werd grotendeels toegeschreven aan zijn persoonlijke inspanningen. Hij nam eveneens deel aan de PWG en trad op als verbindingspersoon tussen de beide lichamen. De vergaderingen van het JMC werden bijgewoond door vertegenwoordigers van alle, of bijna alle Europese kartonproducenten. De vier Finse producenten van GC-karton werden in het JMC altijd door Finnboard vertegenwoordigd, dat echter beweert de vergaderingen niet voor eigen verantwoordelijkheid doch alleen namens het NPI bij te hebben gewoond (zie het antwoord van Finnboard op het verzoek om inlichtingen krachtens artikel 11). Het NPI was niet afzonderlijk in het JMC vertegenwoordigd, hoewel dit bij de „President Conference" wel het geval was. (Fiskeby gaf toe dat „bij enige gelegenheden" een vertegenwoordiger van het NPI haar telefonisch inlichtingen had verstrekt over onderwerpen die op vergaderingen van het JMC waarin zij niet vertegenwoordigd was, besproken waren.) Sommige producenten — met name de groteren die ook deel uitmaakten van de PWG — waren vaker op JMC-vergaderingen aanwezig dan andere, maar vanwege het volledig ontbreken van officiële notulen is het niet mogelijk de presentielijst van elke vergadering met zekerheid te reconstrueren. Zeker is wel dat met uitzondering van Enso-Gutzeit alle ondernemingen waartoe deze beschikking gericht is, aan althans enkele vergaderingen van het JMC deelnamen. Voor GC- en GD-karton werden afzonderlijke vergaderingen gehouden, gewoonlijk op opeenvolgende dagen.

Volgens het bewijsmateriaal, met inbegrip van de jaarverslagen van de PG Paperboard, kwam het JMC met de volgende regelmaat bijeen:

juni 1987-mei 1988: 15 vergaderingen

juni 1988-mei 1989: 11 vergaderingen

juni 1989-mei 1990: 8 vergaderingen (inclusief verscheidene zittingen van twee dagen)

juni 1990-mei 1991: 8 vergaderingen (inclusief verscheidene zittingen van twee dagen)

(47) Voor zover bekend werden de recentste vergaderingen van het JMC op 3 en 10 juli 1991 in Wenen gehouden, tien weken na da datum van de verificaties van de Commissie.

Gegevens betreffende de toegegeven of vastgestelde deelname van elke onderneming aan het JMC zijn in de tabellen 4 en 5 opgenomen.

In tabel 4 zijn voor elke onderneming de data opgenomen van de JMC-vergaderingen waarop de onderneming naar eigen zeggen aanwezig was, of waarvan bewezen is dat zij daarop aanwezig was. (Deze lijst mag niet als uitputtend beschouwd worden.)

In tabel 5 zijn de deelnemers aan regelmatig gehouden vergaderingen vermeld, volgens opgave van elke producent afzonderlijk.

(48) Als antwoord op herhaalde verzoeken om inlichtingen krachtens artikel 11 verklaarden de producenten in de meeste gevallen dat zij zich niet konden herinneren, wanneer zij voor het eerst vergaderingen van het „Marketing Committee" of van het JMC hadden bijgewoond, bleven hun antwoorden beperkt tot de laatste jaren, of gaven zij anderszins ontwijkende antwoorden.

Het was derhalve niet mogelijk (behoudens een paar uitzonderingen) voor de afzonderlijke producenten met zekerheid de data van met name de vóór 1989 bijgewoonde vergaderingen vast te stellen. Laakmann (welke onderneming geen onderscheid maakte tussen het JMC en zijn voorganger, het „Marketing Committee") verklaarde in een antwoord ingevolge artikel 11 dat Cascades, Europa Carton, KNP, FS-Karton, M-M, Deisswil, Feldmühle, CBC, Saffa en Laakmann zelf van het begin af aan, met andere woorden vanaf 1984, aan de GD-vergaderingen deelnamen. Buchmann, Gruber & Weber, Prat Carton, Tampella Española en Weig begonnen volgens Laakmann enigszins later dan de andere producenten aan deze vergaderingen deel te nemen, hetgeen erop kan duiden dat zij eerst deelnamen, toen eind 1987 of begin 1988 het nieuwe JMC was opgericht.

e) *Het Economic Committee*

(49) Het „Economic Committee", waarvan de vergaderingen ondanks de benaming niet door economen maar door marketing- en verkoopmanagers werden bijgewoond, besprak (onder meer) de prijsontwikkelingen op de nationale markten en de orderportefeuilles, en bracht over zijn bevindingen verslag uit aan het JMC (of zijn voorganger, het „Marketing Committee", vóór eind 1987).

Hoewel in dit lichaam volgens Stora de orderportefeuille van de afzonderlijke producenten niet in alle details besproken werd (anders dan in het JMC, waar dat duidelijk wel het geval was), vergeleken de afzonderlijke producenten van tijd tot tijd hun posities met het gemiddelde van de bedrijfstak.

Stora verklaart uitdrukkelijk dat uit de uitwisseling van informatie in het „Economic Committee" in de loop van 1987 bleek dat de orderportefeuille van alle producenten volledig gevuld waren, welk feit de in de bedrijfstak heersende mening bevestigde dat er een evenwicht tussen capaciteit en verbruik tot stand was gekomen.

(50) Het „centrale thema" van de besprekingen van het „Economic Committee" was de analyse en beoordeling van de marktsituatie in de verschillende landen. De aan het „Economic Committee" verstrekte inlichtingen over de marktomstandigheden in elke Lid-Staat lijken afkomstig te zijn geweest van nationale comités, waarin de plaatselijke producenten en de voornaamste importeurs waren vertegenwoordigd (notulen van de „President Conference" van 10 november 1986). De besprekingen over de marktomstandigheden waren niet ongericht: de discussies over de stand van zaken op elke nationale markt moeten gezien worden in het

kader van de geplande prijsinitiatieven, met inbegrip van de noodzakelijk geachte tijdelijke stilleggingen van fabrieken ter ondersteuning van prijsverhogingen.

Een particuliere notitie die door de vertegenwoordiger van FS-Karton over de„hoogtepunten" van de vergadering van het „Economic Committee" te Zürich op 3 oktober 1989 werd gemaakt en aan de algemeen-directeur van M-M werd toegezonden, toont aan dat de vergadering zich behalve met een gedetailleerd overzicht van vraag, produktie en orderportefeuille op elke nationale markt bezighield met:

— een waargenomen sterke weerstand van de afnemers tegen de laatste prijsverhoging voor GC-karton, ingaand op 1 oktober;

— de respectieve situatie van de orderportefeuille van de producenten van GC- en GD-karton, met inbegrip van individuele posities;

— plaatsgevonden hebbende en geplande machinestilstand („downtime");

— de bijzondere problemen met betrekking tot de uitvoering van de prijsverhoging in het Verenigd Koninkrijk en de gevolgen daarvan voor het noodzakelijke prijsverschil tussen GC- en GD-kwaliteiten;

— de vergelijking, ten opzichte van de begrote hoeveelheid, van binnenkomende orders voor elke nationale groepering.

Deze aangelegenheden worden niet in de officiële notulen van de vergadering genoemd.

Nadere gegevens over het bijwonen van vergaderingen van het „Economic Committee" vanaf eind 1986 zijn vermeld in tabel 6. De enige geadresseerden van deze beschikking die geen vergaderingen van het „Economic Committee" bijwoonden, waren Enso-Gutzeit, Europa Carton, Gruber & Weber en Weig. (Enso Gutzeit was lid van het NPI dat iedere vergadering van het „Economic Committee" bijwoonde. De andere drie waren leden van het JMC.)

E. DE WIJZE WAAROP PRIJZEN EN HOEVEELHEDEN GECONTROLEERD WERDEN

1. Beheersing van hoeveelheden

a) *Het „prijs boven tonnage"-beleid*

(51) De kern van het succes van de prijsinitiatieven vanaf 1988 (zoals de producenten zich realiseerden) was de noodzaak tussen produktie en verbruik min of meer een evenwicht te handhaven. Alle leden van de PWG streefden ernaar de hernieuwde prijsinitiatieven niet te laten ondermijnen door aanzienlijke verhogingen van de verkochte hoeveelheden. Dit werd door Stora aangeduid als het „prijs boven tonnage"-beleid (antwoord van Stora ingevolge artikel 11 van 14 februari 1992).

Dit betekende dat de grotere producenten hun prijsverhogingen in de PWG konden overeenkomen met enige zekerheid dat deze succes zouden hebben.

(52) De in 1987 door de PWG bereikte overeenkomst omvatte de „bevriezing" van de Westeuropese marktaandelen van de belangrijkste producenten op het destijds bestaande niveau, waarbij geen pogingen mochten worden gedaan door een agressief prijsbeleid nieuwe afnemers te winnen of de bestaande omzet te vergroten.

Volgens Stora (tweede verklaring, blz. 11) had de afspraak tussen de belangrijkste producenten over marktaandelen betrekking op het totale marktaandeel in West-Europa van elke belangrijke groep producenten. Het had niet veel zin (volgens Stora) om hun aandelen op afzonderlijke nationale markten te bespreken: als gevolg van grensoverschrijdende fusies van de grote verwerkers wisten de kartonproducenten dikwijls zelfs niet met zekerheid, voor wie hun leveringen uiteindelijk waren bestemd.

(53) Uit documenten die de Commissie bij FS-Karton (onderdeel van de M-M-groep) aangetroffen heeft, blijkt dat eind 1987 in het kader van de twee „Presidents"-werkgroepen overeenstemming was bereikt over de met elkaar verband houdende problemen van hoeveelheidsbeheersing en prijsdiscipline.

In een intern rapport van 28 december 1988, getiteld „Vertrauliche Aktennotiz" („vertrouwelijke notitie voor het dossier") en door de marketingmanager die voor de verkoop van de M-M-groep in Duitsland verantwoordelijk was, toegestuurd aan de algemeen directeur van M-M in Wenen, wordt een zeer gedetailleerd overzicht gegeven van de stappen die sinds eind 1987 door de Europese kartonproducenten in de „Presidents"-werkgroepen waren ondernomen om zogenoemde „prijsbeheersing" te bewerkstelligen.

(54) De notitie van M-M bevestigt dat in de loop van 1987 een nieuwe consensus was bereikt waarmee het „prijs boven tonnage"-beleid ten uitvoer werd gelegd. De schrijver van de notitie was evenwel van mening dat deze operatie zowel winnaars als verliezers had.

Alle deelnemers hadden er bij gewonnen, omdat de voortdurende neerwaartse prijsspiraal die de markt had gekenmerkt, in haar tegendeel was verkeerd en in de loop van 1988 in twee duidelijk omschreven stappen tot een trend van stijgende prijzen was omgebogen. (Met de vermelding van de twee stappen wordt duidelijk verwezen naar de twee prijs-„initiatieven" uit 1988.)

Anderzijds had M-M naar de mening van de schrijver relatief bezien verlies geleden, evenals Feldmühle. Wat M-M betreft, werd de onderneming, nadat zij haar marktaandeel in de zomer van 1987 vergroot had, door andere producenten — zonder twijfel als prijs voor een alomvattende overeenkomst — tot het brengen van bepaalde „offers" gedwongen:

— Het marktaandeel van M-M werd bevroren op het niveau van 1987 en er zijn zeker toezeggingen gedaan aan de andere producenten dat niet zou worden getracht door middel van

afzetbevorderende scherpe prijzen de omzet te vergroten.

— Door M-M werden aan de verkoopstaf in Duitsland en in Oostenrijk en aan de verkoopagenten in andere landen strikte instructies gegeven, waarin dit strakke prijsbeleid tot uitdrukking kwam.

Voordien was de enige doelstelling de vergroting van de omzet geweest; nu was zij „absolute Preisdisziplin" (absolute prijsdiscipline) met het risico, de machines stop te moeten zetten om de produktie te doen dalen.

(55) M-M had als een van de eerste producenten de (reeds in december 1987 aangekondigde) prijsverhoging van maart en de tweede verhoging die in oktober 1988 inging, ten uitvoer gelegd. Zij had de van haar verlangde opofferingen gedaan en op de hooggeprijsde markten tonnage verloren. Een aantal regelmatige afnemers was ongelukkig met het harde prijsbeleid van M-M. De marketing-manager vermoedde echter dat niet alle andere producenten de prijsinitiatieven even standvastig ondersteund hadden als M-M. Hun verkooppersoneel gedroeg zich op de markt anders dan op topniveau was overeengekomen. Hij noemde een voorbeeld van een onderbieding van de M-M-prijs bij een grote afnemer door een andere producent met 150 DM/ton, en stelde de retorische vraag hoe een dergelijke gedragslijn in het „overeengekomen systeem" paste. Hij drong derhalve bij zijn chef (die de PWG-vergaderingen bijwoonde) er op aan de andere producenten „vast te leggen" op het in acht nemen van dezelfde strikte regel als die welke aan M-M was opgelegd, dit wil zeggen liever af te zien van omzet dan tegen een lagere dan de overeengekomen prijs te leveren.

De Commissie heeft getracht van M-M nadere gegevens te krijgen over de precieze omstandigheden waaronder in 1987 de overeenkomst tussen de kartonproducenten gesloten werd.

In zijn antwoord op het verzoek krachtens artikel 11 beweerde M-M dat er „in strikte zin" geen overeenkomst bestond en dat het herhaalde gebruik van deze term (en soortgelijke uitdrukkingen) in de betrokken nota door zijn marketingmanager niet „letterlijk moet worden opgevat".

(56) De basisafspraak tussen de voornaamste producenten over de handhaving van hun marktaandelen bleef gedurende de door deze beschikking bestreken periode bestaan.

Oorspronkelijk had de PWG in deze richting voornamelijk ernaar gestreefd de vergroting van de marktaandelen in de Gemeenschap door de EVA-producenten, M-M, Finnboard, Kopparfors en Iggesund, te beperken. De in de EG gevestigde producenten wilden hun eigen grondgebied beschermen, terwijl de Noordse producenten (en M-M) dit als hun natuurlijke exportmarkt beschouwden. Met deze EVA-producenten werden besprekingen gevoerd over de omvang van de marktaandelen waarbij zij bereid zouden zijn niet verder te gaan. Hun werd duidelijk gemaakt dat vergroting van hun marktaandeel ten koste van anderen het evenwicht tussen produktie en verbruik zou verstoren en de onderling afgestemde pogingen om de prijzen te verhogen zou ondermijnen. Later, toen de EVA-producenten zelf produktiebedrijven in de Gemeenschap verwierven, werd het beleid van de anderen om het marktaandeel van niet-EG-producenten in de Gemeenschap te beperken minder relevant. Steeds meer werd ernaar gestreefd een evenwicht tussen de voornaamste concerns te handhaven, ten einde de prijsinitiatieven niet in gevaar te brengen (antwoord van Stora ingevolge artikel 11 van 14 februari 1992).

Als basis voor hun berekeningen namen de producenten het totale verkoopcijfer voor het voorafgaande jaar, dat over het algemeen ongeveer in maart van het daaropvolgende jaar bekend werd.

Aangezien elke producent wist met welk percentage de markt voorspeld werd te groeien, kon hij de omvang van de extra verkoop berekenen die hij het komende jaar kon realiseren zonder zijn marktaandeel te vergroten (en daardoor de markt te destabiliseren).

Alle de besprekingen over maarktaandelen namen de producenten deel die in de PWG waren vertegenwoordigd, namelijk: Cascades, Finnboard, KNP (tot 1988), M-M, MoDo, Sarrió, de twee producenten van de Stora-groep, CBC en Feldmühle, en (vanaf 1988) Weig.

(57) „De ontwikkeling van de marktaandelen" werd op iedere vergadering van de PWG geanalyseerd op basis van voorlopige statistieken (zie punt 63). De marktaandelen voor West-Europa als geheel werden besproken en in geringere mate de posities in afzonderlijke landen. Volgens Stora „werden schommelingen van betekenis in marktaandelen geanalyseerd en besproken en werd naar verklaringen gezocht voor grote wijzigingen" (vertaling). Een verandering van verkooppatronen kon (bij voorbeeld) worden toegeschreven aan een speciale opdracht op een bijzondere markt of aan een afnemer die zijn totale Europese voorziening uit één land wenst te gaan betrekken.

Het werd echter aan de producenten overgelaten welke nadere maatregelen ieder van hen zou dienen te nemen om zijn marktaandeel op de bestaande niveaus te handhaven. Aangelegenheden als stilstand of de verlegging van overproduktie naar markten overzee werden op de vergaderingen besproken, maar de tenuitvoerlegging van de besproken maatregelen was afhankelijk van de individuele omstandigheden van iedere producent.

De leden van de PWG hoopten en verwachtten dat, door op deze manier de leiding te nemen, zij de kleinere producenten zouden aanmoedigen ook zelfbeperking te aanvaarden.

(58) Hoewel de kleinere kartonproducenten die de JMC-vergaderingen bijwoonden, niet in de details van de PWG-besprekingen over marktaandelen ingewijd waren, waren zij, in het kader van het

„prijs boven tonnage"-beleid dat zij allen onderschreven, op de hoogte van de afspraak tussen de belangrijkste producenten om „het aanbod op een constant niveau" te handhaven en ongetwijfeld van de noodzaak om hun eigen gedrag daaraan aan te passen.

Dit wordt bevestigd door een notitie die afkomstig is van de toenmalige algemeen directeur van Rena over een bijzondere vergadering van het NPI op de luchthaven Arlanda bij Stockholm op 3 oktober 1988. De vergadering had meer direct betrekking op de volgende prijsverhoging, die in april 1989 moest gebeuren: de aangegeven doelstelling was de prijzen tegen het einde van 1989 met 15 % verhoogd te hebben.

De schrijver merkt voorts op:

> „In moeilijke tijden: produktiebeheersing met machinestilstand voor alle producenten. Voorstel wordt uitgewerkt. Prijzen moeten worden gehandhaafd." (vertaald uit het Noors).

Het is niet zonder betekenis dat destijds de toenmalige algemeen directeur van Finnboard zowel vorzitter van het NPI was (en op de vergadering te Arlanda aanwezig was), als voorzitter van de PG Paperboard, zodat hij ambtshalve voorzitter was van de „President Conference" en van de PWG (zie ook punt 38).

(59) Voor de producenten in de PWG was de regeling inzake bevriezing van marktaandelen afhankelijk van „zelfbeperking" en vormen van wederzijdse aanmoediging. Stora verklaart dat uiteindelijk „of producenten al dan niet aan de afspraken voldeden, afhankelijk was van hun opvatting dat het in hun belang was zulks te doen" (vertaling).

Voor zover bekend bestond er geen formeel mechanisme van strafmaatregelen of compensatie om de afspraak betreffende de marktaandelen af te dwingen maar de producenten waren zich bewust van de mogelijkheid van „vergelding" als een van hen ten koste van een andere zijn omzet op een bepaalde markt aanzienlijk vergrootte (antwoord van Stora ingevolge artikel 11 van 14 februari 1992, blz. 4).

Er bestaan zeker enige aanwijzingen voor dat een producent die uit de pas liep en zijn marktaandeel ten koste van de anderen vergrootte, zou worden aangepakt: dit schijnt met Weig te zijn gebeurd.

(60) De Commissie erkent dat ondanks de afspraak over marktaandelen het aandeel van enkele grote afzonderlijke producenten jaarlijks omhoog kroop. Stora heeft uiteengezet dat de producenten van mening waren dat hun eigen belangen en moeilijkheden zodanig waren, dat niet altijd stappen konden worden genomen om hun afzet te beperken. Ongetwijfeld zouden producenten die op basis van een krachtige positie konden onderhandelen, een groter aandeel van de markt verwachten. Bepaalde producenten werden mogelijkerwijze als minder betrouwbaar dan andere beschouwd. Derhalve zouden de besprekingen over marktaandelen elk jaar worden hervat, waarbij de producenten van een nieuwe grondslag uitgingen.

Het niveau van de marktaandelen werd echter in de PWG voortdurend bezien en de bijzondere problemen en behoeften van individuele leden werden erkend en besproken. De afspraak tussen de producenten over marktaandelen was derhalve niet statisch, maar het onderwerp van periodieke aanpassing en heronderhandeling.

b) *De uitwisseling van informatie in het kader van Fides*

(61) In het kader van een succesvolle tenuitvoerlegging van de prijsinitiatieven werd het van essentieel belang geacht een samenhangend systeem voor de verslaglegging over en het toezicht op de produktie, de verkochte hoeveelheden en de capaciteitsbezetting te ontwikkelen.

De meeste leden van de PG Paperboard stuurden Fides periodieke verslagen (wekelijks, maandelijks, halfjaarlijks, jaarlijks) over orders, produktie, verkoop en bezettingsgraad:

— wekelijkse verslagen over de binnengekomen orders;

— maandelijkse produktie- en verkoopverslagen;

— maandelijkse produktieprognoses (vanaf april 1991);

— halfjaarlijkse produktieverslagen voor GC- en GD-karton, uitgesplitst naar „materiaal" (dit wil zeggen naar de verschillende gewichtscategorieën);

— jaarlijkse opbrengst van de produktiecapaciteit.

De Scandinavische producenten stuurden de informatie over al deze zaken niet rechtstreeks naar Fides, maar verzonden deze over hun nationale branchevereniging, het NPI.

Het Fides-systeem bestreek geheel West-Europa (Gemeenschap en EVA).

(62) In het Fides-systeem werden de afzonderlijke verslagen centraal samengevoegd en werden de geaggregeerde (en beweerdelijk geanonymiseerde) gegevens aan de deelnemers toegestuurd.

De door Fides aan de deelnemers gestuurde statistieken waren:

— weekstatistieken over de binnengekomen orders;

— maandstatistieken over het verbruik (per land voor elk van de 28 kwaliteiten of groepen kwaliteiten);

— maandstatistieken over produktie en levering (GC-, GD- en SBS-karton naar het land van produktie);

— samenvatting van het GC- en GD-verbruik (op basis van „twaalf lopende maanden" en „jaarprojectie");

— marktstatistieken (zesmaandelijks);

— materiaalopsplitsing (zesmaandelijks);

— jaarlijkse capaciteitsstatistieken;

— machinepark (van tijd tot tijd).

Elke maand stuurde Fides aan de deelnemers de statistieken „produktie en levering" en „verbruik" in „quick"- en „final"-vorm. De „quick"-statistieken, die werden opgestuurd in afwachting van de definitieve cijfers, waren tot op zekere hoogte gebaseerd op ramingen op basis van de gemiddelde cijfers over het voorafgaande jaar.

Ongeveer 75 % van de leden van de PG Paperboard verschafte Fides wekelijkse cijfers betreffende de binnenkomende orders. De verzamelde statistieken werden door Fides de volgende dag verstuurd. Deze statistieken gaven voor de deelnemende producenten, zowel voor de gehele wereld als voor West-Europa, de totale omvang van de openstaande orders.

(63) De gecollationeerde Fides-statistieken die naar de deelnemers teruggezonden werden, waren opgesplitst naar hoofdcategorieën per land naast het wekelijks verslag over de binnengekomen orders dat voor heel West-Europa opgesteld werd.

In de MM-notitie van 28 december 1988 (punt 53) was gesuggereerd dat (ongetwijfeld om het mede mogelijk te maken op het „prijs boven tonnage"-systeem toezicht te houden) iedere producent aan Fides zijn totale produktiecijfers zou opgeven en dan in vijf segmenten zou opsplitsen: thuismarkt, rest van de Gemeenschap, andere Europese landen, overzee en eigen gebruik. Volgens M-M werd het Fides-stelsel nadien min of meer aan de hand van dit voorstel gewijzigd. Het is niet bekend of en in hoeverre de Fides-opgaven van individuele producenten algemener ter beschikking werden gesteld aan de PWG. Zelfs geaggregeerd konden de Fides-statistieken evenwel worden gebruikt als hulpmiddel bij het bepalen en in het oog houden van de marktaandelen van afzonderlijke bedrijven en bij de analyse van de bezettingsgraad (en dit gebeurde ook). De meest accurate analyse werd verricht op grond van de beschikbaarheid van de volledige gegevens over het voorafgaande jaar, normaal in maart. In de loop van het jaar werden gewoonlijk de statistieken in „quick"-vorm gebruikt, hoewel zij wegens schommelingen de positie aan het jaareinde wellicht niet juist konden weergeven en omzichtig moesten worden gehanteerd. De resultaten van deze procedure werden op bijeenkomsten van de PWG behandeld, grafieken werden opgesteld en aan producenten wier marktaandeel aanzienlijk gegroeid was, werd „uitleg" gevraagd (zie hierboven punt 57).

(64) In tal van gevallen was relevante informatie voor het toezicht op de marktaandelen van de verschillende groepen beschikbaar of kon deze gemakkelijk genoeg worden afgeleid uit het verslagleggingssysteem van Fides zelf, zonder aanvullende openbaarmakingen. De „beveiligingen" die Fides in andere produktverslagleggingssystemen gebruikte om het vaststellen van de leveranties van afzonderlijke producenten te voorkomen, werden in het systeem voor de kartonindustrie niet ingebouwd. Een voorbeeld hiervan wordt gegeven door de „produktie en leverings"-statistieken voor Finland. Naast de in Finland geproduceerde hoeveelheden SBS en GC (er was geen GD) geven deze de leveringen voor elk van deze categorieën op elke nationale markt uit Finland aan: zij konden in feite alleen afkomstig zijn van Enso-Gutzeit, respectievelijk Finnboard. Zo bleken uit dezelfde reeks statistieken voor het Verenigd Koninkrijk (GC en GD) de verkopen op elke markt van Iggesund (voorheen Thames Board) en Reed Paper & Board (UK) Ltd: zij zijn de enige nationale producenten van GC-, respectievelijk GD-karton. Dezelfde informatie wordt gedetailleerder in de „verbruiks"-statistieken weergegeven.

c) *Capaciteitsverslagen*

(65) Vanafde oprichting van de PG Paperboard in 1981 stelde Fides jaarlijks een capaciteitsverslag per land op, evenals een gedetailleerde „machine-inventaris", die beide betrekking hadden op alle kartonsoorten, dit wil zeggen met inbegrip van produkten als grijskarton dat op kartonmachines werd geproduceerd.

Daarenboven legde de marketing-manager van Finnboard de PG Paperboard jaarlijks een studie voor over de bezettingsgraad op de eigenlijke kartonmarkt (waarbij hij een meer beperkte definitie van het produkt hanteerde dan in het capaciteitsverslag en de machine-inventaris van Fides).

Vanwege het feit dat de basis voor de beoordeling verschilde, was het Fides-capaciteitsverslag niet direct vergelijkbaar met de Finnboard-studie. Er werden pogingen in het werk gesteld om de gegevens in de beide verslagen een gelijke basis te geven en vanaf 1985 werden die in het Fides-verslag uitgesplitst in „cartonboard" (specifieke kartonkwaliteiten) en „other types of board" (overige kartonsoorten), hierna het „herziene capaciteitsverslag van Fides" genoemd.

(66) In 1987 werden de leden van de PWG zich ervan bewust dat de vraag naar het produkt zo sterk was toegenomen, dat de overcapaciteit in de bedrijfstak was verdwenen.

Ondanks de uitsplitsing naar specifieke kartonkwaliteiten en overige kartonsoorten bestonden er nog steeds verschillen tussen de studie van Finnboard en het herziene Fides-verslag. Op de algemene vergadering van 1987 stelde Fides voor het herziene capaciteitsverslag van Fides te laten vallen en alleen de machine-inventaris aan te houden. Uiteindelijk besloot de algemene vergadering om het

herziene capaciteitsverslag van Fides in de bestaande vorm voort te laten bestaan en het aan te vullen met een nieuw capaciteitsoverzicht, dat alleen op de genoemde specifieke kartonkwaliteiten betrekking zou hebben.

(67) Bij de bekendmaking ervan in 1988 (notulen van de „President Conference" van 25 mei 1988) bevestigde het nieuwe capaciteitsoverzicht hetgeen het „Economic Committee" al ontdekt had, namelijk „dat de vaak genoemde overcapaciteit niet werkelijk bestaat".

In de notulen staat vervolgens:

„De afnemers kunnen hier niet vaak genoeg op worden gewezen" (vertaling).

Op de algemene jaarvergadering van de volgende dag merkte de vertegenwoordiger van Feldmühle (die het JMC voorzat) op dat „dit praktische en geen theoretische capaciteitscijfers zijn. De gegevens zijn derhalve van het allergrootste belang voor de dagelijkse gang van zaken. Zij kunnen en moeten worden gebruikt om de bij veel afnemers heersende opvatting dat er in de kartonindustrie sprake is van een zeer grote overcapaciteit, tegen te gaan".

Naar aanleiding van een voorstel van Feldmühle om het verslag te publiceren werd het voor het eerst in het voorjaar van 1989 door het „European Paper Institute" aan afnemers ter beschikking gesteld.

Stora merkt het volgende op

„Het doel van deze publikatie was aan te tonen dat de bedrijfstak zeer dicht tegen zijn maximale capaciteit draaide, de verkoop-/marketingmanagers ervan te overtuigen dat er mogelijkheden bestonden om de grote verliezen van de voorgaande jaren goed te maken en de afnemers ervan te overtuigen dat de ruimte voor onderhandelingen over de prijsverhogingen verwaarloosbaar klein was." (Tweede verklaring van Stora, blz. 13).

(68) Het nieuwe capaciteitsoverzicht (dat bekend kwam te staan onder de naam „Green Book") werd door Fides opgesteld op basis van de door de leden van de PG Paperboard jaarlijks in september/oktober verschafte gegevens en omvatte ook een raming van de capaciteit van de leden in het volgende jaar.

Door de gerapporteerde capaciteit te vergelijken met de verbruiksstatistieken van het voorafgaande jaar kon de PG Paperboard de bezettingsgraad van de capaciteit ramen.

Het verslag vermeldt de jaarlijkse „werkelijke produktiecapaciteit" van elke in gebruik zijnde kartonmachine, berekend volgens een standaardformule.

De produktie van elke afzonderlijke machine in het betreffende jaar werd echter niet bekendgemaakt. Het verslag geeft de totale werkelijke produktie in tonnen in de voorafgaande jaren in West-Europa en een prognose voor de totale produktie in het komende jaar. Op basis van deze twee series gegevens wordt voor de bedrijfstak de bezettingsgraad in procenten berekend.

d) *Orderportefeuille en machinestilstand („downtime")*

(69) De wekelijkse orderportefeuille kon worden vergeleken met de beschikbare capaciteit, en in het licht hiervan kon de PWG van de totale omvang van de vraag in de kartonindustrie een beoordeling opstellen.

Indien de openstaande orders van een grote producent onder een bepaald peil dalen, kan zijn produktieprogramma niet efficiënt worden gepland en kan de fabriek tijdelijk moeten worden stilgelegd, ten einde het risico van verslechtering van de produktkwaliteit te voorkomen.

Afgezien van de Fides-procedure met geaggregeerde gegevens was het gebruikelijk dat de producenten op de JMC-vergaderingen hun orderportefeuille aan de concurrenten bekend maakten.

De gegevens betreffende de in dagen uitgedrukte orderportefeuille waren voor twee doeleinden van belang:

— besluitvorming over de vraag of de juiste voorwaarden aanwezig waren voor de invoering van een onderling afgestemde prijsverhoging;

— bepaling van de noodzakelijke machinestilstand om het evenwicht tussen aanbod en vraag te handhaven (Tweede verklaring van Stora, blz 14).

(70) In 1988 en 1989 werd de volledige capaciteit van de bedrijfstak benut en was volgens Stora vrijwel geen machinestilstand noodzakelijk, afgezien van de gebruikelijke stilleggingen in verband met vakantie en onderhoud.

Vanaf het begin van 1990 zagen de leidende producenten in de bedrijfstak zich echter gesteld voor een toegenomen capaciteit en een verminderde vraag en achtten zij het noodzakelijk in het kader van de PWG tot onderlinge afspraken over de noodzaak van machinestilstand te komen. De grote producenten zagen in dat zij de vraag niet konden vergroten door de prijzen te verlagen en dat de handhaving van de produktie op volle capaciteit alleen maar de prijzen zou doen dalen. Met behulp van de capaciteitsverslagen kon in theorie berekend worden hoe lang de machines moesten stilstaan om vraag en aanbod in evenwicht te brengen. Als bij voorbeeld de prognose voor de bezettingsgraad van de machines 92 % was, betekende zulks dat 8 % van de capaciteit niet gebruikt zou worden. In dat geval waren vier weken machinestilstand in de bedrijfstak noodzakelijk om produktie en vraag weer in evenwicht te brengen.

(71) De PWG bepaalde niet formeel voor elke producent voor hoe lang diens machines moesten worden

stilgelegd. Volgens Stora bestonden een praktische moeilijkheden bij het vaststellen van een gecoördineerd plan met betrekking tot een stilstand voor alle producenten. Stora verklaart dat er om deze redenen slechts „een soepel aanmoedigingssysteem bestond" (tweede verklaring van Stora, blz. 15) (vertaling).

Ook hier schijnen met het oog op de handhaving van het prijspeil de voornaamste producenten de last van de vermindering van de produktie op zich te hebben genomen.

De onofficiële notities van twee JMC-vergaderingen, een in januari 1990 (zie punt 84) en de andere in september 1990 (zie punt 87) bevestigen evenals andere documenten (zie punten 94 en 95) echter dat de grote producenten hun kleinere concurrenten in de PG Paperboard nauw en voortdurend op de hoogte hielden van hun plannen om aanvullende stilleggingen in te voeren als een andere oplossing dan verlaging van de prijzen.

2. **Prijsinitiatieven**

(72) Na de verbetering van het evenwicht tussen vraag en aanbod en de reorganisatie van de verschillende organen zou de heimelijke verstandhouding over de prijsstelling in de PG Paperboard doeltreffender blijken dan in de jaren vóór 1987.

In plaats van het geleidelijk op een natuurlijke wijze laten stijgen van de prijzen in overeenstemming met de marktvoorwaarden hield de gehanteerde methode ter verhoging van het prijspeil in geheel West-Europa de planning en tenuitvoerlegging van onderling afgestemde „prijsinitiatieven" in. De prijs werd verhoogd door een reeks regelmatige en duidelijk omschreven „stappen". Uit het door de Commissie gevonden bewijsmateriaal blijkt duidelijk dat het vraagstuk van de prijsverhogingen en dat van de hoeveelheidsbeheersing twee onlosmakelijk met elkaar verbonden aspecten zijn van wat in wezen hetzelfde plan was. Op basis van de voorbereidende werkzaamheden in het JMC, nam de PWG in beginsel de besluiten over het tijdstip en het bedrag van de verhoging. Gezien de gebruikelijke order- en verbruikspatronen van kartonverbruikers, was de praktijk normalerwijze dat de prijsverhogingen in april en oktober ingingen. Bij gelegenheid en afhankelijk van de marktomstandigheden, kon een prijsverhoging alleen op GC- en niet op GD-kwaliteiten van toepassing zijn: de producenten streefden echter over het algemeen naar handhaving van het prijsverschil (30—40 %) tussen de twee categorieën op ongeveer hetzelfde peil. Ook kon voor een specifieke nationale markt een prijsverhoging worden uitgesteld of zelfs daarop niet van toepassing zijn (van de tweede verhoging van 1988 was bij voorbeeld het Verenigd Koninkrijk uitgesloten, behalve voor SBS).

Het JMC besprak voor elke nationale markt de gedetailleerde tenuitvoerlegging van het algemene besluit in de PWG. De nieuwe „catalogus"-prijzen voor elke categorie afnemers („AA", „A", „B", „C", en „D" in afnemende volgorde van belangrijkheid) werden in elke nationale valuta overeengekomen op basis van een als referentie gebruikte standaardkwaliteit en -gewicht. De aan de afzonderlijke grote afnemers te berekenen nieuwe prijzen werden eveneens in het JMC besproken. Aan de PWG werden aparte verslagen uitgebracht voor GC- en GD-kwaliteiten, en indien moeilijkheden verwacht werden, trachtte de PWG het probleem op te lossen.

De door de Commissie verkregen documentatie (zie met name de punten 79, 80 en 83) bevestigt dat prijsverhogingen en de datum van ingang door de PG Paperboard werden vastgesteld voor België, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Ierland, Italië, Nederland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk, alsmede voor de EVA-landen.

Een van de voornaamste taken van het JMC was het bereiken van een „vergelijkbaar" Europees systeem van prijsstelling, dit wil zeggen een uniform prijspeil in de Gemeenschap. Bij de hervatting van de onderling afgestemde prijsinitiatieven eind 1987-begin 1988 werd uitgaan van uiteenlopende niveaus op de verschillende nationale markten. Als gevolg hiervan traden enige verschillen op. Deze werden in de periode tot 1991 geringer gemaakt.

(73) Een bijzonder ernstig en verontrustend aspect van de onderling afgestemde prijsinitiatieven vanaf 1987 was, dat de grotere producenten van tevoren in de PWG overeenkwamen wie van hen de verhoging zou „leiden" (en wanneer) en voorts de data waarop elk van de anderen zou „volgen" door hun brieven te doen uitgaan. Om voor de hand liggende redenen werd niet steeds dezelfde volgorde aangehouden.

Het JMC werd volledig op de hoogte gehouden van het plan en de kleinere producenten konden zelf besluiten wanneer zij juist elk hun voornemen zouden „aankondigen" om de verhoging in te voeren.

Zouden zij daarop zijn aangesproken, dan hadden de producenten als gevolg van deze uitgewerkte bedriegelijke regeling de reeks uniforme, regelmatige en bedrijfstaksgewijze prijsverhogingen in de kartonsector aan het verschijnsel van „oligopoliegedrag" toegeschreven. Zij konden betogen dat het voor alle producenten zin had uit eigen wil een door één of meer van de marktleiders ingevoerde verhoging na te volgen, zodra deze openbaar bekend werd: dit zou als zodanig niet noodzakelijk een indicatie voor een onrechtmatige heimelijke verstandhouding vormen. De afnemers zouden zeer zeker vermoedens kunnen hebben van een kartel of hen zelfs daarvan kunnen betichten; gezien het betrekkelijk grote aantal producenten, zou de economische theorie tot zijn uiterste grens (en verder) moeten worden opgerekt, maar tenzij rechtstreeks bewijs van een heimelijke verstandhouding zou kunnen worden geleverd — en zij deden veel moeite om zeker te stellen dat zulks niet het geval was — moeten de producenten hebben gehoopt,

dat een onderzoek naar hun prijsgedrag door de concurrentie-autoriteiten zou afketsen door zich met een beroep op een oligopolide onderlinge afhankelijkheid te verdedigen.

3. **Individuele prijsinitiatieven**

a) *Januari 1987*

(74) Terwijl het nieuwe instrument van de PG Paperboard nog in oprichting was, vond voor het Verenigd Koninkrijk eind 1986 een onderling afgestemd prijsinitiatief plaats. De wisselkoers van het pond tegenover andere valuta van het Westeuropese vasteland was destijds laag: volgens enkele producenten lag het prijspeil in het Verenigd Koninkrijk 15 % onder dat op andere grote Europese markten.

Begin november 1986 kondigden Finnboard en TBM voor GC-kwaliteiten een prijsverhoging in het Verenigd Koninkrijk aan van 45 pond sterling/ton (8-9 %), die per 26 januari 1987 zou ingaan.

In de notulen van een bijeenkomst van het bestuur van Feldmühle (UK) Ltd van 7 november 1987 werd vermeld:

> „TBM en de Finnen hebben prijsverhogingen van circa 9 % per februari 1987 aangekondigd, en de meeste andere producenten zullen naar alle waarschijnlijkheid een vergelijkbare verhoging willen toepassen" (vertaling).

Voor GD-kwaliteiten stelden de meeste producenten (onder leiding van M-M) de afnemers in november in kennis van een prijsverhoging van 9 %, met ingang van verschillende data in januari en februari van het volgende jaar. Reed P & B, die als enige nationale producent niet dezelfde valutaproblemen in het Verenigd Koninkrijk ondervond als de producenten van het Westeuropese vasteland, kondigde een iets geringere verhoging aan.

In december 1986 werd door Finnboard en Iggesund een verhoging voor grafische GC-kwaliteiten en SBS met 55 pond sterling doorgevoerd; ook Enso-Gutzeit, de andere SBS-producent, verhoogde zijn prijzen in december, doch met een onbekend bedrag.

(75) De aankondiging door alle producenten van een gelijktijdige en identieke prijsverhoging in het Verenigd Koninkrijk leidde tot een verontwaardigde reactie bij de belangrijkste afnemers, die de producenten van „cynische manipulatie" van de markt beschuldigden. De betichting van heimelijke verstandhouding werd natuurlijk ten sterkste ontkend.

Uit de notitie van de verkoopagent van M-M over de uitkomst van de „President Conference" van 10 november 1986 (punt 41) blijkt echter duidelijk dat hat prijsinitiatief op het niveau van de „presidenten" was besproken en overwogen.

Een met de hand geschreven notitie in de bureauagenda van een medewerker van Feldmühle, die de 15, 16 en 17 januari 1987 bestrijkende bladzijden beslaat en waaruit blijkt dat in het kader van de prijsverhoging een gedetailleerde uitwisseling van informatie over prijsbeleid, orderportefeuille en machinestilstand („downtime") tussen Feldmühle en verscheidene andere producenten had plaatsgevonden, levert eveneens bewijs op voor een onderlinge afstemming. Daarin worden Tako (de belangrijkste tot Finnboard behorende producent van karton voor grafisch gebruik), Tampella („Ingerois") en UPM („Simpele"), Enso-Gutzeit, Kopparfors, Iggesund en TBM genoemd (die destijds nog steeds onafhankelijk van elkaar waren).

De directeur van Feldmühle die verantwoordelijk was voor de leiding van het „Marketing Committee", stond, naar vermeld wordt, sceptisch" tegenover Kopparfors (die nog niet gefuseerd was met Feldmühle) en beschuldigde kennelijk ook M-M van onverantwoordelijk gedrag („ohne Verantwortung").

In de notitie wordt opgemerkt dat de prijsverhoging in het Verenigd Koninkrijk doorging en dat „ook TBM eraan meedoet". (De onvrede van de afnemers richtte zich destijds kennelijk vooral tegen TMB, de belangrijkste plaatselijke producent, die zich niet kon beroepen op het excuus van de producenten op het continent, dat het pond ten opzichte van de andere valuta's gedaald was.)

Bij welke gelegenheid dit geschiedde en van welke aard de contacten tussen Feldmühle en de andere producenten waren, wordt uit de notitie niet duidelijk. Door Stora (dat later Feldmühle overnam) wordt echter niet betwist dat de in deze nota vervatte informatie rechtstreeks of onrechtstreeks van concurrenten afkomstig was.

b) *Februari—april 1988*

(76) Tegen de achtergrond van het nieuwe „prijs voor hoeveelheid"-beleid vonden gedurende 1988 twee onderling afgestemde prijsverhogingen voor geheel Europa plaats.

Volgens de notitie van M-M van 28 december 1988 (zie punt 54) slaagde dit nieuwe beleid erin de neerwaartse prijsspiraal van 1987 om te buigen.

In de PWG-vergadering van 4 december 1987 werd een verhoging van 7-8 % (op sommige markten 10 %) voor zowel GC-als GD-kwaliteiten overeengekomen, in te voeren in maart 1988 en te handhaven tot en met 30 september van dat jaar.

De verhoging werd reeds eind 1987 door de grote producenten (M-M, Feldmühle) aan de afnemers medegedeeld.

De eerste stap werd gedaan op de Duitse markt en werd „geleid" door M-M en Feldmühle. Bij brief van 18 december 1987 kondigde M-M een prijsverhoging met 15 DM en 12 DM (per 100 kg) aan

voor GC-, respectievelijk GD-kwaliteiten, voor leveringen door M-M en FS-Karton na 15 februari 1988.

Op zijn beurt kondigde Feldmühle op 29 december 1987 aan dat zij haar catalogusprijs met ingang van 15 februari 1988 over GC-kwaliteiten met 15 DM/100 kg en met 12 DM/100 kg voor GD-kwaliteiten zou optrekken.

Finnboard stelde zijn cliënten in Duitsland op 4 en 5 januari van de prijsverhogingen op de hoogte, maar deed dat op andere markten enigszins later: in het VK bij voorbeeld werd eerst op 11 februari 1988 een definitieve beslissing over de verhoging genomen, welke verhoging de volgende dag aan de cliënten werd medegedeeld. Bijgevolg schijnen de anderen bij Finnboard over diens geaarzel geklaagd te hebben. Volgens notulen van een vergadering van Iggesund Board Sales Ltd op 28 en 29 januari 1988 „is door geheel Europa op de Finnen druk uitgeoefend om hun prijzen te verhogen. Finnboard is te verstaan gegeven dat wij de prijzen niet zullen veranderen, totdat zij een prijsverhoging gepubliceerd hebben" (vertaling).

Uit van Buchmann, Cascades, Europa Carton, Fiskeby, KNP, Kopparfors (thans onderdeel van Stora), Laakmann, Deisswil (thans M-M), Sarrió, Reed P & B (thans SCA) en Weig verkregen documentatie blijkt dat al deze ondernemingen de prijsverhoging in Duitsland hebben doorgevoerd.

(77) Wat Frankrijk betreft, bedroeg de verhoging 700 Ffr. per ton voor GC 1-, 500 Ffr. per ton voor GC 2- en 400 Ffr. voor GD-kwaliteit. Cascades kondigde de op 1 maart ingaande prijsverhoging voor GC-kwaliteiten aan bij brief van 24 december 1987.

Eenzelfde verhoging werd door de andere producenten toegepast: Finnboard, M-M, Deisswil, De Lancey, Saffa, Reed P & B, Feldmühle, CBC, Tampella Española en Weig.

In het Verenigd Koninkrijk stelden de meeste producenten waarvoor prijsdocumentatie beschikbaar is, hun cliënten op de hoogte van een prijsverhoging met 6 % voor alle kartonkwaliteiten, die op verschillende data in april 1988 moest ingaan: Feldmühle, Finnboard, Iggesund, M-M, Kopparfors, Djupafors, Rena, Saffa en TBM maakten alle een verhoging met 6 % bekend. Reed P& B maakte een verhoging met 20 pond sterling (5 %) voor haar GD-kwaliteit karton bekend, evenals Laakmann, Fiskeby, KNP en Deisswil.

Uit documenten van maart 1988 die bij Cascades verkregen zijn, blijkt dat de planning van het prijsinitiatief van het JMC bestond uit het bepalen van de „prix planchers" („bodemprijzen") voor GC 2- en GD 2-kwaliteiten in alle nationale valuta's, die na de verhoging op cliënten in de categorieën A, B en C moesten worden toegepast. Dat deze bodemprijzen in heimelijke verstandhouding zijn vastgesteld en niet Cascades-intern waren, wordt bevestigd door een notitie van de Duitse agenten van Fiskeby betreffende een telefonisch onderhoud met hun superieuren op 21 maart 1988 (de datum van de notitie van Cascades voor de GD-prijzen), waarin hun opdracht wordt gegeven voor GD 2 in Duitsland precies dezelfde minimumprijs toe te passen voor alle categorieën cliënten, A, B en C, zoals Cascades had genoteerd.

Het opstellen van prijslijsten in alle nationale valuta's voor elke categorie cliënten was in feite een routinebezigheid van het JMC: zie de punten 80, 85 en 87.

Aan de hand van persberichten meenden de producenten dat de prijsverhoging weliswaar niet overal met succes was bekroond, doch een consistenter prijsstructuur ten gevolge had: de verhogingen waren uitgevoerd toen de prijzen op hun laagst waren en de kloof tussen de hoogste en laagste prijzen was vernauwd.

c) **Oktober 1988**

(78) De tweede prijsverhoging voor geheel Europa in 1988 was, evenals de eerste, gebaseerd op een verhoging van 15 DM (per 100 kilogram) voor GC-kwaliteiten, doch slechts 9 DM voor GD-kwaliteiten. In het Verenigd Koninkrijk werden de prijzen echter niet verhoogd, daar het prijspeil daar al een 10 % boven het Westeuropese lag.

Bij deze gelegenheid was het Finnboard, die de prijsverhoging „leidde". Finnboard had haar cliënten reeds in maart 1988 over de mogelijkheid van een tweede prijsverhoging ingelicht.

Stora zegt dat de verhoging van oktober 1988 voor beide categorieën in juni was overeengekomen. In feite had op 25 mei 1988 een PWG-vergadering plaats in Barcelona. JMC-vergaderingen werden op 28 en 29 juni gehouden. De Franse producenten waren medio juni reeds begonnen om over een prijsverhoging met 50 Ffr. voor GC-karton (het bedrag dat in feite werd toegepast) te spreken. Op 5 juli 1988 stelde Finnboard haar Europese verkoopkantoren op de hoogte van een prijsverhoging met ingang van 1 oktober. De bekendmakingen hiervan moesten op uiterlijk 11 juli geschieden: Duitsland 15 DM; Frankrijk 50 Ffr.; Nederland 15 Hfl.; België 300 Bfr./kg, enzovoort.

Enige dagen later meldde Kopparfors voor GC-karton op elke nationale markt juist dezelfde prijsverhogingen aan als Finnboard. Feldmühle begon haar voornemen aan te kondigen dezelfde verhogingen met 9 DM voor GD-kwaliteiten toe te passen per 19 juli. Cascades en M-M/FS-Karton kondigden op dezelfde dag, 25 juli, de prijsverhoging met 9 DM voor GD in Duitsland aan, twee dagen later gevolgd door Saffa.

Andere producenten waarvoor prijsdocumentatie beschikbaar is waaruit hun deelname aan het onderling afgestemde prijsinitiatief blijkt, zijn

Buchmann, Cascades, Enso-Gutzeit, Fiskeby, Gruber & Weber, KNP (Badische inbegrepen), Laakmann, Papeteries de Lancey, MoDo (Iggesund), Saffa en Weig.

d) *April 1989*

(79) Eind 1988 kwamen de producenten een prijsverhoging voor zowel GC- als GD-kwaliteiten overeen, die oorspronkelijk in maart 1989 moest ingaan, maar werd uitgesteld tot 1 april (tweede verklaring van Stora, blz. 19).

Dit prijsinitiatifief was gebaseerd op een verhoging met 17 DM/100 kg (of de tegenwaarde daarvan) voor GC-kwaliteiten en 9 DM (of de tegenwaarde daarvan) voor GD-kwaliteiten.

De Commissie verkreeg bij Finnboard (UK) Ltd een ongedateerde lijst (in het Zweeds) getiteld „Prijsverhoging tweede kwartaal 1989" waarin prijsverhogingen voor elke nationale markt worden aangegeven.

	UC/GC		UD/GD	
	Datum	Bedrag	Datum	Bedrag
Verenigd Koninkrijk	1.4	55 £ (+15)	1.5	25-30 £
Duitsland	1.4	170 DM	1.5	90 DM
Nederland	1.4/1.5	190 Fl.	1.6/1.7	~~100~~ (2) Fl.
België	1.4	3 500 Bfr.	1.5	2 500 Bfr.
Frankrijk	1.4	600 Ffr.	1.5	300 Ffr.
Italië	1.2	120 (1)lire	1.1	50 (1)lire
			1.4	30 (1)lire
Denemarken	1.4	550 Dkr.	1.4	375 Dkr.

(1) per kg.
(2) het cijfer 100 is in het oorspronkelijke exemplaar doorgestreept.

(Prijsverhogingen werden ook aangegeven voor Oostenrijk, Zwitserland, Finland, Noorwegen en Zweden.)

Finnboard produceert geen UD- of GD-karton, zodat de lijst niet zuiver intern kan zijn geweest of alleen op Finnboards eigen bedrijfsvoering betrekking kan hebben gehad. De voor GD-kwaliteiten gegeven prijzen en de daadwerkelijke data voor elke nationale markt zijn gelijk aan die van een op 14 februari 1989 gedateerd document van Fiskeby. Lijsten in een zeer gelijksoortige vorm als het bij Finnboard gevonden exemplaar werden ook door de Commissie van Rena verkregen met betrekking tot twee latere prijsinitiatieven (zie punten 80, 83). Volgens Rena heeft een andere producent haar die lijsten gegeven tijdens vergaderingen van het NPI. Niet alleen vertegenwoordigde Finnboard het NPI in vergaderingen van de PWG, waarin de belangrijkste beslissingen werden genomen (zie punt 32), maar ook was haar algemeen directeur sinds mei 1988 voorzitter van de PG Paperboard; tevens zat hij de PWG voor. Hij was ook voorzitter van het NPI.

Feldmühle deed op 5 januari 1989 een circulaire uitgaan, waarin haar cliënten in Duitsland van de verhoging op de hoogte werden gesteld.

Voor GC-kwaliteiten moest de verhoging op 1 april voor GD-kwaliteiten op 1 mei ingaan (in de lijn van de prijslijst van Finnboard).

De hiermee overeenkomende prijsverhogingen in Frankrijk bedroegen 60 Ffr. voor GC en 30 Ffr. voor GD, en voor België 350 Bfr., respectievelijk 250 Bfr.

Wat Italië betreft, moest de GC-prijs iets eerder verhoogd worden (15 februari), terwijl de GD-prijs in twee stappen omhoog moest gaan (50 lire/kg op 1 januari en 30 lire/kg op 1 april).

Voor Frankrijk kondigde CBC op 3 januari 1989 haar prijsverhoging van 60 Ffr. voor GC-kwaliteit aan.

Finnboard controleerde via een aantal van haar verkoopkantoren of Feldmühle inderdaad de verhoging bekendgemaakt had (zie tweede verklaring van Stora, blz. 17), voordat zij haar cliënten van dezelfde prijsverhogingen op de hoogte stelde.

M-M kondigde de prijsverhoging in Duitsland (GC: 17 DM per 1 april, GD: 9 DM per 1 mei) per brief van 12 januari aan en voor andere markten iets later. De prijsverhogingen en de relevante data van M-M (en Deisswil) waren opnieuw vrijwel gelijk aan die van de Finnboard-lijst.

Andere producenten waarvan gebleken is dat zij aan dit prijsinitiatief deelgenomen hebben, zijn: Buchmann, Cascades, De Eendracht, Enso-Gutzeit, Europa Carton, Gruber & Weber, KNP (Badische inbegrepen), Laakmann, MoDo, Papeteries de Lancey, Reed P & B, Saffa en Weig. Ook hun prijsverhogingsaankondigingen komen nauwkeurig overeen met de bij Finnboard (UK) Ltd ontdekte lijst.

e) *Oktober 1989*

(80) Over het prijsinitiatief van oktober 1989 heeft de Commissie niet alleen prijsdocumentatie van de producenten verkregen, maar ook een lijst van overeengekomen prijsverhogingen in alle nationale valuta's en de persoonlijke, door de vertegenwoordigers van M-M en Rena gemaakte aantekeningen van destijds gehouden JMC-vergaderingen.

De in juni 1989 overeengekomen prijsverhoging was uitsluitend op GC- en SBS-kwaliteiten van toepassing. De orderportefeuille voor GD-karton was aanhoudend geringer dan vor GC-karton en de producenten van GD-materiaal waren zich ervan bewust dat een tweede prijsverhoging in 1989 niet haalbaar zou zijn. Bovendien waren de kosten van hun grondstof (afvalpapier) naar beweren betrekkelijk stabiel terwijl de pulpprijs pas was verhoogd en de GC-producenten raakte.

Van Rena ontving de Commissie een getypte prijslijst (in het Zweeds) met daarop de datum en het bedrag van de toe te passen prijsverhogingen voor alle kwaliteiten in alle nationale valuta's. De lijst is in een vergelijkbare vorm als de bij Finnboard (UK) Ltd ontdekte (zie punt 79). Rena zegt dat de lijst (die ongedateerd is) aan haar toenmalige algemeen directeur werd uitgereikt op vergaderingen te Stockholm met andere Scandinavische producenten ter gelegenheid van een NPI-bijeenkomst. De prijsverhogingen voor de nationale markten van de Gemeenschap waren als volgt:

	GZ	GC 1	GC 2	Datum
België (Bfr./ton)	2 500	3 300	2 500	1. 10
Denemarken (Dkr./ton)	580	580	580	1. 10
Duitsland (DM/ton)	110	150	110	1. 10
Spanje (pta/kg)	8	9	8	1. 10
Frankrijk (Ffr./ton)	400	500	400	1. 10
Ierland (Iers £/ton)	85	86	72	1. 10
Italië (lire/kg)	120	120	90	1. 9
Nederland (Hfl./ton)	170	170	130	1. 10
Verenigd Koninkrijk (£/ton)	60	62-65	52-55	1. 10

Uit de omstandigheden blijkt duidelijk dat dit een lijst was van de prijsverhogingen, waartoe de PG-Paperboard voor alle kwaliteiten in alle nationale valuta's besloten had (zie ook punt 79 voor het verband tussen Finnboard, de PWG en het NPI).

Van Rena verkreeg de Commissie ook met de hand geschreven aantekeningen van Rena's toenmalige commercieel directeur over de JMC-vergadering van 6 september 1989. De notitie van negen pagina's vermeldt gedetailleerde gegevens over de in elke valuta aangekondigde prijsverhogingen en geeft een beoordeling van de reactie van de afnemers en de reeds geboekte vooruitgang bij de tenuitvoerlegging op alle nationale markten. De in de met de hand geschreven notitie vermelde prijsverhogingen voor de onderscheiden valuta's komen overeen met de prijsverhogingen in de bovenvermelde getypte lijst.

Hoewel de prijzen voor GD-karton niet werden opgetrokken, was destijds een nieuwe structuur voor toeslagen voor kleine orders overeengekomen. In de nota van Rena wordt vermeld: „Het prijsverschil tussen GC en GD bedraagt bijna 40 %: niemand zou vanaf 1.10 moeten leveren zonder een prijstoeslag."

De notitie toont ook nieuwe prijzen voor GC 2-kwaliteit voor elke categorie klanten (AA, A, B en C) op elke nationale markt, die op 1 oktober in werking moesten treden:

	B	D	F	I	NL	VK	ZW
AA		200					
A	41	202	660	1 410	227	67,20	163
B	42	206	700	1 460	232	74,80	168
C	45,5	210	720	1 560	242	77,80	178

(81) Het initiatief van 1 oktober werd geleid door Finnboard, die reeds in juni „het terrein begon te effenen" door haar verkoopkantoren opdracht te geven de cliënten in te lichten over een prijsverhoging in de herfst en door brieven over de prijsverhoging op te stellen.

Op 30 juni stelde Finnboard haar nationale verkoopkantoren op de hoogte van het bedrag van de prijsverhoging, die op 2 oktober moest ingaan. De cliënten werden in de loop van juli op de hoogte gesteld.

De door Finnboard bekendgemaakte prijsverhogingen komen volledig overeen met die in de van Rena verkregen lijst.

Ongeveer tegelijkertijd als Finnboard deed, verzond Cascades telexberichten aan haar verkoopagenten, waarin dezen opgedragen werd dezelfde prijsverhogingen toe te passen. De cliënten werden tussen 20 en 30 juli van de nieuwe prijzen op de hoogte gesteld.

Ook MoDo had haar verkoopkantoren per eind juni in kennis gesteld van haar voornemen de prijzen voor GC-materiaal van TBM met ingang van 1 oktober met ongeveer 8 % op te trekken. Haar interne documentatie (van begin juli) toont aan dat zij haar voorgenomen verhogingen op die van de Rena-lijst baseerde.

Feldmühle schijnt echter van haar nationale verkoopkantoren een bevestiging te hebben verlangd dat Finnboard inderdaad haar prijscirculaire had doen uitgaan, voordat Feldmühle het initiatief „volgde". De prijsverhogingen van Feldmühle waren geheel gelijk aan die van de getypte prijslijst en die van de andere producenten.

Op 13 juli maakte Kopparfors aan haar verkoopagenten dezelfde prijsverhoging bekend, met de opdracht dat dezen de cliënten daarvan uiterlijk de daaropvolgende week op de hoogte moesten stellen.

Enkele kleine uitzonderingen daargelaten, verhoogden alle GC-producenten hun prijzen met de bedragen die vermeld worden op de lijst die de Commissie van Rena verkregen heeft (zie punt 80).

Enso-Gutzeit verhoogde haar prijzen voor SBS-kwaliteiten overeenkomstig de lijst en, voor zover op basis van de beschikbare documenten kan worden vastgesteld, werd dit ook door Iggesunds Bruk, de enige andere SBS-producent, gedaan.

Vele afnemers protesteerden tegen de derde prijsverhoging (voor GC-kwaliteiten) in twaalf maanden en wezen er met nadruk op, dat het moeilijk

zou zijn deze aan de eindgebruikers door te berekenen.

(82) In de door de Commissie bij FS-Karton (M-M) gevonden nota over de vergadering van het „Economic Committee" op 3 oktober 1989 (zie punt 50) wordt het belang van machinestilstand en de orderportefeuille voor de tenuitvoerlegging van de prijsverhoging onderstreept. Van FS-Karton verkreeg de Commissie ook een notitie van een JMC-vergadering, die twee weken nadat de prijsverhoging van 1 oktober was ingegaan, werd gehouden en waaruit blijkt hoe de tenuitvoerlegging daarvan door de producenten werd gecontroleerd. Onder de titel „Vertraulicher Bericht" (vertrouwelijk verslag) wordt een weergave gegeven van de JMC-vergadering van 16 oktober 1989. De producenten presenteerden een verslag over de op elke nationale markt bij de prijsverhoging voor GC-kwaliteiten geboekte vooruitgang. De orderportefeuillepositie werd duidelijk als een belangrijk element beschouwd om ervoor te zorgen dat de prijsverhoging doorgang vond.

Uit de notitie van FS-Karton over deze vergadering blijkt ook hoe de producenten in het JMC trachtten moeilijkheden bij de tenuitvoerlegging van het onderling afgestemde initiatief te onderkennen en op te lossen. Er wordt een aantal gevallen vermeld, waarin afzonderlijke producenten door de anderen werden geacht de verhoging niet volledig gesteund te hebben. Zo werd Cascades (ongebruikelijkerwijze niet aanwezig op deze vergadering) ervan beschuldigd in Nederland nog steeds „krankzinnige prijzen" (vertaling) aan te bieden en daardoor moeilijkheden voor de Finnen en KNP te veroorzaken.

Voor de producenten die op bepaalde nationale markten marktleider waren, was het van belang dat de andere producenten eenzelfde vastbeslotenheid aan de dag legden als zijzelf. Zo maakte Finnboard bekend dat zij in België de harde lijn zou volgen en van CBC, Cascades en KNP hetzelfde verwachtte. Saffa beklaagde zich over de lage importprijzen in Italië en verzocht Kopparfors, Finnboard en Cascades de overeengekomen prijzen in acht te nemen.

f) *April 1990*

(83) Eind 1989 was het doel, het prijspeil met 15 % te verhogen (waarop gedoeld werd in de notitie van Rena van de NPI-vergadering van 3 oktober 1988, zie punt 58), bereikt. Eind 1989 werd in beginsel een volgende prijsverhoging overeengekomen voor zowel GC-als GD-karton, die in april 1990 zou ingaan, hoewel de prijs van houtpulp aan het dalen was.

Op 18 oktober en 28 november 1989 werden PWG-vergaderingen (waarvan de laatstgenoemde gevolgd werd door de „President Conference") gehouden en op 29 november werd een JMC-vergadering belegd. De markt werd reeds in december 1989 op een verhoging met ongeveer 8 % „voorbereid".

Van Rena verkreeg de Commissie een tweede getypte prijslijst in vrijwel gelijke vorm als die welke bij Finnboard (UK) Ltd was gevonden (maar ditmaal gedateerd: 3 december 1989, slechts enkele dagen na de recentste JMC-vergadering), waaruit het bedrag van de voorgestelde prijsverhoging voor elke kwaliteit in elke nationale valuta blijkt, die op 1 april 1990 in diende te gaan. De lijst is gebaseerd op een verhoging van 13 DM/100 kg voor GC-kwaliteiten, 11 DM voor GT- en 10 DM voor GD-kwaliteiten. Evenals de eerste van Rena verkregen lijst moet ook deze door het NPI of een van zijn leden aan haar gegeven zijn (zie punt 80). Wederom is de klare strekking van dit document, dat daarin de prijsverhogingen en de ingangsdata worden weergegeven, zoals die door de PG Paperboard zijn vastgesteld.

De prijsverhogingen voor de Gemeenschapsmarkten waren:

	GC	GT	GD	Datum
België (Bfr/ton)	2 500	2 500	2 500	1. 4
Duitsland (DM/ton)	130	110	100	1. 4
Spanje (pta/kg)		5	5	1. 1
Frankrijk (Ffr/ton)	400	450+	400	1. 4
Ierland (Iers£/ton)	45		45	1. 4
Italië (lire/kg)	90	70	70	1. 4
Nederland (Hfl/ton)	130	110	100	1. 4
Verenigd Koninkrijk (£/ton)	45	45+	45(1)	1. 4

(1) Voor ingevoerd materiaal.

(84) Een gedetailleerde aantekening van een desbetreffende JMC-vergadering werd door ambtenaren van de Commissie aangetroffen tijdens de verificatie bij FS-Karton. Deze aantekening — in het handschrift van de verkoopmanager — is gedateerd 11 januari 1990. De bewuste vergadering betreft de tenuitvoerlegging door de producenten van het prijsinitiatief van maart-april.

In de notitie worden eerst de orderportefeuilles in aantal dagen gegeven voor Feldmühle, FS-Karton, Finnboard, Iggesund (TMB inbegrepen, Cascades en Kopparfors.

Ook worden de geplande data voor machinestilstand in de vakantieperiode rond Kerstmis vermeld (zie de eerste verklaring van Stora, blz. 14, over het coördineren van „downtime").

Op de tweede pagina van de notitie worden de namen van een aantal belangrijke producenten vermeld: Kopparfors, M-M/FS-Karton, Finnboard, Feldmühle TBM/Iggesund, Cascades en M-M Eerbeek. Bij de meeste namen wordt een datum of aantal weken vermeld.

(85) Uit de notitie blijkt duidelijk dat de producenten de aankondigingen van de voorgestelde prijsverho-

ging door de grote producenten zodanig hadden „geënsceneerd", dat enigszins plausibel kon worden ontkend dat het om een onderlinge afspraak ging, en dat het prijsinitiatief van de bedrijfstak kon worden afgedaan als prijsleiderschap waaraan geen heimelijke verstandhouding ten grondslag lag.

— Zo moest Kopparfors op 12 januari 1990 aankondigen dat de onderneming haar prijzen met ingang van 1 april zou verhogen.

— De bij M-M vermelde data „18/1 zum 1/3" („18/1 voor 1/3") betekenden dat deze producent op 18 januari 1990 moest aankondigen dat de prijzen met ingang van 1 maart werden verhoogd.

— Cascades moest haar prijsverhoging op 25 januari (25/1) aankondigen, behalve in Frankrijk waarvoor de aankondiging op 5 januari moest gebeuren.

— Finnboard moest haar aankondiging op of rond 31 januari doen.

— Feldmühle was gepland voor 29 januari.

— TBM/Iggesund moest in de vijfde kalenderweek van het jaar actie ondernemen.

Bij de naam TBM/Iggesund wordt vermeld „GC/GZ+13-". (Inderdaad verhoogden TBM en Iggesunds Bruk hun prijzen voor deze kwaliteiten in Duitsland met 13 DM.) Onder de titel „England" wordt een bedrag van 54 pond sterling voor GC 2 en 58 pond sterling voor GC 1 vermeld: alle belangrijke producenten kondigden later een prijsverhoging met juist deze bedragen aan. (Een bij Iggesund Board Sales in het VK aangetroffen notitie geeft aan dat het oorspronkelijke voornemen van eind 1989 om alle kwaliteiten met 45 pond sterling op te trekken zoals in de NPI-prijslijst, was herzien: de 45 pond sterling werd alleen voor GD-kwaliteiten aangehouden.)

Aan het eind van de notitie van FS-Karton wordt een lijst gegeven, waarop de „oude" en „nieuwe" basisprijzen voor GC 2 in Duitsland voor de verschillende categorieën afnemers (AA, A, B, C en D) vergeleken worden. De nieuwe prijzen moesten ingaan op 1 april 1990 en moesten geldig zijn tot 30 september. De vermelde „oude" prijzen zijn dezelfde als die in de met de hand geschreven notitie van Rena van de vergadering van 6 september 1989 (punt 80, aan het slot), in werking getreden in Duitsland op 1 oktober 1989:

	Oud	Nieuw
AA	200	213
A	202	215
B	206	219
C	210	223
D	215	228

(86) Bij de notitie van FS-Karton was een conceptprijsverhogingsbrief gevoegd, afkomstig van Kopparfors en gedateerd 12 januari 1990 (de voor de aankondiging door Kopparfors bepaalde datum), waarmee de cliënten ervan op de hoogte werden gesteld dat de prijzen met 13 DM/100 kg, het bedrag vermeld in de notitie van FS-Karton, verhoogd zouden worden.

Op de prijsverhogingsbrief die Kopparfors haar Duitse afnemers daadwerkelijk toezond, werd dezelfde datum, dus 12 januari, vermeld.

De data die in de notitie van M-M worden vermeld voor de andere grote producenten die hun aankondigingen van prijsverhogingen moesten doen uitgaan, komen in alle gevallen vrijwel volledig overeen met de feitelijke data van hun brieven aan de afnemers.

De feitelijk door de grote producenten op elke nationale markt aangekondigde prijsverhogingen komen ook overeen met de verhogingen op de getypte lijst die van Rena verkregen is (zie punt 83). Het enige verschil was dat in plaats van een verhoging met 45 pond sterling in het Verenigd Koninkrijk voor alle kwaliteiten zoals oorspronkelijk voorgenomen, de prijsverhoging voor GC-karton 54—58 pond sterling bedroeg (zie punt 85).

In de brieven van Finnboard aan haar afnemers (rond 31 januari verstuurd) werd de prijsverhoging voor de meeste markten uitgedrukt in een percentage, doch haar interne aanwijzingen waaruit de op elke markt gevraagde minimale verhogingen blijken, zijn die van de NPI-lijst (doch ook hier met de prijsverhoging in het VK tot 54—58 pond sterling).

Van vrijwel alle andere kartonproducenten is bewijsmateriaal beschikbaar waaruit blijkt dat zij aan deze onderling afgestemde prijsverhoging deelnamen. Destijds namen zij allen, met uitzondering van Enso-Gutzeit (en inmiddels ook van Badische) aan de vergaderingen van het JMC deel.

De producenten van SBS-materiaal schijnen hun prijzen met dezelfde bedragen als de GC-producenten te hebben opgetrokken. De prijsverhogingsbrieven van Enso-Gutzeit op deze markten, waarvoor bewijsmateriaal beschikbaar is dat een prijsstijging in april aantoont (Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk; in Duitsland werd de prijs eerst per 1 juni opgetrokken) houden soortgelijke prijsstijgingen in als die van de andere SBS-producent Iggesunds Bruk. De door Enso aangekondigde prijsverhoging met 8,5 % voor het VK is ook volkomen gelijk aan die welke door Finnboard bekend werd gemaakt voor zijn grafische GC-kwaliteiten, die met het SBS-produkt „Ensocoat" van Enso concurreren. Er is inderdaad bewijsmateriaal (zie punt 97 hierna) dat op een heimelijke verstandhouding tussen Iggesund, Enso, Koppar-

fors en Finnboard duidt over de prijsverhoging voor de grafische kwaliteiten in het Verenigd Koninkrijk.

g) *Januari 1991*

(87) Na klachten van de afnemers, die stelden dat de eindgebruikers een prijsvaststelling voor dozen voor een periode van twaalf maanden verwachtten, werd door de PWG besloten dat er in de toekomst slechts één prijsverhoging per jaar zou plaatsvinden.

In juni 1990 was een prijsverhoging (met ingang van 1 oktober) overeengekomen voor GC- en GD-kwaliteiten, maar deze werd uitgesteld tot januari 1991.

De Commissie verkreeg van Rena een aantal gedetailleerde, met de hand geschreven notities, die betrekking hebben op de vergadering van het JMC in Zürich op 6 september 1990.

De notitie begint met een vergelijking van de totale verkopen in de Gemeenschap van GC 1- en GC 2-kwaliteiten in 1989 en 1990 en uit een geschetste grafiek blijkt de ontwikkeling van de orderportefeuille. Daarna volgt een tabel waarin de onderportefeuille in aantal dagen van elke grote fabriek vermeld wordt: Béghin (Stora), La Rochette, Duffel en Djupafors (Cascades), Eerbeek en Deisswil (M-M), Feldmühle en Kopparfors (thans beide Stora), Kyro, Simpele, Tako en Ingerois (allemaal Finnboard-fabrieken). Verscheidene van de vermelde fabrieken hadden een orderportefeuille van slechts enkele dagen en de schrijver merkt op dat voor de nabije toekomst machinestilstand („downtime") gepland werd.

De notitie van Rena gaat verder met:

„Prijsverhoging wordt *volgende week in september* aangekondigd

Frankrijk	40 Ffr.
Nederland	14 Hfl.
Duitsland	12 DM
Italië	80 lire
België	2,50 Bfr.
Zwitserland	9 Zwfr.
Engeland	40 £
Ierland	45 Iers £.

Alle kwaliteiten moeten gelijk verhoogd worden, GD, UD, GT, GC enz." (vertaling).

De notitie vervolgt met:

„Slechts 1 prijsverhoging per jaar.

Voor leveringen vanaf 7 januari.

Uiterlijk 31 januari.

14 september brief met prijsverhoging (Mayr-Melnhof).

19 september Feldmühle stuurt zijn brief.

Cascades vóór eind september.

Allen moeten hun brieven vóór 8 oktober verstuurd hebben" (vertaling).

De prijsverhogingen moesten worden bevestigd in een vergadering van de „presidenten" (waarschijnlijk een PWG-vergadering), die voor 10 september gepland was. (Geen van de producenten heeft deze datum echter aangegeven als gelegenheid voor een PWG-vergadering.)

Vervolgens worden in de notitie de prijzen vermeld voor GC 2- en GD 2-kwaliteiten voor alle categorieën cliënten (AA, A, B en C) op alle nationale markten in de Gemeenschap, zoals die vóór de voorgestelde prijsverhoging golden, namelijk in beginsel de voor 1 april 1990 vastgestelde. Van belang is dat de vermelde GC 2-prijzen voor Duitsland dezelfde zijn — AA = 213 DM; A = 215 DM; B = 219 DM en C = 223 DM — als die in de bij FS-Karton aangetroffen notitie van 11 januari 1990 (zie punt 85). Wat de meeste andere markten betreft, houden de voor GC 2 aangegeven prijzen ook een verhoging van de prijzen per 1 oktober 1989 in als door Rena genoteerd (zie punt 80) die overeenkomst met de voor 1 april geplande prijsverhogingen (zie punt 83), bij voorbeeld Belgische A-afnemers: 43,50 Bfr. (41 + 2,5); Franse A-afnemers: 700 Ffr. (660 + 40); Engelse A-afnemers: 726 pond sterling (672 + 54).

(88) Op 7 september, dus de dag na de JMC-vergadering te Zurich, zond de commercieel directeur van M-M aan de verkoopmanager van de groep voor Duitsland (zij woonden beiden normalerwijze de vergaderingen bij) een faxbericht met de instructie de afnemers een prijsverhogingsbrief per 14 september te zenden. De ontwerp-brief was bijgevoegd en gaf een verhoging met 12 DM per 7 januari aan. De prijsverhogingsbrieven die FS en M-M oorspronkelijke voor Duitsland hebben doen uitgaan, gaven in feite een verhoging van 14 DM aan, die later door M-M werd teruggebracht tot 12 DM. Voor de overige landen was de prijsverhoging van M-M volledig gelijk aan die in de notitie van Rena.

Feldmühle had besloten tot de door Rena vermelde prijsverhoging met 12 DM, maar wilde bevestigd zien dat M-M haar aankondiging openbaar had gemaakt, alvorens tot het definitieve bedrag in elke valuta te besluiten.

Inderdaad was de brief van Feldmühle voor Duitsland 19 september 1990 gedateerd, juist zoals gepland in de notitie van Rena.

Cascades moest zijn afnemers „vóór eind september" op de hoogte stellen: de Commissie verkreeg van Cascades een conceptbrief, gedateerd 25 september 1990, waarin een prijsverhoging met 40 Ffr. met ingang van 7 januari 1991 aangekondigd wordt. De brief van Cascades voor Frankrijk was 3 oktober 1990 gedateerd en werd gebruikt als

model voor de aankondigingen door de verkoopkantoren op de andere nationale markten.

De prijsverhogingen die door Feldmühle (en daarbij aangesloten producenten in de Stora-groep, met inbegrip van Kopparfors), Cascades en M-M aan de afnemers bekend werden gemaakt aan de afnemers, komen volledig overeen met de prijsverhogingen in de notitie van Rena, behalve dat M-M oorspronkelijk een verhoging met 14 DM in plaats van 12 DM aankondigde.

Op de nieuwe prijslijst van Iggesund Paperboard (Workington) Ltd (voorheen TBM), waarin de verhoging op elke nationale markt vermeld wordt, vertoont een opvallende gelijkenis met de van Rena verkregen notitie alsmede met een van Fiskeby verkregen lijst.

(89) Wat de andere producenten betreft, was niet altijd een volledige reeks prijsverhogingsbrieven voor alle nationale markten beschikbaar. Voor zover de Commissie prijsverhogingsbrieven aan afnemers en andere interne documenten betreffende de prijsstelling heeft aangetroffen, blijkt daaruit dat de producenten de in de JMC-vergadering overeengekomen verhogingen toepasten.

Uit de notitie van Rena bleek geen overeengekomen prijsverhoging voor Spanje, doch de voornaamste producenten die op deze markt leverden (Cascades, Feldmühle, Finnboard, MoDo en Tampella Española) kondigden allen een verhoging met 5 pta/kg aan.

Terwijl de meeste producenten hun afnemers inlichtten dat de prijsverhogingen zouden worden toegepast op leveringen vanaf begin januari 1991 (2 of 7 januari), maakte Finnboard op 5 oktober 1990 bekend dat haar prijsverhogingen (6-7 %) (gelijk aan of overeenkomende met 12 DM) op alle markten op 28 januari zouden ingaan.

Ook de verhoging van Iggesund in het VK moest op 28 januari ingaan, iets later dan op de andere markten. Bijgevolg leek het prijsinitiatief eerst door te gaan in februari. Vervolgens maakte Iggesund bekend dat het de verhoging voor GC-kwaliteiten tot 1 april uitstelde. Halverwege januari werd het prijsinitiatief voor GD-kwaliteiten geacht op alle Europese markten een volledig succes te zijn geworden. Wat GC betreft, schijnen het uitstel tot 1 april van de verhoging van Iggesund en grote weerstand bij de afnemers in het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk de prijsverhoging tot de maand april te hebben vertraagd.

(90) In de bijlage bij deze beschikking worden de gedetailleerde gegevens vermeld over de verhogingen van de catalogusprijzen die door de producenten werden toegepast of die door hun verkoopmaatschappijen of verkoopagenten werden medegedeeld aan de afnemers op de onderscheiden nationale markten, voor alle zeven bekende prijsinitiatieven die in de punten 74 tot en met 89 beschreven zijn (voor zover dergelijke gegevens beschikbaar zijn).

4. Tenuitvoerlegging van de prijsbeslissingen van de PG Paperboard op nationale vergaderingen

a) *Algemeen*

(91) De taakomschrijving van het JMC omvatte een vergelijkbare prijsstelling voor bepaalde grote cliënten en het in detail uitwerken van de tenuitvoerlegging per land van de prijsbeslissingen van de PWG voor GC- en GD-kwaliteiten. (Eerste verklaring van Stora, blz. 8.)

Het is niet bekend of er, naast nationale vergaderingen ter voorbereiding van het „Economic Committee" (zie punt 50), ook een geïnstitutionaliseerd systeem in geheel Europa bestond van regelmatige plaatselijke vergaderingen in elk land om de eerder overeengekomen verhogingen voor elke nationale markt in de Gemeenschap ten uitvoer te leggen.

Dit was echter zeker het geval op bepaalde belangrijke nationale markten: bij een aantal producenten is bewijsmateriaal aangetroffen betreffende Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

b) *Duitsland*

(92) In een bij FS-Karton aangetroffen notitie van begin 1991 wordt duidelijk het resultaat van een vergadering met andere producenten vastgelegd, hoewel dit door M-M ontkend wordt. De notitie heeft betrekking op de Duitse markt en betreft zowel GD- als GT-kwaliteiten. Bedoeld wordt van de M-M-groep, Feldmühle, Buchmann, Weig, Europa Carton, Cascades, Laakmann, Saffa, Gruber & Weber en De Eendracht de marktaandelen in percenten (in 1990) te geven.

Vervolgens wordt in de notitie voor de meeste bovengenoemde producenten de orderportefeuille in aantal dagen gegeven en de notitie eindigt met een kort overzicht van de prijzen voor de belangrijkste afnemers in Duitsland.

c) *Frankrijk*

(93) Wat Frankrijk betreft, blijkt uit twee bij Cascades aangetroffen prijstabellen dat gedetailleerde besprekingen plaatsvonden, waarop de drie belangrijkste leveranciers, te weten Aussedat-Rey (De Lancey), Béghin en Cascades, naar aanleiding van de twee voorgenomen prijsverhogingen in 1988 de prijzen overeenkwamen die aan ongeveer 80 afnemers in rekening gebracht moesten worden. In het bewijsmateriaal worden voor elke afnemer de „prix planchers définis après hausse" (vastgestelde bodemprijzen na de verhoging) voor UC, GC 1 en GC 2 vermeld en wordt de oude prijs vergeleken met de nieuwe prijzen die iedere afnemer na het ingaan van de prijsverhoging moet betalen.

In een ander bij Cascades aangetroffen bewijsstuk — dat zonder twijfel op dezelfde besprekingen

betrekking heeft — worden de hoeveelheden (in ton) vermeld die de „A", „B" en „C" genoemde producenten in 1987 aan hun afnemers in Frankrijk geleverd hebben, alsmede de „voor elke cliënt geldende bodemprijs" met ingang van 1 maart 1988 voor UC-, GC 1- en GC 2-kwaliteiten. (A is „Aussedat-Rey", dit wil zeggen De Lancey, B is „Béghin" en C is „Cascades".)

Cascades geeft toe dat de drie Franse producenten op 19 januari en 10 mei 1988 in Parijs bijeen zijn gekomen „om de Franse kartonmarkt te analyseren" (antwoord van 19 augustus 1991 op het verzoek om inlichtingen krachtens artikel 11.) (vertaling uit het Frans). Gezien de omstandigheden en het tijdstip moet de operatie een onderdeel geweest zijn van het algemene plan om het prijsniveau voor karton in 1988 in twee fasen te verhogen. Het houdt de gedetailleerde uitwerking op klantsgewijze basis in Frankrijk van de in het JMC vastgestelde prijsdoelstellingen in: zie punt 77.

De ambtenaren van de Commissie troffen bij Cascades ook tabellen aan, waarop de belangrijkste afnemers van Cascades in Frankrijk vermeld worden, alsmede de hoeveelheid in tonnen die de verschillende producenten aan elk van deze afnemers in verschillende perioden of maanden van 1988 geleverd hebben, vergeleken met de cijfers van het voorgaande jaar.

De in deze tabellen vermelde producenten zijn Cascades, CBC (Stora), De Lancey, Feldmühle (Stora), FS-Karton (M-M), KNP, TBM (MoDo), Kopparfors (Stora), Finnboard, Djupafors en Duffel (de laatste twee zijn thans onderdeel van Cascades).

d) *Verenigd Koninkrijk*

(94) In het Verenigd Koninkrijk hield de „Paper Agents Association", hierna „PAA" genoemd, die de kartonimporteurs vertegenwoordigt, regelmatig vergaderingen van een groep die werd aangeduid als „Section 4" en die zich bezighield met karton. In dit orgaan waren dochterbedrijven van de producenten en onafhankelijke verkoopagenten vertegenwoordigd. De officiële notulen van de vergaderingen wekken de indruk dat (onder meer) besprekingen over de „toestand van de handel" worden weergegeven die, hoewel de rechtmatigheid ervan twijfelachtig is, worden voorgesteld als van tamelijk algemene aard te zijn. Uit de eigen aantekeningen van drie verschillende deelnemers aan een aantal van deze vergaderingen komt een geheel ander beeld naar voren van hetgeen zich werkelijk afspeelde.

In het bijzonder een op 23 januari 1990 gehouden vergadering werd door velen bijgewoond; de voor april geplande prijsverhoging was een van de belangrijkste punten op de agenda. Dit prijsinitiatief was gepland in de JMC-vergadering die in de notitie van FS-Karton van 11 januari 1990 wordt beschreven (punt 84). De door Kopparfors gemaakte eigen aantekening van de PAA-vergadering heeft hierover ietwat meer informatie dan de officiële notulen. Na de opmerking dat zowel de vertegenwoordiger van Iggesund (Mo-Do) als die van M-M de vergadering op de hoogte stelden van hun beleid van machinestilstand in plaats van een van prijsverlagingen, vervolgt het memorandum aldus:

„Prijzen. Iggesund heeft zojuist een verhoging met 9,5 % aangekondigd, die op 1 april ingaat; Finnboard heeft verklaard dat ook zij hun prijzen zullen verhogen, maar weigerde een concreet getal te noemen. In dat geval zal ook Saffa de prijzen verhogen met 45 pond sterling/ton." (vertaling)

De brief van Iggesund waarin de prijsverhoging met 9,5 % voor het VK aangekondigd werd, was gedateerd 11 januari. Finnboard gaf zijn verkoopkantoor in het VK op 25 januari opdracht vóór 31 januari brieven aan de afnemers te sturen met een verhoging met 10 % [1] voor verpakkingskwaliteiten en 8,5 % voor grafische kwaliteiten; de kennelijk door Saffa tijdens de vergadering genoemde 45 pond sterling komt overeen met de GD-prijsverhoging op de van Rena ontvangen lijst en wordt ook genoemd in de brief aan de afnemers, die op 22 januari 1990 gedateerd is.

Van de volgende producenten waren agenten of dochterondernemingen ter vergadering aanwezig: Badische (KNP), CBC (Stora), Cascades, De Eendracht, Deisswil (M-M), Feldmühle (Stora), Finnboard, Fiskeby, Kopparfors (Stora), Laakmann, M-M, MoDo, Rena, Sarrió-Saffa en Weig.

(95) De notitie die de vertegenwoordiger van MM Pegg op de daaropvolgende PAA-vergadering van 4 april 1990 maakte en aan M-M in Wenen toestuurde, heeft dezelfde strekking:

„*Thames Board* (Iggesund) 3 weken levertijd. Vraag in het VK lager dan in dezelfde periode in 1989. Voorkeur voor machinestilstand boven verlaging van de prijzen. Prijsverhoging van april volledig ten uitvoer gelegd.

Finnboard 20/25 dagen levertijd. Prijsverhoging van april ten uitvoer gelegd. Stemt ook in met machinestilstand in plaats van prijsverlaging . . ." (vertaling).

De schrijver merkt op:

„In deze aantekeningen wordt verslag gedaan van het antwoord van elk bedrijf. Ik zou graag willen weten of er verschillen bestaan met de verslagen die u van de bedrijven zelf krijgt [2]. Dit zou nuttig zijn voor de volgende (PAA) vergadering van 27 juni." (vertaling).

[1] De minimumprijsverhoging die Finnboard voor GC 1 en GC 2 verlangde in de opdracht, was gelijk aan de 58 en 54 pond sterling die in de notitie van FS-Karton werden vermeld (zie punt 85).

[2] Duidelijk een verwijzing naar de gewoonte in het JMC dat elke producent verslag deed van zijn eigen orderportefeuille.

De vergadering van 4 april 1990 werd bijgewoond door agenten of verkoopmaatschappijen van Badische (KNP), Cascades, Deisswil (M-M), Finnboard, Fiskeby, De Eendracht, Laakmann, M-M, MoDo, Saffa en Kopparfors (Stora).

(96) Interne aantekeningen die door Iggesund Board Sales (de verkoopmaatschappij voor grafische kwaliteiten in het VK) van de op 18 september 1990 gehouden PAA-vergadering gemaakt zijn, bevestigen dat er gedetailleerde besprekingen werden gevoerd over de positie van de afzonderlijke producenten en de tenuitvoerlegging van de prijsverhoging waartoe op de JMC-vergadering van 6 september besloten was.

De volgende producenten waren door hun verkoopmaatschappijen of verkoopagenten op de vergadering vertegenwoordigd: Badische (KNP), Cascades, Deisswil (M-M), Finnboard, De Eendracht, Laakmann, M-M, MoDo, Rena, Saffa, Stora en Weig.

(97) Een andere, tijdens de verificatie bij Iggesund Board Sales aangetroffen notitie, wijst duidelijk op een heimelijke verstandhouding over het prijsbeleid tussen de producenten van gecoat karton voor grafische doeleinden (waarbij het om SBS en hoogwaardige GC-kwaliteiten gaat) in verband met de prijsverhoging die op 2 april 1990 in het Verenigd Koninkrijk inging. Naast een aantal losse aantekeningen betreffende het bedrag van de prijsverhoging, twee verwijzingen naar de „Presidents" en een verwijzing naar „Enso/Finnboard/Stromsdahl", bevat de notitie een lijst met de namen van de verantwoordelijke marketing-managers of directeuren van Iggesund, Kopparfors, Enso-Gutzeit en Finnboard. Deze producenten zijn de belangrijkste leveranciers van grafische kwaliteiten in het Verenigd Koninkrijk.

In antwoord op een verzoek om inlichtingen krachtens artikel 11 beweert MoDo dat de schrijver door het gebruik van het woord „Presidents" nietsvermoedend een Zweedse collega citeerde, die hiermee de verantwoordelijke algemeen-directeuren van de hoofdkantoren in Finland en Zweden van Iggesunds concurrenten wilde aanduiden; naar hij aannam, begeleidden die gewoonlijk de plaatselijke verkoopstaf in het VK bij bezoeken aan afnemers om over prijzen te onderhandelen.

Het door de Commissie verkregen bewijsmateriaal geeft geen indicatie voor het bestaan van een dergelijke praktijk.

De schrijver van deze notitie woonde regelmatig vergaderingen van de PAA bij. Hij was aanwezig op de PAA-vergaderingen van 23 januari 1990 en 4 april 1990, waarop de prijsverhoging van 2 april werd gepland en ten uitvoer gelegd. Iggesund dateert de notitie op 3-14 januari 1990, dus dicht in de buurt van de JMC-vergadering waarin de geplande volgorde van de prijsaankondigingen van de grootste producenten (met inbegrip van Iggesund) aan de andere deelnemers aan het kartel werd meegedeeld (zie punt 84). De brief van Iggesund betreffende de prijsverhoging voor verpakkingskwaliteiten werd op 11 januari verzonden, maar volgens een intern memorandum was het de bedoeling om „met de grafische kwaliteiten nog een week of twee te wachten en te zien wat er gebeurde" (vertaling).

Er is een aantal opmerkelijke gelijkenissen tussen de in deze notitie vermelde prijzen voor het Verenigd Koninkrijk, de prijzen in de M-M-notitie over het JMC van 11 januari 1990 (punt 84) en de door Kopparfors gemaakte PAA-aantekening van 23 januari 1990.

Alle in de notitie van Iggesund genoemde leveranciers van grafische kartonkwaliteiten verhoogden hun catalogusprijzen voor het Verenigd Koninkrijk met vergelijkbare of identieke bedragen.

De omslachtige verklaringen van MoDo over wat bedoeld werd met „Presidents" en de bewering dat „in de notitie geen contacten tussen Iggesund-vennootschappen en de genoemde personen bedoeld worden en dat de notitie daarop ook geen betrekking heeft" (vertaling) kan in het licht van al het bewijsmateriaal van een heimelijke verstandhouding, waarnaar in deze beschikking verwezen wordt, niet aanvaard worden.

(98) De PAA was de branchevereniging van kartonimporteurs. De enige drie producenten met produktiebedrijven in het Verenigd Koninkrijk — TBM (later Iggesund Paperboard (Workington) Ltd), Reed P & B (naderhand onderdeel van SCA) en Newton Kyme (thans onderdeel van Stora) — hadden hun eigen branchevereniging, de Association of Cartonboard Manufacturers, hierna „ACBM" genoemd.

Uit de officiële notulen van deze organisatie blijkt, evenals uit die van de PAA, dat ook zij zich bezighield met (onder meer) besprekingen over de „marktsituatie": de drie producenten wisselden gedetailleerde gegevens uit over hun orderportefeuilles, geplande machinestilstand en produktieomvang.

In deze officiële notulen wordt geen melding gemaakt van besprekingen over de prijsstelling, hoewel een aantal bedrijfsmanagers die voor TBM en Reed P & B de ACBM-vergaderingen bijwoonden, deze ondernemingen ook in het JMC of de „President Conference" vertegenwoordigden.

(99) Toen de ACBM-leden de notulen van een gezamenlijke ACBM/BCA-vergadering van 19 oktober 1990 ontvingen van de British Carton Association, hierna „BCA" genoemd, die de afnemers vertegenwoordigde, maakten de ACBM-leden ernstig bezwaar tegen bepaalde (betrekkelijk onschuldige) passages in de notulen, waarin verwezen werd naar het tijdstip van prijsverhogingen. Deze zaak werd besproken tijdens de algemene jaarvergadering van

de ACBM op 6 december 1990, waar de Iggesundgroep en SCA (dat Reed P & B had overgenomen) onder meer werden vertegenwoordigd door personen die regelmatig de JMC-vergaderingen hadden bijgewoond. Tegen deze tijd waren de leden van de ACBM zich zeer wel bewust van de klacht die de BPIF bij de Commissie ingediend had. Besloten werd dat krachtige, ontkennende brieven moesten worden geschreven aan de BCA door zowel de TBM-directeur waaraan bepaalde omstreden opmerkingen toegeschreven waren, als door de nieuwe voorzitter van de ACBM (tevens een directeur van TBM).

In de eerste brief werd benadrukt dat:

„... recente stappen van de BPIF ons er nogmaals aan herinnerd hebben dat wij uiterst nauwkeurig moeten zijn bij besprekingen in aanwezigheid van onze concurrenten en bij het schriftelijk verslag hiervan" (vertaling).

In de tweede brief van de ACBM-voorzitter wordt ook beweerd dat de notulen geen nauwkeurige weergave van de gezamenlijke besprekingen waren; de voorzitter gaat voort met dezelfde opmerking als zijn collega:

„Gezien recente gebeurtenissen is de ACBM van mening dat het absoluut noodzakelijk is om bij al dergelijke vergaderingen de Europese mededingingsregels nauwgezet in acht te nemen en dat ook duidelijk te laten zijn. Met name maakt de ACBM zich zorgen over het feit dat tijdens de laatste gezamenlijke bijeenkomst de BCA het onderwerp van het tijdstip van prijsherzieningen aan de orde stelde. Wij zijn van mening dat dergelijke discussies door anderen kunnen worden uitgelegd als niet strikt in overeenstemming met de EG-regels." (vertaling).

De „recente gebeurtenissen" waren uiteraard de klacht van de BPIF bij de Commissie en de daarmee gepaard gaande publiciteit. Er is geen rechtstreeks bewijs dat de ACBM een forum voor prijsbepaling was. Verscheidene van de deelnemers eraan werden echter vertegenwoordigd door dezelfde personen die de JMC-vergaderingen bijwoonden. Derhalve kan betwijfeld worden of de leden in hun vergaderingen even scrupuleus waren bij het vermijden van het onderwerp prijzen als in de bovenvermelde brieven gesuggereerd wordt. Wat uit deze episode overduidelijk blijkt, is dat de vertegenwoordigers van Iggesund in het Verenigd Koninkrijk en Reed P & B (inmiddels onderdeel van SCA) die de JMC-vergaderingen bijwoonden, zich van de bepalingen van artikel 85 ten volle bewust waren.

5. De gevolgen van de onderling afgestemde prijsinitiatieven voor het niveau van de prijzen

(100) De „interne" prijsinstructies, de prijsverhogingsbrieven aan de afnemers en ander bewijsmateriaal betreffende de prijsstelling van de meeste kartonproducenten tijdens de periode waarop deze beschikking betrekking heeft, werden verkregen tijdens de verificaties en nadien krachtens artikel 11. Hoewel er enige lacunes in het bewijsmateriaal zijn, blijkt uit hun prijsverhogingsbrieven (zie bijlage) duidelijk dat de kartonproducenten de vaste praktijk hadden ingevoerd om prijsverhogingen ten uitvoer te leggen, die in detail tijdens vergaderingen van de PG Paperboard waren overeengekomen en gepland.

Uit het bewijsmateriaal blijkt voorts dat het zogenaamde „vergelijkbare" of „paneuropese" systeem van prijzen ten uitvoer gelegd was, waarbij gelijktijdig voor geheel Europa dezelfde verhogingen van catalogusprijzen ingevoerd werden.

(101) Zoals uit een interne prijsdocumentatie blijkt, kondigden de producenten niet alleen de overeengekomen prijsverhogingen aan doch namen zij ook, met enkele uitzonderingen, krachtige maatregelen om te waarborgen dat deze aan de afnemers werden opgelegd. De prijsinitiatieven werden grotendeels een succes geacht. Hoewel de eerste prijsverhoging van 1988 de gemiddelde nettoprijzen niet met de aangemelde bedragen optrok, werd de prijsdaling daardoor omgebogen en werden uiterst lage prijzen en extreme prijsverschillen geëlimineerd. In 1989 en 1990 werd het aangegeven doel, het actuele prijspeil met 15 % op te trekken, bereikt.

Bij tal van gelegenheden en in vele opzichten slaagden de producenten erin de afnemer het gehele bedrag van de verhoging te doen betalen. Dit betekent natuurlijk niet dat het gemiddeld netto gerealiseerde bedrag per ton van elke producent onmiddellijk met het volledige bedrag van de aangekondigde prijsverhoging steeg.

Weliswaar werd de prijsverhoging in beginsel normalerwijze aangekondigd als een forfaitaire verhoging (bij voorbeeld 15 DM/100 kg) voor alle afnemers ongeacht de feitelijke prijs die zij betaalden. De prijsstructuur voor karton is echter ingewikkeld en een verhoging van een bepaald bedrag op de basisprijs (voor partijen van 10 of 15 ton) zou in feite een iets geringere verhoging van de finale nettoprijs kunnen inhouden, wanneer rekening wordt gehouden met kortingen en aftrekken.

De praktijk om enkele maanden van tevoren een verhoging aan te kondigen (zodat de afnemers op hun beurt de prijsstijging aan de eindverbruikers zouden kunnen doorberekenen), zou hun echter ook ertoe kunnen aanzetten over de omvang van de aangekondigde prijsverhoging, voordat deze inging, te onderhandelen met de producenten, hoewel a) de vrijwel gelijktijdige aankondiging van dezelfde verhoging door alle producenten in geheel West-Europa remmend werkte op het vermogen van hun afnemers een potentiële leverancier tegen een andere uit te spelen, en b) de bekendheid die

door de producenten aan het evenwicht tussen aanbod en vraag vanaf 1988 werd gegeven, voor de afnemers hun gemeenschappelijk besluit om de verhogingen ten uitvoer te leggen benadrukte.

Zelfs al bleven alle producenten standvastig op het punt van de invoering van de volledige verhoging, dan nog betekende de mogelijkheid voor de afnemers om over te schakelen op een goedkopere kwaliteit of categorie dat een leverende producent enige concessies zou moeten doen aan zijn traditionele afnemers wat het tijdschema betreft of aanvullende stimulansen zou moeten geven in de vorm van tonnageaftrekken of kortingen voor grote orders om de afnemer de volledige basisprijsverhoging te doen aanvaarden. De doorwerking van een prijsverhoging zou derhalve onvermijdelijk enige tijd vergen.

(102) Er is een aantal gevallen bekend van openlijk „verzet" van een afnemer tegen een voorgestelde prijsverhoging; hoewel deze uiteindelijk werd doorgevoerd, waren niet alle producenten even standvastig: sommigen vertraagden de tenuitvoerlegging of verlaagden het bedrag van de aangekondigde verhoging.

Uit het bewijsmateriaal blijkt dat bij bepaalde gelegenheden en op bepaalde nationale markten een aantal producenten — doelbewust of anderszins — het volgen van de prijsleiders vertraagde. Er bestond echter een mechanisme voor de behandeling van dergelijke gevallen. Een van de doelstellingen van de PWG was dan ook in geval van moeilijkheden „het noodzakelijk geachte samenwerkingsniveau te bereiken" (vertaling), wellicht een eufemisme voor het uitoefenen van druk op de producenten die geacht werden achter te blijven (zie punt 45).

Zelfs als een prijsinitiatief door de deelnemende producenten geacht werd een volledig succes te zijn, was de gemiddelde netto prijsverhoging na aftrek van alle kortingen en andere concessies altijd geringer dan het totale bedrag van de aangekondigde prijsverhoging.

F. DE PG PAPERBOARD NA DE VERIFICATIES

1. Voortzetting van de vergaderingen van het JMC en de PWG

(103) Na het onderzoek van de Commissie in april 1991 bleef de PG Paperboard nog enige tijd bijeenkomen. Op 3 en 10 juli 1991 werden JMC-vergaderingen gehouden, die werden bijgewoond door Finnboard, Cascades, M-M, Sarrió en twee producenten van de Stora-groep, CBC en de Billeruddivisie van Stora (voorheen Feldmühle). Van de kleinere producenten woonde geen hunner de vergaderingen bij.

Voor het eerst werden officiële notulen gemaakt van de JMC-vergaderingen. In de accuraatheid of volledigheid van deze notulen als weergave van de besprekingen kan echter weinig vertrouwen worden gesteld. Rond deze tijd hadden de deelnemers geen reden te vermoeden dat de verantwoordelijke bestuurders van Stora in Zweden op het punt stonden hun deelname aan een ernstige inbreuk op artikel 85 toe te geven. De verificaties van de Commissie en de gevolgen daarvan moeten een van de belangrijkste redenen tot bezorgdheid geweest zijn, maar in de notulen wordt hiervan geen enkele melding gemaakt.

Zelfs bij een vluchtige blik op de JMC-notulen blijkt dat in deze twee vergaderingen besprekingen over de toestand van de markt zijn gevoerd, hoewel men (evenals in het geval van de PWG-notulen vanaf februari 1990) deze besprekingen deed voorkomen als vrij algemeen te zijn geweest.

De volgende vergadering van het JMC was voor 11 september 1991 gepland, maar werd plotseling afgelast, ongetwijfeld omdat in de bedrijfstak bekend werd dat Stora besloten had de inbreuk toe te geven.

(104) Zowel de „President Conference" als de PWG zijn echter met vergaderen doorgegaan:

12 september 1991	PWG, Pres.Con.
5 november 1991	PWG, Pres.Con.
27 november 1991	PWG
8 januari 1992	Pres.Con.
11 mei 1992	PWG
10 juni 1992	PWG, Pres.Con.

Mogelijk hebben de „presidenten" zich vanaf deze tijd (zoals sommige producenten beweerd hebben) voornamelijk beziggehouden met de reorganisatie van de PG Paperboard en de opstelling van de statistieken (zie ook de notulen van de PWG van 27 november 1991). Wel werd de „marktsituatie" opnieuw besproken en geanalyseerd in de „President Conference" van 8 januari en tijdens een buitengewone algemene vergadering op 11 maart 1992.

Bij ontstentenis van direct bewijsmateriaal dat de producenten zelfs nadat zij ontdekt waren, met een overduidelijk prijsbepalend kartel bleven voortgaan, zal de Commissie er in deze zaak van uitgaan dat de besprekingen over „marktomstandigheden" overeenkomstig het beeld dat daarvan in de officiële notulen van de vergaderingen gegeven wordt, verliepen, dit wil zeggen dat het onderwerp prijzen niet direct aan de orde werd gesteld en dat geen informatie werd gegeven over de posities van afzonderlijke producenten.

Tijdens de PWG-vergadering van 5 november 1991 werd besloten om Fides met ingang van een nog vast te stellen datum niet langer als secretariaat van de PG Paperboard te laten fungeren. Met ingang van een bepaalde toekomstige datum moest deze taak worden overgenomen door de nieuwe CEPI-organisatie, die in Brussel gevestigd moest worden.

2. **Reorganisatie van het systeem voor informatie-uitwisseling**

(105) Op 27 november 1991 besloot de PWG na het inwinnen van juridisch advies om de uitwisseling van statistische informatie met ingang van 1 januari 1992 te reorganiseren. Fides moest echter de uitwisseling van statistische informatie blijven organiseren volgens het oude systeem, totdat het nieuwe kantoor zijn eigen systeem zou hebben opgezet.

Op 11 maart 1992 werd te Brussel een buitengewone algemene vergadering van de PG Paperboard (thans omgedoopt in de „Industry Sector Cartonboard") gehouden. Op 11 juni 1992 werd de eerste algemene vergadering van de kartongroep van deze nieuwe organisatie gehouden. De „oprichters" van CEPI Cartonboard waren Cascades, Finnboard, Iggesund Paperboard AB, Mayr-Melnhof GmbH, Stora Billerud GmbH en Sarrió SA. De overige leden waren in hoofdzaak dezelfde producenten als die welke aan de PG Paperboard hadden deelgenomen.

(106) Het gereorganiseerde systeem voor uitwisseling van statistische informatie bracht een aantal wijzigingen op het oude Fides-systeem mee:

i) De „cartonboard consumption summary" werd uitgesplitst in acht kwaliteiten in plaats van voorheen slechts twee.

ii) De „quick statistics" over verbruik, produktie en leveringen werden afgeschaft. Voorgesteld was om de „quick statistics" te handhaven, zij het uitgesplitst in drie groepen (B + NL + VK + F; D + A + CH; I + E + SCAN) in plaats van in afzonderlijke landen. Dit voorstel werd verworpen, omdat de producenten van mening waren dat informatie in deze vorm niet interessant was.

iii) De „market statistics" voor elke nationale markt, waaruit voor elke nationale markt de hoeveelheid in tonnen van elke kwaliteit bleek die op die markt uit elk der andere Europese landen geleverd was, alsmede het marktaandeel, werden om dezelfde redenen als de „quick statistics" afgeschaft.

iv) Om dezelfde redenen werden ook de „consumption statistics" afgeschaft.

v) De „order inflow" (binnenkomende orders)-statistieken werden echter tot nader order gehandhaafd.

vi) Het „substance breakdown"-verslag (waaruit de produktie in elke gewichtscategorie bleek) moest in plaats van elke zes maanden eenmaal per jaar opgesteld worden en moest niet langer worden uitgesplitst naar producerende landen.

vii) De „machine inventory", die voor het laatst in 1989 gepubliceerd was, moest worden afgeschaft.

viii) Het „Capacity Report" moest niet langer per machine worden opgesteld, maar moest slechts de totale capaciteit vermelden en de bezettingsgraad in percenten voor de bedrijfstak als geheel.

G. **BEOORDELING VAN DE FEITELIJKE ARGUMENTEN VAN DE PRODUCENTEN**

1. **Het verweer van de producenten**

(107) Een aanzienlijk aantal van de producenten tot wie deze beschikking gericht is, poogde in zijn schriftelijke opmerkingen niet het wezenlijk gedeelte van de tegen hen in de mededeling van punten van bezwaar aangevoerde feiten te betwisten.

Buchmann, Europa Carton, Fiskeby, KNP, Papeteries de Lancey, Rena, Sarrió, Stora, Tampella Española en Weig behoren tot deze categorie.

(108) Van de grotere kartonproducenten die door de Commissie waren geïdentificeerd als kopstukken van het kartel wegens hun positie in de PWG, poogde Cascades in zijn schriftelijke opmerkingen de besluitvormende rol van dat orgaan (waarvan zijn lidmaatschap nauwelijks te ontkennen viel) te minimaliseren. Ook betoogde zij dat „ondanks alle indicaties van het tegendeel" altijd een van haar concurrenten onafhankelijk beleid werd gevoerd.

MoDo kwalificeert in haar schriftelijke opmerkingen de mededeling van punten van bezwaar als vrijwel volledig gebaseerd op de verschillende verklaringen van Stora en vecht de motieven van haar Zweedse collega-producent met betrekking tot het verstrekken van gedetailleerde informatie aan de Commissie aan. Volgens MoDo heeft Stora er belang bij schade toe te brengen aan haar concurrenten op het stuk van hun reputatie en op dat van de omvang van eventuele geldboeten: het door Stora geleverde bewijsmateriaal moet derhalve zonder meer als „gekleurd" buiten beschouwing worden gelaten. Ook beweerde MoDo dat de Commissie een louter parallel gedrag zonder overeenstemming of onderlinge afstemming niet had uitgesloten als verklaring voor de punten waartegen bezwaar werd gemaakt. (Nadien gaf MoDo gedurende de hoorzitting toe dat „enkele besprekingen betreffende aangekondigde prijzen waarbij inbreuk wordt gemaakt op artikel 85, lid 1, gedurende de door de mededeling van punten van bezwaar bestreken periode plaatsvonden" (vertaling), waarbij zij evenwel het bestaan van enige inbreuk op het gebied van hoeveelheidsbeheersing of marktverdeling ontkende.)

M-M ontkent dat het een van de leiders van een kartel was, hoewel zij ook hier noch haar lidmaatschap van de PWG noch het feit dat haar algemeen-directeur voor een gedeelte van de relevante periode de voorzitter van de PG-Paperboard was, kan ontkennen. Zij poogt de PG Paperboard te beschrijven als een rechtmatige branchevereniging, waarvan de leden bij gelegenheid en zonder daarbij

een onderling overeengekomen plan op te stellen de grens tussen een rechtmatige en een onrechtmatige uitwisseling van inlichtingen kunnen hebben overschreden. M-M benadrukt dat er nooit sprake was van overeenkomsten of van een „klassiek" kartel. Volgens M-M „ensceneerden" de grotere producenten dan ook niet de prijsinitiatieven door van tevoren overeen te komen, op welke data elk hunner zijn aankondiging zou doen: zij zouden elkander alleen maar in kennis hebben gesteld van de besluiten die reeds door elk onafhankelijk van elkaar waren genomen. Noch (beweert M-M) bestond er ooit een werkelijk gevoelen van een „gebonden zijn": de producenten verlieten de vergaderingen en deden wat zij zelf wilden. Volgens M-M was (bij voorbeeld) het JMC helemaal geen instantie die ook maar iets besliste: het was opgezet als een simpele praatclub („ein Gremium, das geschaffen wurde, damit die Leute sich ausquatschen können").

(109) Kartonfabriek De Eendracht betoogde dat de bijeenkomsten van de „President Conference" en JMC alleen maar „sociale gelegenheden" waren. Laakmann betoogde dat haar algemeen directeur zich aangetrokken had gevoeld tot de vergaderingen van de „President Conference" wegens hun gezelligheid en aangename omgeving doch weinig van de discussie kon volgen omdat hij het Engels niet beheerste. Gruber & Weber gaf harerzijds toe dat de prijzen voor grote afnemers op de vergaderingen waren besproken doch betoogde dat het onderwerp voor haar van geen belang was, aangezien zij alleen kleine afnemers had. Ook beweerde De Eendracht dat hoewel zij enige vergaderingen van de PG Paperboard had bijgewoond, een eventuele afstemming door haar op de prijzen van de concurrenten alleen toe te schrijven viel aan haar waarnemingen betreffende hun prijsgedrag op de markt. Andere producenten dan De Eendracht beweerden van de prijsverhoging kennis te hebben genomen uit persberichten of door het bij hun afnemers inzien van brieven over prijsverhogingen die van hun concurrenten afkomstig waren.

Een aantal van de andere kleinere producenten gaf toe, dat zij bij besprekingen of overeenkomsten over prijzen betrokken konden zijn geweest, doch beklemtoonden dat zij zich hunnerzijds nooit bij een plan betreffende hoeveelheidsbeheersing hadden aangesloten. Zij stellen dat, wat anderen ook gedaan zouden kunnen hebben, zij zelf geen beperkingen voor hun eigen produktieprogramma accepteerden.

(110) Naast aanvechting van het feitelijke bewijsmateriaal waarop de mededeling van punten van bezwaar gebaseerd was, trachtten verscheidene producenten te steunen op een economische analyse van de kartonindustrie die ten behoeve van deze procedure aan een adviesbureau was opgedragen. Negen van de producenten (met inbegrip van Sarrió, die zich daadwerkelijk later van de bevindingen ervan distantieerde) onderschreven de resultaten van de studie, waarin (onder meer) tot de gevolgtrekking werd gekomen dat

— prijswijzigingen in de bedrijfstak verklaard werden door wijzigingen van de kosten per eenheid produkt en de vraag;

— slechts een geringe correlatie bestond tussen de aangekondigde prijswijzigingen en de bewegingen op het punt van de feitelijk door individuele afnemers betaalde prijzen.

Naar de mening van de opsteller van deze studie weerspiegelden de prijsaankondigingen een „verlangen" of voornemen van de producent om prijzen te verhogen, dat in de praktijk ook wel eens niet zou kunnen worden verwezenlijkt.

Tabellen werden geproduceerd met een vergelijking van prijsgegevens voor een 113-tal afnemers met de door de Commissie geïdentificeerde prijsinitiatieven: hoewel er verschillen bestonden tussen de marktsegmenten voor GC en GD, lag de gemiddeld behaalde prijs in ecu en in nationale valuta altijd onder de catalogusprijs.

De betrokken producenten betoogden dat de studie hun standpunt ondersteunde volgens hetwelk, ongeacht hetgeen tijdens de bijeenkomsten werd besproken (en een aantal van hen betwistten de beoordeling van de Commissie van het bewijsmateriaal op dit punt: zie punten 108 en 109), dit geen gevolgen had voor de daadwerkelijke prijsniveaus die door het marktmechanisme werden vastgesteld.

2. **De beoordeling van de Commissie**

(111) De verschillende argumenten van de producenten moeten worden beoordeeld in het licht van de beschikbare bewijsstukken.

Het is significant, dat nagenoeg de helft van de geadresseerden van de mededeling van punten van bezwaar in hun schriftelijke opmerkingen hetzij de kern van de hen ten laste gelegde feiten niet ontkende of een aanzienlijke hoeveelheid punten toegaf. In elk van deze gevallen laat het bewijsmateriaal tegen de betreffende producenten geen twijfel bestaan over hun betrokkenheid, zulks geheel los van hun eventuele bekentenissen.

De Commissie steunt echter niet op het feit, dat bepaalde producenten de tegen hen aangevoerde argumenten niet betwisten, als een bewijs tegen de anderen, van wie wordt beweerd dat zij betrokken zijn geweest bij een kartel.

Noch baseerde zij (zoals door sommige ondernemingen wordt betoogd) haar mededeling van punten van bezwaar uitsluitend op de verklaringen van Stora. Er is in feite geen geloofwaardige reden waarom Stora de waarheid niet juist zou weergeven: in feite tonen de verklaringen van Stora overduidelijk aan dat de ondernemingen van haar groep (met name het vroegere Feldmühle) tot de kopstukken van het kartel behoorden en poogde zij geenszins anderen de schuld in de schonen te schuiven. Haar verklaringen gaan in tegen haar

eigen belangen en zijn als zodanig volledig geloofwaardig.

(112) Geheel los van de verklaringen van Stora is het door de Commissie gedurende de verificatie verkregen bewijsmateriaal overweldigend. In de rechtspraak van het Hof van Justitie en van het Gerecht van Eerste Aanleg is terdege erkend dat deelnemers aan kartels die de kans lopen krachtens de communautaire mededingingsvoorschriften aanzienlijke geldboeten opgelegd te krijgen, hun onrechtmatige overeenkomsten niet in contracten neerleggen, maar vertrouwen op mondelinge verzekeringen die in geheime bedrijfstakbijeenkomsten worden gegeven. De notulen van hun contacten kunnen worden vernietigd. Ten einde van het bestaan en de inhoud van dusdanige overeenkomsten het bewijs te leveren, moet de Commissie in meer of mindere mate op onrechtstreeks bewijsmateriaal steunen. In deze zaak zijn er evenwel voldoende rechtstreekse en onrechtstreekse bewijzen van een uitdrukkelijke overeenkomst tussen de producenten voorhanden. De argumenten van de Commissie berusten met name op het volgende:

— het bestaan van een geïnstitutionaliseerd systeem van regelmatige vergaderingen van kartonproducenten in de „PG Paperboard" dat de structuur voor een voortdurende heimelijke verstandhouding tussen hen bood;

— het volledig ontbreken van officiële notulen, uitnodigingen of andere aantekeningen betreffende de beraadslagingen van de PWG en het JMC, die ten tijde daarvan zijn opgesteld;

— het document van M-M waarin volledige details werden verstrekt over de overeenkomst van 1987 betreffende marktaandelen en prijsdiscipline (punten 53, 54 en 55);

— de bij Cascades gevonden documentatie die de vaststelling van „bodemprijzen" voor 1988 aantoont (punt 77);

— de zeer gedetailleerde notities betreffende vier van de JMC-vergaderingen (kennelijk tegen de geldende regels in gemaakt), welke van FS-Karton en Rena zijn verkregen (punten 80, 82, 84-87);

— het door M-M/FS-Karton opgestelde vertrouwelijke document van de bijeenkomst van het „Economic Committee" van 3 oktober 1989 (punt 50);

— de drie van Finnboard en Rena verkregen prijslijsten (punten 79, 80, 83);

— de notities van een aantal uiteenlopende bronnen betreffende de vergaderingen waaruit de tenuitvoerlegging van het kartel op nationaal niveau blijkt (punten 91—97) en het document van de bijeenkomst van Arlanda (punt 58);

— het patroon van vrijwel exacte overeenstemming met betrekking tot tijdschema's en bedrag van de prijsverhogingen die iedere producent op de diverse nationale markten ten uitvoer legde.

(bovenstaande lijst is niet uitputtend).

(113) Zelfs zonder het op stukken rustend bewijs van een heimelijke verstandhouding en de gedetailleerde verklaringen van Stora zijn de eenvormigheid van de door de kartonproducenten aangekondigde prijsverhogingen en de gelijktijdigheid van de invoering daarvan op elke Westeuropese nationale markt in een verscheidene jaren bestrijkende periode zo opvallend, dat alleen al op deze grond de gevolgtrekking van het bestaan van een voorafgaande heimelijke verstandhouding vrijwel onontkoombaar zou zijn geweest.

Te zamen met de bezwarende documenten die van verschillende uiteenlopende bronnen zijn verkregen, met name M-M/FS-Karton, Cascades en Rena, laat het patroon op langere termijn van de prijsinitiatieven van de bedrijfstak tussen 1987 en 1991 in het geheel geen twijfel eraan bestaan, dat de prijsverhogingen door een Europees producentenkartel gepland, georganiseerd en beheerst werden.

Een bijzonder kenmerk van het door de Commissie in het onderhavige geval verkregen bewijsmateriaal is dat ieder belangrijk bewijsstuk wordt gesteund en bevestigd door bij andere producenten gevonden documenten. De verklaring van Stora wordt op ieder aspect van betekenis bevestigd door de documenten welke zijn gevonden bij (of verstrekt door) FS-Karton, Cascades, Finnboard, Rena en verscheidene anderen. Het argument van sommige (doch niet alle) producenten dat de vergaderingen van de „presidenten" en het JMC alleen onschuldige zaken betroffen, kan derhalve worden afgewezen als tot het rijk der fabelen behorend. De enige van JMC-vergaderingen verkregen aantekeningen zijn volmaakt ondubbelzinnig op het punt van hun doel en inhoud. Hoewel alle notities betreffende JMC-vergaderingen die de Commissie heeft verkregen, betrekking hadden op CG-kwaliteiten, kunnen deze bij ontstentenis van andere aantekeningen als typisch voor GD-vergaderingen worden beschouwd, evenals voor de onderwerpen die over het algemeen op de JMC-vergaderingen werden behandeld. In antwoord op vragen gedurende de hoorzitting gaf de vertegenwoordiger van M-M in feite toe, dat de incriminerende notities een representatief voorbeeld waren van hetgeen op deze vergaderingen geschiedde. M-M's vertrouwelijke document van het „Economic Committee" van 3 oktober 1989 kan eveneens als indicatie voor de ware aard van de beraadslagingen van dat lichaam worden beschouwd.

(114) De Commissie verwerpt het argument van sommige producenten dat er geen sprake was van hoeveelheidsbeheersing. De basis van het kartel — en van het succes ervan — was het „prijs boven tonnage"-beleid waarvoor omstandig bewijsmateriaal in geschrifte voorhanden is.

Het feit dat M-M beklemtoont dat de producenten die kartelbijeenkomsten bijwoonden, geen „gebondenheid" met betrekking tot hun toekomstige gedragspatroon accepteerden, staat haaks op haar eigen interne verslagen over hetgeen gebeurde en de grote hoeveelheid ander bewijs in geschrifte als-

mede op het onveranderlijke patroon van het door alle deelnemers aan vergaderingen van de PG Paperboard aankondigen van eerder bij die gelegenheden vastgestelde prijsverhogingen. De bewuste en vrijwillige betrokkenheid van de deelnemers bij een gemeenschappelijke regeling is voldoende bewezen. De leiding van M-M gaf harerzijds gewoonlijk strikte orders aan de verkoopafdeling om de prijsverhogingen zonder uitzondering toe te passen.

Het is ook zinloos dat bepaalde van de andere producenten (bij voorbeeld MoDo, De Eendracht) die JMC- en zelfs PWG-vergaderingen bijwoonden, beweren dat het gedocumenteerde verschijnsel van de bedrijfstaksgewijze prijsinitiatieven waaraan alle producenten tussen 1987 en 1991 deelnamen, uit het natuurlijke vrije spel van vraag en aanbod resulteerden en niet uit heimelijke samenzwering: hun ongestaafde beweringen worden volledig weersproken door de grote hoeveelheid bewijs in geschrifte van de prijsafspraken op de vergaderingen van PG Paperboard. Het argument van sommige producenten dat zij slechts prijsverhogingen volgden waarvan zij rechtmatig kennis hadden gekregen uit persberichten of uit brieven van hun concurrenten, kan op dezelfde manier worden verworpen. Het is natuurlijk waar dat van concurrenten afkomstige brieven betreffende prijsverhogingen bij een aantal producenten werden gevonden, doch tegenover het rechtstreekse bewijs van heimelijke samenwerking biedt dit geen „onschuldige verklaring" voor het nauwe parellellisme bij het prijsstellingsgedrag. Het was in elk geval in ten minste sommige gevallen duidelijk dat deze rechtstreeks van concurrenten en niet van afnemers waren verkregen. Het was bovendien voor bepaalde producenten een gebruikelijke praktijk, af te wachten tot duidelijk bleek dat de anderen „stappen hadden ondernomen" alvorens zich uiteindelijk op een geplande prijsverhoging vast te leggen. De brieven van concurrenten waarin prijsverhogingen worden aangekondigd, bevatten dergelijk bewijs (Stora, tweede verklaring, blz. 17). In feite waren de producenten die in het bezit waren van brieven betreffende prijsverhogingen van hun voornaamste concurrenten, sterk bij het JMC, de PWG of bij beide betrokken en kunnen zij nauwelijks stellen dat zij met de activiteiten daarvan niet bekend waren.

(115) Wat de door het adviesbureau geleverde studie betreffende de prijsstelling betreft, de bewijswaarde daarvan is beperkt in het licht van het door de Commissie verkregen bewijs in geschrifte van prijsafspraken en van afspraken ter verdeling van de markt. De opsteller van de marktstudie gaf gedurende de hoorzitting eerlijk toe, dat zijn bevindingen het bestaan van een kartel geenszins weerlegden.

Indien met de economische studie alleen werd beoogd aan te tonen dat het kartel niet doeltreffend was, wordt ook deze doelstelling niet bereikt. De Commissie heeft nooit beweerd dat de feitelijk voorgeschreven prijzen met het volledige bedrag van de voorgestelde verhoging voor alle afnemers werden opgetrokken op de eerste dag waarop de nieuwe prijzen in werking traden en het zou niet realistisch zijn te verwachten dat zulks het geval zou zijn (zie de punten 101 en 102). De diverse grafieken in de door de producenten in opdracht gegeven economische studie (waarop zij steunen tot staving van het argument dat er geen oorzakelijk verband tussen „aangekondigde" en „feitelijke" prijzen was) [1] tonen in feite een nauw lineair verband tussen de twee reeksen gegevens aan, zowel in bedragen in absolute nationale valuta's als (reëel) omgerekend in ecu: zie punt 21. De bereikte netto prijsverhogingen spoorden nauw met de prijsaankondigingen, zij het ook met een zeker tijdsverschil. De opsteller van het rapport zelf erkende gedurende de hoorzitting dat dit het geval was in 1988 en 1989. Het valt alleen maar te verwachten dat wanneer rekening wordt gehouden met afzonderlijke overeenkomsten, kortingen en tijdsconcessies — en soms met algemene weerstand bij de afnemers — de bereikte feitelijke netto prijsverhogingen iets achter de aangekondigde catalogusprijzen aan zullen lopen. Het gebruik van „gemiddelde" verhogingen draagt eveneens bij tot verdoezeling van het feit dat de producenten in veel gevallen erin slaagden de klant het volle bedrag van de aangekondigde verhoging te doen betalen.

Argumenten van de verschillende producenten betreffende de omvang van hun betrokkenheid bij de inbreuk zullen in het hierna volgende gedeelte worden behandeld.

H. DE BETROKKENHEID VAN AFZONDERLIJKE PRODUCENTEN

(116) Het is noodzakelijk ten overstaan van iedere geadresseerde van de onderhavige beschikking vast te stellen, dat hij aan de inbreuk deelnam. Dit vereist echter, zoals sommige ondernemingen hebben gesteld, geen rechtstreeks bewijs dat iedere veronderstelde deelnemer uitdrukkelijk instemde met, of een duidelijke handeling beging ter ondersteuning van ieder individueel aspect of elke manifestatie van het kartel gedurende het bestaan daarvan. Zowel materieelrechtelijke als praktische redenen pleiten tegen een dergelijke gefragmenteerde benadering.

De kern van de inbreuk ligt in het feit, dat de producenten jarenlang samen onrechtmatig hebben gehandeld volgens een gemeenschappelijk plan. Heimelijke verstandhouding op het stuk van de prijzen en hoeveelheidbeheersing waren onlosmakelijk verbonden aspecten van eenzelfde algemeen plan. De Commissie aanvaardt volledig dat de overeenkomsten ter verdeling van de markt (in het

[1] De gegevens inzake prijzen waarop de studie was gebaseerd, werden door de producenten aan de auteurs verstrekt en de Commissie beschikt geenszins over mogelijkheden om de geldigheid van de gegevens of de gebruikte methode na te trekken.

bijzonder het in de punten 56 en 57 beschreven bevriezen van marktaandelen) juist vanwege de aard ervan voornamelijk betrekking hadden op de grote producenten. Niets duidt echter erop dat afzonderlijke ondernemingen bepaalde aspecten van het kartel waarbij zij zich wilden aansluiten, konden kiezen en andere niet toepassen. Zelfs de kleinere producenten waren betrokken bij het toezicht op de orderportefeuilles dat van essentieel belang was om te bepalen of de omstandigheden voor een onderling afgesproken prijsverhoging gunstig waren. Evenmin moeten de individuele prijsinitiatieven worden gezien als een reeks los van elkaar staande inbreuken: zij impliceren veeleer tenuitvoerlegging van dezelfde overkoepelende overeenkomst.

Sommige ondernemingen betoogden dat er geen uitdrukkelijk schriftelijk bewijs was van hun feitelijke deelneming aan het ene of het andere prijsinitiatief of dat uit hun beschikbare documentatie slechts prijsverhogingen op sommige nationale markten en niet op andere bleken. Volgens anderen (die lid van de PWG waren) was er geen bewijs voor dat zij zelf hun produktie hadden beperkt, ongeacht het plan of wat de anderen hadden gedaan. Deze argumenten werden naar voren gebracht in een poging om de verantwoordelijkheid van de betrokken onderneming ten aanzien van de werking van het kartel af te zwakken.

Zodra evenwel zijn lidmaatschap van het kartel in de betrokken periode wordt aangetoond, kan de omvang van de verantwoordelijkheid van een deelnemer niet louter worden bepaald op grond van het volume van specifiek op zijn eigen handelen betrekking hebbend rechtstreeks bewijs in geschrifte dat toevallig is ontdekt. Juist door zijn aard was het kartel een clandestien gebeuren. Er werden aanzienlijke inspanningen gedaan om het bestaan daarvan te verheimelijken en (echter niet altijd met succes) om ervoor zorg te dragen dat bezwarende bewijsstukken niet werden behouden. In een dergelijk geval kan er geen sprake van zijn dat degenen die er het best in slagen de inspanningen van de onderzoekautoriteit te dwarsbomen, worden beloond. Nog geheel afgezien van elk bewust verbergen van bewijsmateriaal, zijn echter de omvang en de beschikbaarheid van relevante gebruikelijke prijsdocumentatie voor de relevante periode waaruit de tenuitvoerlegging van de verschillende prijsinitiatieven door iedere producent blijkt, in aanzienlijke mate een toevallige omstandigheid. In sommige gevallen werden de stukken gewoonweg niet bijgehouden of waren zij voor bepaalde markten of voor een bepaalde periode niet langer beschikbaar.

(117) De juiste aanpak in een zaak als deze is het bestaan en de werking alsmede de meest opvallende kenmerken van het kartel als geheel aan te tonen en vervolgens te bepalen a) of er geloofwaardig en overtuigend bewijs bestaat voor de vaststelling van de band van iedere individuele producent met het gemeenschappelijke stelsel en b) voor welke periode elke producent aan het kartel deelnam. Zie arrest van het Gerecht van Eerste Aanleg T-1/89 (Rhône-Poulenc tegen Commissie) [1]. Dit is wat de Commissie heeft gedaan.

De Commissie is als een feiten constaterende autoriteit niet ertoe gehouden de verschillende bestanddelen van de inbreuk te compartimenteren door iedere afzonderlijke gelegenheid tijdens het bestaan van het kartel waarbij over één of ander punt een consensus werd bereikt of door ieder individueel voorbeeld van gedrag waaruit een heimelijke verstandhouding blijkt, te identificeren en vervolgens iedere producent wiens betrokkenheid bij die gelegenheid of bij dat specifieke aspect van het kartel niet rechtstreeks bewezen is, vrijuit te laten gaan.

(118) Er is ruimschoots rechtstreeks bewijs van de deelname van iedere vermoede deelnemer aan de inbreuk. De „kern"-documenten die het bestaan van het algemene kartel of van individuele manifestaties daarvan bewijzen, identificeren dikwijls de deelnemers met name, en er is ook een grote hoeveelheid aanvullend bewijs in geschrifte voorhanden waaruit de rol van iedere producent in het kartel en de omvang van zijn betrokkenheid blijkt.

Er kunnen soms hiaten in de documentatie zijn betreffende nadere bijzonderheden van de tenuitvoerlegging van een specifieke prijsverhoging. Sommige producenten gaven een vollediger reeks prijsinstructies dan andere. Gezien het ontbreken van notulen is het wellicht evenmin mogelijk om voor elke vergadering aan te geven of een bepaalde onderneming deze al dan niet bijwoonde. Uit andere bewijsstukken zal echter nog steeds overduidelijk blijken, dat de betrokken producent het gemeenschappelijke plan bleef volgen.

(119) In het onderhavige geval kan de deelneming van elke producent aan het kartel op het eerste gezicht worden vastgesteld door zijn lidmaatschap van de PG Paperboard en de deelneming aan verschillende comités ervan. Dit wordt in de meeste gevallen niet ontkend. De deelname aan elke groep van PG Paperboard is weergegeven in tabel 7.

De PG Paperboard had zelf in overwegende mate een onwettig oogmerk. Er waren ook enige rechtmatige activiteiten, maar er kan geen duidelijke scheidslijn worden getrokken tussen „wettige" en „onwettige" groeperingen binnen deze organisatie. De PWG en het JMC hielden zich vrijwel uitsluitend bezig met prijsbepaling en marktverdeling en lijken weinig of geen vrijpleitende kenmerken te hebben vertoond. Het „Economic Committee" is misschien minder duidelijk bij de prijsbepaling als zodanig betrokken geweest, doch alle deelnemers moeten zich bewust zijn geweest van het ongeoorloofde oogmerk waarvoor de inlichtingen die zij welbewust aan het JMC verstrekten, zouden worden gebruikt. Het door M-M opgestelde vertrouwelijke document van de „hoogtepunten" van de

[1] Jurispr. 1991, blz. II-867.

bijeenkomst van oktober 1989 maakt in elk geval het verband met de prijsinitiatieven overduidelijk. De „President Conference" ontving verslagen van de PWG en aan zijn leden werd meegedeeld welke prijzen moesten worden toegepast, zodat zij niet onbekend kunnen zijn geweest met hetgeen in de andere comités van de PG Paperboard gebeurde.

Met als enige uitzondering Enso-Gutzeit waren in feite alle ondernemingen tot wie de onderhavige beschikking is gericht, lid van het JMC (en in het geval van de grote producenten ook van de PWG).

(120) Het lidmaatschap van de PG Paperboard (en vooral dat van de PWG, JMC of van beide) is hoe dan ook geenszins het enig beschikbare bewijs van individuele deelneming aan het kartel. Verder bewijs van de deelneming van iedere onderneming aan de inbreuk wordt geleverd door een combinatie van sommige van de volgende elementen of door alle elementen te zamen:

— expliciete verwijzingen naar de onderneming in door FS-Karton, Rena en Cascades verschafte karteldocumenten;

— bezwarende verwijzingen naar de onderneming in de PAA-documenten;

— deelneming aan onderling afgestemde prijsinitiatieven;

— interne documentatie van de betrokken onderneming of van een andere onderneming waaruit haar verbinding met de heimelijke verstandhouding blijkt.

De volledige bijzonderheden van het bewijsmateriaal dat de deelneming van elke onderneming in het kartel aantoont, werden aan iedere onderneming verstrekt in de vorm van individuele delen die te zamen met het hoofdgedeelte van de mededeling van punten van bezwaar werden gezonden met voorts schema's, waaruit de tenuitvoerlegging van de prijsverhogingen bleek. Tijdens de administratieve procedure is het bewijsmateriaal in geen enkel belangrijk opzicht tegengesproken of onbetrouwbaar gebleken.

(121) De speciale positie van Enso-Gutzeit (zie punt 119) valt wellicht te verklaren door het feit dat deze de enige grote Europese kartonproducent was, die uitsluitend SBS-kwaliteiten produceerde. Deze onderneming betoogt dat haar betrokkenheid bij PG Paperboard een onschuldig en slechts sporadisch karakter droeg. Zij nam alleen deel aan de „President Conferences" en was de enige producent die geen vergaderingen van het JMC bijwoonde. De Commissie steunt echter wat het bewijs voor de deelneming van deze onderneming aan de inbreuk betreft, niet alleen op haar tegenwoordigheid bij „President Conferences". Aanvullend bewijs van haar betrokkenheid wordt verstrekt (onder meer) door haar lidmaatschap van zowel het bestuur als het „Marketing Committee" van de NPI, een orgaan waarvan de rol bij de heimelijke verstandhouding ruimschoots is aangetoond; haar tegenwoordigheid op de Arlanda-vergadering blijkt uit de notitie van Rena (punt 58), de verschillende verwijzingen in de notitie van Iggesund over de prijsverhoging van april 1990 (punt 97) en haar eigen commerciële documentatie waaruit (voorzover die beschikbaar is) niet alleen een aanhoudende gedragslijn blijkt van prijsverhogingen welke identiek zijn met die van de andere grote SBS-producent Iggesunds Bruk, doch ook voor oktober 1989 een vrijwel volledige overeenstemming met de van Rena verkregen NPI-prijslijst (punt 80). Het cumulatieve effect van deze verschillende punten van rechtstreeks en onrechtstreeks bewijs is van dien aard, dat er geen redelijke twijfel bestaat aan de betrokkenheid van Enso-Gutzeit bij een stelsel van heimelijke verstandhouding.

I. PROCEDURERKWESTIES

(122) In de loop van de procedure stelden twee producenten, namelijk MoDo en De Eendracht, dat de Commissie inbreuk had gemaakt op hun rechten van verweer, door aan hen geen volledige toegang tot haar administratieve dossiers te verlenen.

De bewering van MoDo was in zeer algemene termen gesteld en gedurende de hoorzitting gaf zijn juridisch vertegenwoordiger toe, dat hij in werkelijkheid geen voorbeeld kon geven van door de Commissie aan MoDo onthouden documenten die of materiaal dat voor zijn recht te worden gehoord relevant zouden kunnen zijn.

Het argument van De Eendracht had alleen betrekking op het feit, dat de Commissie had geweigerd het volledige dossier van vergaderingen en correspondentie van de ACBM (punten 98 en 99), een lichaam waarvan zij geen lid was, voor haar open te stellen. De Commissie had bij de mededeling van punten van bezwaar, die aan alle producenten met inbegrip van De Eendracht was toegezonden, de in haar bezit zijnde documentatie met betrekking tot de aspecten van de zaak betreffende de ACBM, waarnaar in de punten 98-99 wordt verwezen, bijgevoegd. Zij weigerde echter de vertegenwoordigers van De Eendracht toe te staan, de andere aantekeningen betreffende ACBM speculatief in te zien. De Eendracht stelde in dit verband met klem dat de Commissie verplicht was haar alle in haar bezit zijnde documenten welke gedurende het onderzoek van andere ondernemingen waren verkregen, voor haar ogen te leggen afgezien van die welke bedrijfsgeheimen bevatten en waarvoor door de eigenaar uitdrukkelijk om geheimhouding was verzocht.

(123) Dit argument is rechtens ongegrond. De Commissie is natuurlijk verplicht de nodige documenten openbaar te maken om te waarborgen dat de geadresseerden van een mededeling van punten van bezwaar effectief worden gehoord met betrekking tot de argumenten die tegen hen worden aangevoerd. In zijn arrest in zaak T-7/89, Hercules tegen Commissie [1], was het Gerecht van Eerste Aanleg

[1] Jurispr. 1993, blz. II-1711.

van mening dat de openbaarmakingsverplichting zich uitstrekt tot documenten die ontlastend zouden kunnen zijn. Noch in Verordening nr. 17 noch in de rechtspraak van het Hof van Justitie of van het Gerecht van Eerste Aanleg valt echter enigerlei bepaling aan te treffen, waarbij van de Commissie een algemene openbaarmaking van alle in haar bezit zijnde ongebruikte documentatie wordt vereist, ongeacht of deze voor de punten van bezwaar jegens de onderneming relevant is. De Commissie is integendeel tot bepaalde vertrouwelijkheidsverplichtingen gehouden: zij mag ingevolge artikel 20, lid 2, van Verordening nr. 17 geen inlichtingen die bij de toepassing van deze verordening zijn ingewonnen en die naar de aard ervan onder de geheimhoudingsplicht vallen, openbaar maken. Deze verplichting doet uitdrukkelijk geen afbreuk aan het bepaalde in artikel 19 betreffende het recht te worden gehoord. Zoals het Hof van Justitie heeft opgemerkt (zaak 85/76, Hoffmann-La Roche tegen Commissie) [1] is het verlengstuk van de ruime bevoegdheden van de Commissie bij het verkrijgen van documenten van ondernemingen ingevolge Verordening nr. 17 de waarborg, dat de inlichtingen niet aan andere bekend zullen worden gemaakt tenzij voor zover noodzakelijk om hun recht te worden gehoord te waarborgen.

(124) Anders dan door De Eendracht beweerd, heeft de gekwalificeerde geheimhoudingsverplichting van de Commissie krachtens artikel 20, lid 2, niet alleen betrekking op informatie die onder de uiterst beperkte categorie „zakengeheim" valt, welke speciale bescherming vereist. De twee begrippen — geheimhoudingsplicht en bedrijfsgeheimen — zijn volledig uiteenlopend wat aard en doel betreft en de toepassing ervan heeft volledig uiteenlopende resultaten. De geheimhoudingsplicht die voor de Commissie en haar ambtenaren krachtens artikel 20, lid 2, geldt, berust op het algemene rechtsbeginsel van de vertrouwelijkheid. Zij bestrijkt alle inlichtingen die van ondernemingen ingevolge Verordening nr. 17 zijn verkregen, behalve die welke zo onbeduidend zijn dat zij geen vertrouwelijkheid behoeven.

In het onderhavige geval bestaat de ongebruikte documentatie met betrekking tot de ACBM voornamelijk uit aantekeningen van vergaderingen die in een particulier kader plaatsvonden tussen leden van een groep, waarvan De Eendracht geen lid was en waarvoor vertrouwelijkheid in beginsel moet worden gehandhaafd tenzij goede redenen voor het tegendeel kunnen worden gegeven. De Commissie voegde in feite als bijlage aan de mededeling van punten van bezwaar een aantal ACBM-documenten toe (en ook die betreffende de PAA) die relevant waren voor het punt van de tenuitvoerlegging op de nationale markten van de prijsbespreking in het kader van de PG Paperboard. Ook moet worden aangetekend dat De Eendracht in haar schriftelijke opmerkingen niet alleen volledig weigerde op deze ACBM-documenten commentaar te leveren doch ook op die van de PAA, waaraan haar verkoopagent in het Verenigd Koninkrijk deelnam. De Eendracht heeft geen feitelijke of rechtspunten gepreciseerd, met betrekking waartoe de bekendmaking aan haar van de volledige reeks ACBM-documenten noodzakelijk of wenselijk had kunnen zijn. Geen van de leden van de ACBM (waaraan het volledige ACBM-dossier ter beschikking werd gesteld) heeft argumenten naar voren gebracht die op niet bij de mededeling van punten van bezwaar gevoegde documenten berusten. Het is derhalve niet zonder meer duidelijk, hoe de interne documenten van de ACBM die niet relevant waren voor de vermoede inbreuk, voor een mogelijk verweer van De Eendracht op enigerlei wijze relevant hadden kunnen zijn.

[1] Jurispr. 1979, blz. 461 en 512.

DEEL II

JURIDISCHE BEOORDELING

A. ARTIKEL 85

1. **Artikel 85, lid 1**

(125) Volgens artikel 85, lid 1, zijn onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt en verboden alle overeenkomsten tussen ondernemingen en alle onderling afgestemde feitelijke gedragingen die de handel tussen Lid-Staten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst, en met name die welke bestaan in het rechtstreeks of zijdelings bepalen van de aan- of verkoopprijzen of van andere contractuele voorwaarden en het verdelen van de markten of van de voorzieningsbronnen.

2. **Overeenkomst en onderling afgestemde feitelijke gedraging**

(126) Artikel 85, lid 1, verbiedt zowel overeenkomsten als onderling afgestemde feitelijke gedragingen.

Onder omstandigheden als in het onderhavige geval kan een *overeenkomst* geacht worden te bestaan wanneer de partijen zij het ook slechts in algemene termen tot overeenstemming zijn gekomen over de wijze waarop zij zich op de markt tegenover elkaar zullen gedragen of van een bepaald gedrag zullen onthouden. Hoewel zulks een gemeenschappelijke besluitvorming en vastlegging op een gemeenschappelijk plan inhoudt, is het niet noodzakelijk dat een dergelijke overeenkomst formeel wordt gesloten of op schrift staat en contractuele sancties of procedures ter afdwinging daarvan zijn niet vereist.

Anderzijds vereist een *onderling afgestemde feitelijke gedraging* niet, dat de deelnemers daaraan een definitieve overeenkomst hebben bereikt over de wijze waarop elk hunner al dan niet op de markt optreedt.

De invoering van het begrip „onderling afgestemde feitelijke gedraging" naast dat van „overeenkomst" in het Verdrag had de bedoeling ondernemingen de mogelijkheid te ontnemen de toepassing van de mededingingsregels te ontgaan door in het geheim, zonder dat het tot een eigenlijke overeenkomst komt, op een mededingingsverstorende wijze samen te werken door (bij voorbeeld) elkaar steeds vooraf in kennis te stellen van hun beleidsintenties, zodat ieder van hen zijn commerciële gedrag kan bepalen met de wetenschap dat zijn concurrenten zich op dezelfde manier zullen gedragen (arrest van het Hof van Justitie van 14 juli 1972 in zaak 48/69, Imperial Chemical Industries Ltd tegen Commissie) [1].

(127) Opgemerkt dient te worden dat hoewel een identieke prijsstelling door concurrenten een bewijs kan zijn voor het bestaan van een onderling afgestemde feitelijke gedraging in de zin van artikel 85, lid 1, parallel gedrag op de markt in feite geen noodzakelijk constituerend element van de inbreuk vormt.

In zijn arrest van 16 december 1975 inzake het Europese suikerkartel (gevoegde zaken 40-48, 50, 54 tot en met 56, 111, 113 en 114/73, Suiker Unie e.a. tegen Commissie) [2] stelde het Hof dat de begrippen coördinatie en samenwerking welke in 's Hofs rechtspraak worden aangenomen, allerminst inhouden dat er een werkelijk „plan" zou moeten zijn opgesteld en dienen te worden verstaan in het licht van de in de Verdragsvoorschriften inzake de mededinging besloten voorstelling, dat iedere ondernemer zelfstandig moet bepalen welk beleid hij op de gemeenschappelijke markt zal voeren. Deze eis van zelfstandigheid sluit weliswaar niet uit dat de ondernemer gerechtigd is zijn beleid intelligent aan het vastgestelde of te verwachten marktgedrag der concurrenten aan te passen, doch staat anderzijds onverbiddelijk in de weg aan enigerlei tussen zulke ondernemers al dan niet rechtstreeks opgenomen contact strekkend hetzij tot beïnvloeding van het marktgedrag van een bestaande of mogelijke concurrent, hetzij tot beduiding aan zulk een concurrent van het aangenomen of voorgenomen marktgedrag.

Een gedraging kan derhalve als „onderling afgestemde feitelijke gedraging" onder de toepassing van artikel 85, lid 1, vallen, zelfs wanneer de partijen vooraf geen overeenstemming hebben bereikt of een besluit hebben genomen over hetgeen elk hunner op de markt zal doen, maar wel bewust gebruik maken van of deelnemen aan op heimelijke verstandhouding berustende systemen die de coördinatie van hun commerciële gedragingen aanmoedigen of vergemakkelijken.

(Zie ook arrest van het Gerecht van Eerste Aanleg van 10 maart 1992 in zaak T-13/89, Imperial Chemical Industries tegen Commissie, rechtsoverweging 253) [3].

(128) Het is met name in het geval van een ingewikkelde inbreuk van lange duur niet noodzakelijk, dat de Commissie genoopt is deze uitsluitend als behorende tot een van beide vormen te kwalificeren. Het kan immers zelfs niet doenlijk of niet realistisch zijn om een dergelijk onderscheid te maken, daar de inbreuk gelijktijdig de kenmerken van beide typen verboden gedrag kan vertonen terwijl sommige van de verschijningsvormen daarvan, afzonderlijk beschouwd, het best zouden kunnen worden beschreven als veeleer de ene dan de andere vorm. Een onderverdeling van wat duideijk een duurzame gemeenschappelijke actie is met éénzelfde algemene doelstelling in onderscheiden afzonderlijke inbreuken, zou echter artificieel zijn: zie ook hier het arrest van het Gerecht van Eerste Aanleg in zaak T-13/89, rechtsoverweging 260.

3. De aard van de inbreuk in het onderhavige geval

(129) Uit de uiteenzetting van Stora blijkt duidelijk dat de kartonproducenten sinds 1975 gepoogd hebben de markt te reguleren en de verkoopprijzen te bepalen. Stora verklaart dat deze pogingen over het algemenen niet met succes werden bekroond, doch ook als dit het geval zou zijn geweest, zou daardoor de werking van artikel 85 niet noodzakelijkerwijze worden uitgesloten.

Er is echter geen documentair bewijsmateriaal ter staving van de verklaringen van Stora beschikbaar waardoor de Commissie in staat wordt gesteld zich met volledige kennis van zaken een oordeel te vormen over de feitelijke en juridische aard van het beweerde gedrag in de zin van artikel 85 gedurende de periode van 1975 tot 1986.

(130) Vanaf medio 1986 is er echter ruimschoots bewijs, dat de heimelijke verstandhouding geleidelijk intensiever werd, hetgeen begon met de oprichting van de PWG in dat jaar en uiteindelijke leidde tot een overeenkomst per ongeveer eind 1987 over de „prijs vóór tonnage"-regeling, waardoor de PG Paperboard tot althans april 1991 werd gekenmerkt.

De hoofdkenmerken van de „prijs vóór tonnage"-regeling (zie punten 51 tot en met 60) waren:

— de „bevriezing" van de marktaandelen van de grote producenten, oorspronkelijk op grond van hun posities in 1987;

— de voortdurende controle en analyse op vergaderingen van „de ontwikkeling van de marktaandelen" en van schommelingen bij de marktaandelen van de grote producenten;

— het bij overeenkomst vaststellen van regelmatige prijsverhogingen die op elke nationale markt dienden te worden toegepast;

— de regelmatige planning en voorafgaande coördinatie van prijsinitiatieven met gelijktijdige invoering van de overeengekomen prijsverhogingen door alle producenten op elke nationale markt;

[1] Jurispr. 1972, blz. 619.
[2] Jurispr. 1975, blz. 1663.
[3] Jurispr. 1992, blz. II-1021.

— de vastlegging op een algemeen beginsel van „marktdiscipline";

— het bereiken van een uniforme prijsstellingsregeling op Europese basis;

— de coördinatie van „machinestilstand" („downtime") door de grote producenten in plaats van prijsverminderingen (voornamelijk vanaf 1990).

De rol van de diverse kartellichamen wordt beschreven in de punten 35-50.

(131) De Commissie is van oordeel dat vanaf eind 1987, door de concretisering van de geleidelijk toenemende heimelijke samenwerking van de producenten bij de zogenaamde „prijs vóór tonnage-regeling", de inbreuk alle kenmerken van een volledige „overeenkomst" in de zin van artikel 85 heeft vertoond.

De uitwerking van het plan door middel van de tweemaal per jaar uitgevoerde prijsinitiatieven dient niet te worden behandeld als een reeks afzonderlijke overeenkomsten of onderling afgestemde feitelijke gedragingen, doch als onderdeel van éénzelfde voortdurende overeenkomst.

De algemene afspraak over marktaandelen, op grond van de positie in 1987, moet ook als onderdeel van een voortdurende overeenkomst worden beschouwd, ook al moest jaarlijks worden heronderhandeld over het feitelijke marktaandeel van de deelnemers. Het fundamentele punt is dat gedurende de gehele periode een voor alle producenten aanvaardbaar evenwicht werd gehandhaafd.

De Commissie aanvaardt dat de maatregelen inzake hoeveelheidsbeheersing voornamelijk van toepassing waren op de grote producenten die lid waren van de PWG en wier gedrag de situatie op de markt bepaalde. De hoeveelheidsbeperking kan echter niet los worden gezien van de prijsstellingsaspecten van de inbreuk. Zij was in feite een noodzakelijke voorwaarde voor het slagen van de prijsinitiatieven waaraan alle producenten deelnamen.

(132) Hoewel de heimelijke verstandhouding tussen de producenten zich waarschijnlijk eerst rond eind 1987 in de volledige „prijs vóór tonnage"-overeenkomst uitkristalliseerde, betekent dit echter niet, dat hun gedrag in de daaraan voorafgaande 18 maanden buiten het toepassingsgebied van artikel 85 valt.

Het institutionele kader voor een doeltreffender onderlinge afstemming was reeds met de oprichting van de „President Working Group" (PWG) in de loop van 1986 opgezet. Volgens Stora kwam deze „vanaf 1986 bijeen ten einde bij te dragen tot de invoering van discipline op de markt", en omvatte de werkopdracht ervan de „bespreking van en onderlinge afstemming over markten, marktaandelen, prijzen, prijsverhogingen en capaciteit".

Besprekingen met betrekking tot de prijssituatie en de overcapaciteit op de Europese markten vonden reeds plaats in de „President Conference". Volgens Stora trad de PWG reeds gedurende 1987 op als een besluitvormend lichaam met betrekking tot de prijzen en verlener van „bijstand bij het proces van samenwerking tussen de leden van PG Paperboard die gedurende de periode vanaf 1986 sterker werd". In het Verenigd Koninkrijk werd een onderling afgestemd prijsinitiatief in januari 1987 doorgevoerd. (Naar alle waarschijnlijkheid waren de prijsverhoging en de wijze van de tenuitvoerlegging daarvan het onderwerp van een uitdrukkelijke overeenkomst tussen de deelnemende ondernemingen.) Al waren de definitieve details van het „prijs vóór tonnage"-beleid nog niet overeengekomen, het staat duidelijk vast dat de producenten medio 1986 althans al betrokken waren bij een vorm van heimelijke verstandhouding die als een onderling afgestemde feitelijke gedraging in de zin van artikel 85 kan worden gekenmerkt (zie eveneens in dit verband genoemd arrest T-13/89 van het Gerecht van Eerste Aanleg in Imperial Chemical Industries tegen Commissie, rechtsoverwegingen 255—258).

4. **Doel en gevolgen van de inbreuk**

(133) In artikel 85, lid 1, worden uitdrukkelijk als voorbeeld van mededingingbeperkende overeenkomsten genoemd overeenkomsten die

— rechtsstreeks of zijdelings de verkoopprijzen of andere contractuele voorwaarden bepalen;

— de produktie of de markten beperken of controleren;

— de markten verdelen.

Dit zijn de wezenlijke kenmerken van het samenhangend systeem van onderlinge regelingen waar het in deze zaak om gaat.

Het wezenlijke oogmerk van de producenten bij de opzet van hun stelsel van geïnstitutionaliseerde heimelijke verstandhouding was het kunstmatig en in het geheim reguleren van de markt en het coördineren van hun gedragspatroon, ten einde te waarborgen dat onderling afgestemde prijsinitiatieven zouden slagen.

Er kan geen enkele twijfel bestaan aan het met de mededinging strijdige oogmerk van de wezenlijke aspecten van het kartel die een rechtstreekse heimelijke verstandhouding met betrekking tot de prijzen en het afzetvolume inhielden.

(134) De verschillende regelingen voor de uitwisseling van informatie vergen enige bijzondere aandacht, hoewel elk onderzoek moet geschieden in de context van de verhouding van die regelingen tot de werking van het kartel als geheel.

De uitwisseling van normaal vertrouwelijke en gevoelige individuele commerciële informatie door de producenten op bijeenkomsten van PG Paperboard (voornamelijk het JMC) inzake orderportefeuilles, machinestilstand en produktiecijfers was overduidelijk in strijd met de mededinging omdat

daarmee beoogd werd te waarborgen dat de voorwaarden voor het uitvoeren van prijsinitiatieven zo gunstig mogelijk waren. De uitwisseling van dergelijke inlichtingen kan niet los worden gezien van het collectieve besluitvormingsproces. Hoewel het „Economic Committee" zich misschien minder met individuele posities dan met de algemene marktsituatie in elk land bezighield, was zijn toezichtfunctie met betrekking tot de prijsverhogingen een belangrijk element van het algemene plan en moet ook die functie als integrerend onderdeel van het kartel worden aangemerkt.

De analyse van het Fides-informatie-uitwisselingsstelsel zelf in termen van artikel 85 is ingewikkelder. Weliswaar was het stelsel verondersteld gegevens per land en niet per individuele producent bekend te maken, maar in feite werden in vele gevallen individuele gegevens getoond of konden deze zonder veel moeilijkheden worden uitgewerkt. Onafhankelijk van de vraag, of individuele posities bekend worden gemaakt, zou een informatiestelsel dat door de deelnemers ter bevordering van een kartel wordt gebruikt, zelf onder artikel 85 vallen: zie bij voorbeeld Beschikking 87/1/EEG van de Commissie in zaak Vetzuren ([1]). In het onderhavige geval was het stelsel van informatie-uitwisseling echter een wezenlijke bijdrage tot

— het toezicht op de ontwikkeling van de marktverdeling;

— het toezicht op de voorwaarden van vraag en aanbod ten einde een volledige capaciteitsbezetting te handhaven;

— de besluitvorming over de mogelijke invoering van onderling afgestemde prijsverhogingen;

— het bepalen van de noodzakelijke machinestilstandtijd („downtime").

De uitwisseling van informatie in de PG Paperboard via de Fides-organisatie inzake de bezettingsgraden en de wekelijkse orderportefeuilles stelde de deelnemers in staat nauw toezicht te houden op de marktvoorwaarden gedurende de periode 1987-1989 waarin de producenten inderdaad op volledige capaciteit werkten.

Nadien waren zij, toen zij zich in 1990 gesteld zagen tegenover een combinatie van capaciteitsverhoging en vraagvermindering, op grond van deze statistieken in staat, het coördineren van perioden van machinestilstand te vergemakkelijken en daardoor te voorkomen dat prijsinitiatieven ondermijnd werden door een aanbod dat de vraag overtrof.

De maandelijkse produktie- en verbruiksstatistieken van Fides konden (en werden), hoewel schijnbaar geaggregeerd, mede gebruikt (worden) (zoals door Stora is uiteengezet: zie de punten 57, 63 en 64) voor de bepaling van en het toezicht op individuele marktaandelen en voor de analyse van de capaciteitsbezetting.

([1]) PB nr. L 3 van 6. 1. 1987, blz. 17.

Hoewel de over Fides lopende uitwisseling van informatie als zodanig geen rechtstreekse betrokkenheid bij de prijsbepaling of de marktverdeling inhield, kan zij niet los van de algemene, met de mededinging strijdige doelstelling van het kartel worden gezien. Zij vormde een „ondersteuningsinstrument" dat het voor de deelnemende producenten gemakkelijker maakte hun gedragspatroon op de markt op een met de mededinging strijdige wijze te coördineren.

Dezelfde overwegingen zijn van toepassing op de verspreiding en bespreking in de PG Paperboard van de jaarlijks door Finnboard opgestelde studie inzake de capaciteit (zie punt 65).

Deze verschillende maatregelen met betrekking tot de uitwisseling van commerciële informatie maakten alle deel uit van een regeling die gericht was op het scheppen of handhaven van marktvoorwaarden die voor onderling afgestemde prijsverhogingen bevorderlijk waren.

(135) Gezien het duidelijk met de mededinging strijdige oogmerk van het kartel is het voor de toepassing van artikel 85, lid 1, niet strikt noodzakelijk dat de Commissie vaststelt dat dit ook merkbare gevolgen had voor de marktvoorwaarden.

In het onderhavige geval blijkt echter uit het bewijsmateriaal dat de concurrentie op de markt bepaaldelijk — en ongunstig — werd beïnvloed.

Anders dan bij sommige door de Commissie ontdekte en beboete kartels, waarbij de pogingen van de producenten om de prijzen te verhogen ondermijnd werden door overcapaciteit, slaagde de PG Paperboard erin vraag en aanbod zodanig in evenwicht te brengen, dat het succes van geplande prijsinitiatieven ruimschoots werd gewaarborgd.

De onderling afgestemde pogingen van de producenten om de prijzen te verhogen werden ongetwijfeld in de hand gewerkt door de aanhoudende toeneming van de vraag naar karton, doch het is totaal misplaatst te beweren dat hun prijsgedrag en de gevolgen daarvan op de markt precies dezelfde zouden zijn geweest wanneer er geen heimelijke verstandhouding had bestaan.

Op een markt die gekenmerkt wordt door vraagexpansie en geen extra capaciteit, zou het commercieel klimaat tot bevordering van een algemene opwaartse prijstendens kunnen leiden. Zelfs in de hypothese dat de producenten onder min of meer gelijksoortige economische voorwaarden werkten, zouden zij onder dergelijke omstandigheden zeer wel uiteenlopende opvattingen kunnen hebben over de winstmaximaliserende prijs. Iemand zou de voorkeur kunnen geven aan een geringere prijsverhoging dan de anderen: hij zou de prijs voor sommige produkten kunnen verhogen, doch niet voor andere, of algeheel van een prijsverhoging kunnen afzien om zijn marktaandeel te vergroten.

(136) De prijsinitiatieven werden echter in het onderhavige geval ten uitvoer gelegd door alle producenten

die aankondigden dat zij hun prijzen in iedere Lid-Staten met hetzelfde bedrag en (in de meeste gevallen) vanaf dezelfde datum verhoogden.

De PWG kwam overeen wie de prijsverhoging het eerst zou „aankondigen" en op welke datum elk van de andere grote producenten zou aankondigen dat hij „volgde".

Ondanks de argumenten van sommige van de producenten is het onder dergelijke omstandigheden ondenkbaar dat de onderling afgestemde prijsaankondigingen geen gevolgen hadden voor het feitelijke prijspeil.

Als resultaat van deze heimelijk afgesproken prijsinitiatieven zagen de afnemers zich derhalve gesteld tegenover uniforme prijsverhogingen in elke valuta voor iedere kartonkwaliteit zonder een realistische mogelijkheid om daaraan te ontsnappen door leveringen van een niet bij het kartel betrokken producent te verkrijgen.

De vaststelling van het belang van de prijsverhoging in de onderscheiden nationale valuta die vervolgens door alle producenten werd toegepast en voorgesteld als een „initiatief" waaraan de gehele bedrijfstak deelnam, betekende echter dat de mogelijkheden voor afnemers om vrij met hun leveranciers te onderhandelen, ernstig waren beperkt.

De consternatie van de andere producenten toen Weig mededeelde dat hij in plaats van de overeengekomen 9 % in het Verenigd Koninkrijk (zie punt 41) een verhoging met 7 % aankondigde, is een indicatie van de betekenis die de deelnemers aan het kartel aan uniforme prijsaankondigingen hechtten.

De Commissie aanvaardt volledig dat sommige producenten bij gelegenheid wachtten tot zij zagen dat de anderen een prijsverhoging op de markt hadden aangekondigd, of in enkele gevallen (of op sommige markten) hun catalogusprijzen niet met het volledige overeengekomen bedrag verhoogden. De documenten laten echter duidelijk zien dat van nabij toezicht werd gehouden op de tenuitvoerlegging van de prijsinitiatieven en dat een gebrek aan samenwerking in de JMC werd besproken waarbij de achterblijvers werden aangespoord om de prijsverhogingen van de marktleiders te steunen (zie bij voorbeeld punt 82).

(137) Zoals uit de uit die tijd daterende documentatie blijkt, werden de voorgenomen prijsverhogingen door de leden van de PG Paperboard als grotendeels succesvol beschouwd, hetgeen een voorbeeld ervan vormt dat heimelijke verstandhouding niet volledig waterdicht behoeft te zijn om tot een aanzienlijke aantasting van de mededinging te leiden. Het is veelzeggend dat de producenten in 1990 een verhoging met 6-10 % oplegden, hoewel hun kosten daalden. Gedurende de kartelperiode bleven de input-kosten per eenheid produkt reëel betrekkelijk bestendig en daalden zelfs enigszins gedurende 1989-1991, maar de feitelijke inkomsten per eenheid produkt namen aanzienlijk toe.

Naast de verhoging van de kartonprijs zelf, moeten de prijsinitiatieven ook „downstream" gevolgen hebben gehad voor de prijzen die de afnemers van de kartonproducenten aan hun eigen klanten doorberekenden. Iedere „stapsgewijze" verhoging van de kartonprijs zou normalerwijs aan de eindgebruikers worden doorgegeven in de vorm van hogere prijzen voor vouwdozen. Uiteindelijk zou het grote publiek, gezien de betekenis van de verpakking van consumentenprodukten, de prijs van dit alles betalen.

5. Gevolgen voor de handel tussen Lid-Staten

(138) De overeenkomst tussen de producenten had ook merkbare gevolgen voor de handel tussen Lid-Staten. Artikel 85 doelt op overeenkomsten die afbreuk kunnen doen aan de totstandkoming van één enkele markt tussen de Lid-Staten, hetzij door verdeling van de nationale markten, hetzij door de structuur van de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt zelf aan te tasten.

In het onderhavige geval moest, op grond van het alomtegenwoordige karakter van de door heimelijke verstandhouding getroffen overeenkomsten, die de handel in een belangrijk industrieel produkt in de gehele Gemeenschap [1] (en andere Westeuropese landen) zo goed als volledig bestreken, de handel noodzakelijkerwijs langs andere kanalen lopen dan anders het geval zou zijn geweest (zie het arrest van het Hof van Justitie in gevoegde zaken 209/78 tot en met 215/78 en 218/78 (Van Landewyck en anderen tegen Commissie) [2]).

De kartonmarkt wordt gekenmerkt door een aanzienlijke mate van handelsverkeer tussen Lid-Staten (zie punt 12). De toepassing van artikel 85 is echter niet beperkt tot dat deel van de afzet van de leden, waarbij goederen van een Lid-Staat naar de andere worden overgebracht. Het is evenmin noodzakelijk om aan te tonen dat het individuele gedrag van iedere producent, tegenover het kartel als geheel gesteld, het handelsverkeer tussen Lid-Staten ongunstig beïnvloedde. (Zie genoemd arrest T-13/89 van het Gerecht van Eerste Aanleg in Imperial Chemical Industries tegen Commissie, rechtsoverweging 304.)

Het is voor de toepassing van artikel 85 niet beslissend dat de producenten bij het bevriezen van marktaandelen en het controleren van de produktie niet overgingen tot de toewijzing van specifieke nationale markten aan bepaalde producenten. Het loutere bestaan van produktiecontrolerende maatregelen zou echter ertoe leiden de voor de producent bestaande mogelijkheden te beperken. Regelingen als de „bevriezing" van de marktaandelen

[1] Portugal en Griekenland, die geen nationale kartonproducent hebben, zijn de enige Lid-Staten waarvoor geen betrouwbaar bewijsmateriaal inzake prijsafspraken voorhanden is.

[2] Jurispr. 1980, blz. 3125.

waren duidelijk bedoeld om de ontwikkeling van nieuwe handelsrelaties te voorkomen.

6. **Rechtsbevoegdheid**

(139) Artikel 85 houdt het verbod in van concurrentiebeperkende overeenkomsten die de handel tussen Lid-Staten ongunstig kunnen beïnvloeden en in de Gemeenschap worden toegepast ongeacht de plaats waar de deelnemers daaraan hun hoofdvestiging hebben.

Het feit dat het hoofdkantoor van tal van de grootste kartonproducenten buiten de Gemeenschap is gevestigd, doet daarom niet af aan hun aansprakelijkheid met betrekking tot de inbreuken op artikel 85. Deze ondernemingen ontplooiden het merendeel van hun handelsactiviteiten binnen de Gemeenschap. Stora, MoDo en M-M hebben thans een aanzienlijk aandeel, zoniet het merendeel, van hun produktiebedrijven binnen de Gemeenschap.

Andere kleinere Scandinavische producenten, zoals Rena, namen deel aan het kartel en voor zover zij het produkt binnen de Gemeenschap leverden, vallen zij onder het toepassingsgebied van artikel 85.

Voor zover de activiteiten van het kartel betrekking hadden op verkoop naar niet tot de Gemeenschap behorende landen, vallen zij niet rechtstreeks onder het bereik van deze beschikking.

7. **Ondernemingen**

(140) Het subject van de communautaire mededingingsvoorschriften is de „onderneming", een begrip dat niet hetzelfde is als dat van de vennootschap met eigen rechtspersoonlijkheid. De term „onderneming" wordt niet in het Verdrag gedefinieerd, maar kan betrekking hebben op elke entiteit die commerciële activiteiten bedrijft. In het kader van grote concerns kunnen al naar de omstandigheden als een „onderneming" worden behandeld:

— de moederonderneming of holdingvennootschap van de groep;

— de gehele groep, bestaande uit de moederonderneming en haar rechtstreekse en onrechtstreekse dochterondernemingen;

— subholdingvennootschappen;

— de subgroepen of divisies welke worden gevormd door de subholdingvennootschappen en de dochterondernemingen ervan;

— individuele dochterondernemingen.

(141) In de kartonindustrie zijn vele van de grote marktpartijen „bosbouwprodukten"-groepen met een brede basis, waarvan de activiteiten betrekking hebben op een geheel gamma van bosbouw- en houtprodukten via pulp tot papier, karton en verpakking.

In de meeste gevallen is de vennootschaps- en beheerstructuur van deze groepen gecompliceerd. Het zou derhalve mogelijk zijn een beschikking te richten tot hetzij de groep, de desbetreffende divisie of zelfs tot de individuele dochterondernemingen. Hoewel in theorie de rechtsvorm niet relevant is, moet de „onderneming" waartoe de beschikking is gericht, in de praktijk voor de doeleinden van de inning van eventuele opgelegde geldboeten, normalerwijze rechtspersoonlijkheid bezitten zodat zo nodig tenuitvoerleggingsprocedures op grond van artikel 192 van het Verdrag bij de nationale civielrechterlijke instanties kunnen worden ingesteld.

(142) De vennootschapsstructuur van een groep kan zeer wel afhangen van overwegingen in verband met het belasting- en het vennootschapsrecht in het land waarin haar hoofdkantoor is gevestigd en de landen waarin zij werkzaam is.

— De onderneming die aan het hoofd staat van de groep, kan in sommige landen optreden als een holdingvennootschap zonder meer die de aandelen in de dochterondernemingen bezit welke de bedrijfsactiviteiten uitvoeren, terwijl in andere gevallen de hoofdonderneming zelf het „kernbedrijf" van de groep omvat en andere sectoren in de rechtsvorm van een dochteronderneming zijn opgezet.

— De groep kan georganiseerd zijn aan de hand van een aantal verschillende bedrijvigheidsterreinen of in divisies die juridisch al dan niet de status van subholdingsvennootschappen kunnen hebben met (op hun beurt) hun eigen rechtstreekse en onrechtstreekse dochterondernemingen of divisies.

— Zelfs wanneer het divisiehoofdkantoor een afzonderlijke dochteronderneming is, is het mogelijk dat het zelf niet rechtstreeks eigenaar of zelfs houder is van de aandelen in de verschillende dochterondernemingen die de bedrijfsactiviteiten uitoefenen, hoewel het zeggenschap over hun werking en beheer heeft.

In sommige groepen zijn de verschillende bedrijvigheidsterreinen of divisies zodanig opgezet, dat hun lidmaatschap van de groep en hun uniforme bedrijfsidentiteit uitdrukkelijk naar voren wordt gebracht. Bij andere groepen wordt hun „afhankelijkheid" van de moederonderneming benadrukt. In sommige gevallen worden de eigendomsrelaties tussen ondernemingen in de groep bewust niet in het voetlicht geplaatst.

(143) In het onderhavige geval werden de leden van de PG Paperboard in de documenten daarvan gewoonlijk als individuele ondernemingen geïdentificeerd in plaats van als de groep zelf (bij voorbeeld Papeteries de Lancey SA in plaats van „Aussedat-Rey SA"). Normalerwijze zou de Commissie echter gerechtigd zijn de beschikking tot de groep te richten, met name in het geval van een geïntegreerd bosbouwproduktenbedrijf. Ten einde echter het twistpunt (dat ertoe tendeert het onder-

scheid tussen een „vennootschap" en een „onderneming" te vervagen) met betrekking tot de vraag of de moederonderneming van de groep aansprakelijk moet worden gesteld voor het handelen van hetgeen naar beweerd wordt zelfstandige dochterondernemingen zijn te vermijden, heeft de Commissie in beginsel de in de ledenlijsten van de PG Paperboard vermelde entiteit behandeld als de geëigende „onderneming" met het oog op het adresseren van de onderhavige procedure, zulks met de volgende uitzonderingen:

1. wanneer meer dan één onderneming in een groep aan de inbreuk deelnam of

2. indien er uitdrukkelijk bewijs bestaat dat de moederonderneming van de groep bij de deelneming van de dochteronderneming aan het kartel betrokken is;

in die gevallen is de procedure tot de groep gericht (vertegenwoordigd door de moederonderneming).

(144) De reorganisatie van de kartonbedrijfstak in de afgelopen jaren heeft tot gevolg gehad dat sommige ondernemingen door andere werden overgenomen en/of dat het kartonbedrijf van de ene groep aan een andere is overgedragen.

Noch in het Verdrag, noch in enige verordening is er een uitdrukkelijke bepaling, die betrekking heeft op het aspect van de aansprakelijkheid voor een inbreuk na de herstructurering of overname van ondernemingen.

Het is evenwel duidelijk ontoelaatbaar dat ondernemingen wegens een ondernemingsreorganisatie aansprakelijkheid voor inbreuken op het mededingingsrecht van de Gemeenschap kunnen vermijden of ontgaan.

Het punt van de opvolging dient te worden bepaald aan de hand van de beginselen van het Gemeenschapsrecht en kan niet afhankelijk zijn van nationale regels die van Lid-Staat tot Lid-Staat sterk uiteen kunnen lopen, al naar de particulariteiten van het nationale belasting-, respectievelijk vennootschapsrecht.

(145) De toepassing van de in het bovenstaande beschreven beginselen heeft ten gevolge dat in gevallen waarin geen overneming zou zijn geweest de procedure normalerwijze tot de dochteronderneming als zodanig gericht zou zijn, en de aansprakelijkheid voor haar gedrag van voor de overdracht mede overgaat. Het is niet noodzakelijk (hoewel zulks zeer wel het geval kan zijn) dat de overnemende onderneming nadien het onrechtmatige gedrag heeft goedgekeurd, gevolgd of voortgezet. De toetssteen is of er een functionele en economische continuïteit bestaat tussen de inbreukmakende onderneming en haar opvolger (zie bij voorbeeld: het arrest van het Hof van Justitie in de zaak Suiker Unie, rechtsoverweging 87).

Anderzijds, indien een moederonderneming of een groep die zelf daadwerkelijk als partij bij de inbreuk wordt beschouwd, een dochteronderneming aan een andere onderneming overdraagt, gaat de aansprakelijkheid voor de periode tot de datum van onthechting niet op de verwerver over, doch zal zij bij de eerste groep blijven berusten.

Hoe dan ook zal het, indien de overgedragen dochteronderneming lid van het kartel zou blijven, van de individuele omstandigheden afhangen of de procedures met betrekking tot een dergelijke deelneming tot de dochteronderneming onder haar eigen naam of tot de nieuwe moederonderneming gericht moeten worden.

(146) De vraag naar de „geëigende" geadresseerde is hier in een aantal gevallen gerezen, doch slechts in enkele daarvan is sprake van opvolging. In het onderhavige geval is er in feite geen voorbeeld van een „onschuldige" koper, die om de enige reden dat hij een andere onderneming heeft overgenomen die reeds haar deelneming in het kartel had beëindigd, met aansprakelijkheid ingevolge artikel 85 wordt opgezadeld.

a) *Cascades SA*

(147) Vóór hun verwerving door Cascades in 1989 waren Kartonfabriek van Duffel NV en Djupafors AB deelnemers aan het kartel als zelfstandige ondernemingen. Indien de overneming niet was geschied, hadden procedures tot de beide ondernemingen onder hun eigen naam kunnen worden gericht. Duffel en Djupafors hebben een naamsverandering ondergaan en bleven als afzonderlijke dochterondernemingen in de Cascades-groep voortbestaan. Het is echter passend deze beschikking tot de door Cascades SA vertegenwoordigde Cascades-groep te richten met betrekking tot de deelneming aan de inbreuk van alle Cascades-kartonbedrijven (zie punt 143).

b) *Europa Carton AG*

(148) De overbrenging per 1 januari 1993 door Europa Carton AG van haar kartonbedrijf in een nieuwe onderneming waarin het thans een 50 %-deelneming heeft, beïnvloedt haar aansprakelijkheid als lid van het kartel niet. De personen die de vergaderingen bijwoonden, deden zulks in naam van Europa Carton AG die als onderneming nog steeds bestaat, zodat de beschikking tot deze onderneming wordt gericht.

c) *NV Koninklijke KNP BT NV*

(149) KNP Vouwkarton BV Eerbeek was ten tijde van de feiten een dochteronderneming van KNP — Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV. Normalerwijs zou de beschikking zijn gericht tot KNP

Vouwkarton BV aangezien dit de als lid van PG Paperboard genoemde onderneming was. KNP Vouwkarton BV Eerbeek (dat uit operationeel oogpunt een van de verscheidene divisies van de verpakkingsgroep van KNP vormde) werd echter op de „President Conference" en in de PWG vertegenwoordigd door het hoofd van de Verpakkingsgroep van KNP, tevens lid van de Raad van Bestuur van KNP, het hoogste bestuursorgaan daarvan. Volgens het jaarverslag van KNP over 1990 bestaat er een „zeer rechtstreekse" relatie tussen de Raad van Bestuur en de divisies, waarbij de Raad van Bestuur optreedt als de toezichthouder op elke divisie. Het is derhalve geëigend, gezien de bewezen band tussen het kartel en KNP zelf, om de beschikking tot de gehele KNP-groep te richten met betrekking tot de periode van de verwerving van KNP Vouwkarton door M-M per 1 januari 1990. (Wat de periode na de overdracht betreft, is M-M aansprakelijk voor de voortgezette deelneming van KNP Vouwkarton.)

KNP was ten tijde van de feiten eveneens eigenaar (95 %) van de Duitse kartonproducent Herzberger Papierfabrik, welke ook Badische Kartonfabrik omvatte. Herzberger is thans organisatorisch een van de vijf bedrijfseenheden van de hardkartondivisie van KNP. Wat de deelneming van Badische aan het kartel betreft, zal deze beschikking derhalve tot KNP worden gericht.

Na een recente fusie is KNP NV thans bekend onder de naam NV Koninklijke KNP BT NV, doch geen argument betreffende de opvolging als gevolg van de wijziging is aangevoerd.

d) *Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH*

(150) M-M was sinds 1984 eigenaar van FS-Karton en ten tijde van de feiten waren de bestuurs- en verkoopactiviteiten van M-M en FS-Karton volledig geïntegreerd. Het is derhalve geëigend de beschikking tot de M-M-groep te richten wat enigerlei betrokkenheid van FS-Karton bij het kartel betreft.

M-M is ook aansprakelijk voor de deelneming van haar 66 %-dochteronderneming Deisswil aan het kartel voor het gehele tijdsbestek van haar betrokkenheid bij het kartel met inbegrip van de periode vóórdat M-M in januari 1990 volledige zeggenschap verwierf, alsmede voor de betrokkenheid van Mayr-Melnhof Eerbeek BV (de nieuwe naam voor KNP Vouwkarton) vanaf de dag van verwerving ervan, zijnde 1 januari 1990. De aansprakelijkheid voor de deelneming van KNP Vouwkarton vóór de overneming berust bij KNP en voor deze periode wordt M-M geen aansprakelijkheid toegerekend.

Laakmann werd door M-M na de opening van de procedure in de onderhavige zaak verworven en was afzonderlijk vertegenwoordigd. Deze onderneming zal derhalve voor de doeleinden van de onderhavige beschikking als een afzonderlijke onderneming behandeld worden.

e) *Mo och Domsjö AB*

(151) Thames Board Ltd (TBM), de grootste Engelse kartonproducent (die alleen GC-kwaliteiten produceert) was een actieve deelnemer aan het kartel vanaf 1986 en lid van de PWG. TBM werd per 1 januari 1988 door de AB Iggesunds Bruk verworven en vervolgens tot Iggesund-Paperboard (Workington) Ltd omgedoopt.

Destijds was AB Iggesunds Bruk nog steeds een aan de Zweedse bosbouwgroep MoDo, die 49,9 % van de stemrechten in Iggesund in handen had, gelieerde onderneming (met andere woorden geen volledige dochteronderneming).

Tot de verwerving van TMB was SBS het hoofdprodukt van de Iggesund-groep: zij was de enige belangrijke Zweedse producent van deze kartonsoort. Ondanks het in antwoord op het verzoek ingevolge artikel 11 gestelde dat de onderneming geen lid van de PG Paperboard was, hadden vertegenwoordigers van AB Iggesunds Bruk in feite aan de „President Conferences" (maar niet aan de PWG) deelgenomen.

Na de verwerving van TBM door AB Iggesunds Bruk op 1 januari 1988 bleven vertegenwoordigers van Workington zoals voorheen de vergaderingen van de PG Paperboard bijwonen. MoDo verwierf begin 1989 volledige zeggenschap over Iggesunds Bruk en maakte het tot een divisie van de MoDo-groep. Vanaf medio 1989 woonde de algemeen directeur van Iggesund Paperboard AB (de benaming van de divisie) uit Zweden de vergaderingen van de PWG bij, terwijl het hoofd Marktanalyse en/of de marketingdirecteur naar het JMC gingen.

Tot de vertegenwoordiging van Iggesund in het JMC bleven ook leidinggevend personeel en medewerkers van Workington behoren.

(152) Gedurende de administratieve procedure in de onderhavige zaak stelde MoDo dat de mededeling van punten van bezwaar (en eventuele beschikking) niet tot haar doch tot Iggesund Paperboard AB diende te worden gericht waarvan het beweerde dat dit een „volledig afgescheiden onderneming" van de groepsholdingvennootschap MoDo was.

Het is natuurlijk waar dat MoDo, zoals alle andere grote industriële concerns, operationeel georganiseerd is in een aantal bedrijfsterreinen waarvan Iggesund Paperboard er een van is. Het zou in feite wel mogelijk zijn, dat Iggesund Paperboard AB als subgroep of divisie voor de doeleinden van communautaire concurrentieprocedure als een onderneming zou kunnen worden behandeld, evenals andere eenheden binnen de groep: zie punt 140. Dit betekent echter niet dat eventuele procedures tot haar moeten worden gericht of dat de MoDo-groep zelf van alle aansprakelijkheid wordt bevrijd.

(153) Ten eerste zou het moeilijk kunnen zijn, de geldboete in te vorderen indien een beschikking tot Iggesund Paperboard AB zou worden gericht. Als

een zogeheten „handelsmaatschappij" van de MoDo-groep beschikt deze zelf slechts over een nominaal kapitaal van 50 000 Zweedse kroon (= 5 500 ecu), het wettelijk toegestane minimum. Zoals door MoDo zelf wordt toegegeven, is het niet geheel duidelijk of naar Zweeds recht de moederonderneming aansprakelijk is voor de schulden van dit type dochteronderneming. Ten einde dit probleem in haar handelsbetrekkingen uit te schakelen, heeft MoDo in zijn jaarrekening een verklaring opgenomen, warin contractuele aansprakelijkheid voor de verbintenissen van zijn handelsmaatschappijen wordt aanvaard, doch het is onbekend of deze garantie ook van toepassing zou zijn op een door de Commissie opgelegde geldboete.

Ten tweede (en voor zover het „zelfstandigheids"-argument relevant zou kunnen zijn) is Iggesund Paperboard AB functioneel niet zo onafhankelijk van de groep als door MoDo is betoogd. Iggesund Paperboard AB is noch eigenaar van de produktie-installaties voor karton, noch werkgever van de arbeidskrachten ervan. De kartonactiva die vroeger in handen waren van Iggesunds Bruk AB, blijven in eigendom van die onderneming die thans een slapende onderneming is, volledig in eigendom van MoDo. Het gehele personeel in Zweden is in dienst van MoDo zelf. MoDo oefent finale zeggenschap uit over zijn divisies op management- en op financieel terrein. Het is derhalve voor de doeleinden van de onderhavige procedure geëigend de beschikking tot de MoDo-groep zelf te richten in plaats van tot een dochteronderneming die niet werkelijk onafhankelijk is, geen activa in eigendom en geen personeel in dienst heeft. Om de boven uiteengezette redenen (zie bij voorbeeld punt 141) wordt de overkoepelende holdingmaatschappij als de groep beschouwd.

f) *Sarrió/Saffa/Prat*

(154) Gedurende de periode van de inbreuk onderging het kartonbedrijf van Saffa aanzienlijke organisatorische en structurele wijzigingen. Er is echter een duidelijke „ondernemings"-continuïteit tussen Saffa SpA, Cartiere Saffa SpA en de thans als Sarrió SA bekend staande gefuseerde eenheid. De beschikking wordt derhalve gericht tot Sarrió SA met betrekking tot de gehele duur van de deelneming aan de inbreuk van de Saffa-bedrijven.

De verwerving van Prat Carton in 1991 betekent ook dat Sarrió aansprakelijk werd voor de betrokkenheid van deze Spaanse producent bij het kartel voor de gehele periode van diens deelneming daaraan.

g) *SCA*

(155) De verwerving door de Zweedse bosbouwproduktengroep SCA van Reedpack PLC, de uiteindelijke eigenaar van de Colthrop Board Mill, levert bij de in punt 143 omschreven benadering geen bijzonder probleem op.

In de ledenlijst van de PG Paperboard wordt als lid Reed Paper & Board (UK) Ltd („Reed P & B") vermeld, waarvan de Colthrop Board Mill in Newbury Berks. ten tijde van de feiten een onderdeel vormde. Colthrop was zelf niet als afzonderlijke juridische eenheid opgericht. Reed P & B, waarvan het hoofdkantoor zich in Kent bevond, vormde een divisie van Reedpack en had naast Colthrop een aantal papierfabrieken in bedrijf. Na de verwerving door SCA in juli 1990 bleef Reed P & B bestaan, doch zijn naam werd eerst veranderd in SCA Aylesford Ltd en vervolgens op 5 februari 1992 in SCA Holding Ltd.

Gedurende de administratieve procedure argumenteerde SCA dat de procedure niet tot SCA Holding Ltd (het vroegere Reed P & B) gericht had dienen te worden, doch tot de Colthrop-fabriek, die thans in handen is van M-M; SCA zegt dat Colthrop een volledig zelfstandige commerciële eenheid was, die los stond van de moederonderneming. Zoals met betrekking tot MoDo (zie punt 152) is opgemerkt, zou zulks, zelfs al zou het juist zijn, Reed P & B niet noodzakelijk van aansprakelijkheid ontheffen. Hoe dan ook wordt het argument van SCA niet door de feiten geschraagd. Nog geheel afgezien van het ontbreken van een eigen rechtspersoonlijkheid (hetgeen de Commissie als zodanig niet doorslaggevend acht) was de Colthrop-fabriek in feite niet als een van Reed P & B losstaande eenheid georganiseerd en evenmin was hij in die vorm in bedrijf. De zogenaamde „zelfstandigheid" waarop SCA zich baseert, was niet meer dan die van elke bedrijfseenheid in de normale beheerstructuur van een onderneming. Hoe dan ook gaat het argument van SCA volledig voorbij aan het feit dat het een hoofddirecteur van het hoofdkwartier van Reed P & B in Kent (waaraan de directeur van de Colthrop-fabriek verantwoording diende af te leggen) was, die telkenmale de PG Paperboard op „presidenten"-niveau bijwoonde.

De Commissie verwerpt derhalve uitdrukkelijk het argument van SCA dat Colthrop Board Mill en niet Reed P & B de geëigende geadresseerde van de procedure zou zijn geweest. Het komt erop neer dat gesteld wordt dat iedere functionele eenheid binnen een onderneming steeds ten behoeve van artikel 85 als een afzonderlijke „onderneming" moet worden behandeld.

(156) Afgezien van de verwerving door SCA, zou de procedure aan Reed Paper & Board (UK) Ltd gericht zijn geweest. Er bestaat een duidelijke continuïteit tussen Reed Paper & Board (UK) Ltd, SCA Aylesford Ltd, en SCA Holding Ltd: zij zijn eenzelfde onderneming onder verschillende namen. Het feit dat de Colthrop-fabriek in mei 1991 werd verkocht, liet SCA Holding Ltd voortbestaan. De aansprakelijkheid voor de betrokkenheid van SCA Holding Ltd gaat niet over met de Colthrop-fabriek die slechts een van haar activa was. (Zie het arrest van 17 december 1991 van het Gerecht van Eerste Aanleg in zaak T-6/89, Enichem Anic

SpA tegen Commissie, rechtsoverwegingen 236-240 (1).)

SCA betoogde ook dat zelfs indien SCA Holding Ltd in vennootschapsrechtelijke termen dezelfde eenheid was als Reed P & B, zij thans alleen op papier bestond. Volgens SCA waren, afgezien van de Colthrop-fabriek die was verkocht, de andere activa van SCA Holding Ltd gedurende de reorganisatie opgesplitst tussen de verpakkingsdivisie van SCA en haar grafisch-papier-divisie. Derhalve was het (beweerde SCA) „economisch en functioneel een onderscheiden vennootschap met een verschillend activapatroon en verschillend personeel" (vertaling). Wat SCA in haar schriftelijke en mondelinge opmerkingen niet vermeldde, was dat SCA Holding Ltd bij de reorganisatie in feite het gehele aandelenkapitaal van SCA Packaging Ltd en SCA Graphic Paper Holdings 1991 Ltd verwierf, waaraan de betrokken activa vervolgens werden overgedragen. In werkelijkheid bleven, afgezien van het feit dat het technisch thans een holdingvennootschap is dan eerder feitelijke eigenaar van de activa, de activiteiten van het vroegere Reed P & B na de naamsverandering dezelfde.

(157) Ook verwerpt de Commissie de stelling van SCA dat het „kennelijk onbillijk" of oneerlijk is haar aansprakelijk te stellen voor de vroegere handelingen van een onderneming die het heeft verworven. Dit argument gaat voorbij aan het feit dat de geadresseerde van de beschikking niet de SCA-groep als geheel is, doch de verworven onderneming zelf. In ieder geval bleef Reed P & B deelnemen aan zowel het JMC (oktober 1990) als aan de „President Conference" (november 1990) na de aankoop door SCA. Of de nieuwe directie uit Zweden zich feitelijk al dan niet van het bestaan of de voortzetting van een zekere heimelijke verstandhouding bewust was, is niet relevant, doch het nadrukkelijk beklemtonen door SCA van het feit dat dit niet het geval is, grenst aan ongeloofwaardigheid, aangezien de nieuwe algemeen directeur zelf, samen met zijn voorganger, de „President Conference" van 26 oktober 1990 bijwoonde (SCA beweert dat zij slechts kort zijn gebleven doch dit blijkt niet uit de notulen). SCA nam eerst stappen om zich uit de PG Paperboard en haar acitivteiten terug te trekken nadat de klacht van de BPIF bij de Commissie een maand later bekend werd.

Hoewel de „onderneming" na de reorganisatie thans bestaat uit de door SCA Holding Ltd en haar dochterondernemingen die eigenaar zijn van de activa gevormde eenheid, is het ten behoeve van de tenuitvoerlegging noodzakelijk een eenheid te identificeren die als de geadresseerde van de beschikking rechtspersoonlijkheid bezit. In overeenstemming met de vaste praktijk van de Commissie is de geëigende geadresseerde de holdingvennootschap, SCA Holding Ltd.

(1) Jurispr. 1991, blz. II-1623.

h) *Stora*

(158) Stora aanvaardt dat zij voor de betrokkenheid bij de inbreuk van haar dochterondernemingen Feldmühle, Kopparfors en CBC verantwoordelijk is, zowel vóór als na het tijdstip waarop de Stora-groep die ondernemingen overnam.

i) *Tampella Corporation*

(159) Tampella Corporation, een van de bij Finnboard aangesloten ondernemingen, zette haar vijf industriële divisies als afzonderlijke juridische eenheden op met ingang van 1 januari 1991 als onderdeel van een groepsherstructurering. De ondernemingen, thans bekend staande als „bedrijfsgroepen" van Tampella, waren op alle relevante tijdstippen nog steeds alle voor 100 % in handen van de moederonderneming.

De bosbouwproduktendivisie van Tampella werd voortaan Tampella Forest Inc. genoemd. Deze nieuwe onderneming nam officieel de plaats van haar moederonderneming in Finnboard in gedurende 1991, hoewel de vertegenwoordigers dezelfde bleven. Tampella Corp. bracht in feite geen argument uit hoofde van de groepsreorganisatie naar voren gedurende de procedure in de onderhavige zaak. Tampella Forest Inc. werd zelf begin 1993 aan Enso-Gutzeit verkocht. Tampella Corp. bestaat als onderneming nog steeds. De afstoting door Tampella Corp. van haar divisie bosbouwprodukten kan met betrekking tot de deelneming van Finnboard aan de inbreuk geen verschil uitmaken op het stuk van haar aansprakelijkheid als lid van Finnboard (zie punt 175).

j) *Tampella Española (thans Enso Española geheten)*

(160) Tampella Española was volledig eigendom van Tampella Corp., een van de vier Finse GC-producenten. Haar activiteiten zijn echter niet geïntegreerd met die van de moederonderneming en zij treedt in hoofdzaak op als leverancier in Spanje. Zij verkoopt niet via Finnboard en was afzonderlijk vertegenwoordigd in de PG Paperboard waaraan zij eerst in 1986 regelmatig deelnam, terwijl de activiteiten van de moederonderneming in Finland door Finnboard vertegenwoordigd werden.

Normaal zou de procedure wat de deelneming in het kartel van zowel de Spaanse als de Finse ondernemingen betreft tot de Tampella-groep gericht zijn. Met het oog op de speciale behandeling van Finnboard en de vier Finse producenten — elke producent is hoofdelijk aansprakelijk met Finnboard voor het gedeelte van de geldboete dat evenredig is met zijn aandeel in Finnboards afzet van karton, zie punten 173, 174 en 175 — is het geëigend deze beschikking te richten tot (en een afzonderlijke geldboete op te leggen aan) Tampella Española (of Enso Española, zoals zij nu heet).

De behandeling van Tampella Española als een afzonderlijke onderneming voor de doeleinden van

deze beschikking wordt niet geraakt door de verwerving van de divisie bosbouwprodukten van Tampella Corp. door Enso-Gutzeit per april 1993.

In tabel 8 zijn de bijzonderheden weergegeven van de gevallen waarin een inbreuk plegende onderneming door overname of concentratie door een andere onderneming werd geabsorbeerd.

8. **Duur van de inbreuk**

(161) Hoewel uit de verklaring van Stora blijkt dat geheime samenwerkingsregelingen in de kartonsector ten minste reeds vanaf 1975 bestonden en dat de PG Paperboard naar alle waarschijnlijkheid als instrument voor onrechtmatige samenwerking werd opgezet, beperkt de Commissie in het onderhavige geval haar beoordeling op grond van artikel 85 en de oplegging van geldboetes tot de in juni 1986 ingaande periode.

Dit is het tijdstip waarop de PWG werd ingesteld en de heimelijke verstandhouding tussen de kartonproducenten in de PG Paperboard intensiever en geleidelijk doeltreffender werd.

De deelneming aan de inbreuk door vrijwel alle ondernemingen tot welke deze beschikking is gericht, staat vanaf die datum vast. De meeste, zoniet alle ondernemingen waren reeds lid van de PG Paperboard en zijn dat geweest vanaf de oprichting ervan in 1981.

(162) Hoewel zij reeds lid waren van de PG Paperboard, speelden enkele producenten kennelijk geen actieve rol in het kartel vóór de oprichting van het JMC eind 1987 of begin 1988.

Zo kan gezegd worden dat de actieve deelneming van Buchmann in de inbreuk begonnen is, toen zij van ongeveer ten tijde van het eerste prijsinitiatief van 1988 het JMC begon bij te wonen.

Er is ook weinig bewijs voor de deelneming van Rena aan de prijsbepalingsactiviteiten van het kartel tot ditzelfde prijsinitiatief van maart 1988.

Enso Española begon in 1987 bijeenkomsten van een PG Paperboard-werkgroep (het „Economic Committee") regelmatig bij te wonen. De op 25 mei 1988 gehouden „President Conference" was de eerste dergelijke bijeenkomst die zij bijwoonde. Zij beweert dat zij eerst in februari 1989 de bijeenkomsten van de JMC begon bij te wonen. Zij nam evenwel deel aan het eerste prijsinitiatief van 1988 en aangenomen mag worden dat haar daadwerkelijke deelname aan de inbreuk ongeveer op dat tijdstip is begonnen.

Gruber & Weber schijnt eveneens met het bijwonen van kennelijk onrechtmatige vergaderingen later te zijn begonnen dan de meeste anderen. Gezien haar gebrek aan bereidheid relevante inlichtingen over de periode vóór 1989 te verstrekken is het echter onmogelijk met juistheid te zeggen wanneer zij het JMC begon bij te wonen. Het feit dat zij in 1988 tot het Fides-stelsel toetrad, is waarschijnlijk in de gegeven omstandigheden de beste indicatie van het tijdstip waarop zij het onrechtmatige kartel het eerst bijwoonde. Als gevolg van een machinerevisie lijkt deze betrekkelijk kleine producent eind 1990 ermee te zijn opgehouden in de PG Paperboard een actieve rol te spelen.

De aansprakelijkheid van KNP voor de deelneming van zijn Nederlandse dochteronderneming KNP Vouwkarton eindigde met de afstoting aan M-M op 1 januari 1990. Zijn Duitse dochteronderneming Badische ging sinds mei 1989 niet meer naar vergaderingen van het JMC en trok zich aan het eind van het jaar officieel uit de PG Paperboard terug. Badische volgde echter nog wel de prijsinitiatieven van het kartel ten tijde van de verificaties van de Commissie. Voor het Verenigd Koninkrijk lijkt het zijn inlichtingen over voorgenomen prijsinitiatieven te hebben verkregen langs het kanaal van de deelneming van zijn verkoopagent in de PAA. KNP moet derhalve een partij bij de inbreuk worden geacht tot de datum van de verificaties, hoewel zijn betrokkenheid via de Badische vanaf eind 1989 als marginaal kan worden beschouwd.

(163) Fiskeby stopte met bijwoning van JMC-vergaderingen in juni 1990 na haar verwerving door Manville. Door haar nieuwe moederonderneming in de Verenigde Staten waren aan Fiskeby formele instructies gegeven zich te onthouden van alle activiteiten die een inbreuk zouden kunnen maken op relevante kartelwetten. Zij trok zich echter niet uit de „President Conference" terug noch klaarblijkelijk uit de NPI (langs welk kanaal zij toegaf althans in het verleden inlichtingen over prijzen te hebben verkregen). Uit het feit dat haar op 1 januari 1991 ingevoerde nieuwe prijzen (aan afnemers bekend gemaakt in augustus en oktober van het voorafgaande jaar) op elke nationale markt juist dezelfde waren als die welke in de notitie van Rena betreffende de JMC-vergadering van 6 september 1990 werden aangegeven (zie punt 85) concludeert de Commissie dat hoewel het JMC door haar niet meer werd bijgewoond, de onderneming toch inlichtingen van andere producenten betreffende de toe te passen prijsverhogingen bleef ontvangen en dienovereenkomstig bleef handelen.

Wat SCA Holding Ltd betreft, aanvaardt de Commissie dat deze na november 1990 niet meer aan vergaderingen van de PG Paperboard deelnam. De onderneming zegt dat zij zich terugtrok zodra zij zich van mogelijke inbreuken op het mededingingsrecht van de Gemeenschap door de publiciteit die aan de klacht van de BPIF werd gegeven, bewust werd. Haar betrokkenheid bij de PG Paperboard tot dan toe bleef niettemin gevolgen hebben na november 1990, aangezien de in oktober 1990 voor tenuitvoerlegging in januari 1991 geplande prijsverhoging door de Colthrop-fabriek werd toegepast en in april 1991 nog steeds voortduurde.

(164) De juiste datum waarop het kartel zelf werd ontbonden, is niet gemakkelijk vast te stellen, en het kan niet worden uitgesloten dat de heimelijke verstandhouding nog enige tijd na de datum van de verificaties in april 1991 voortduurde.

De meeste producenten — onder de omstandigheden voorzichtig genoeg — woonden de vergaderingen van het JMC niet meer bij. Zelfs al trokken zij zich onmiddellijk terug uit de gemeenschappelijke onrechtmatige actie, de gevolgen van het laatste bekende onderling afgestemde prijsinitiatief — dat tot april 1991 was uitgesteld en althans in de aanvangsfase een succes werd geacht — waren in de markt nog enige tijd merkbaar.

Verschillende grote producenten bleven in feite de vergaderingen van het JMC bijwonen ondanks wat zij geweten moeten hebben van de uitkomsten van de verificaties van de Commissie. Zij hielden daar eerst mee op toen de samenwerking van Stora met de Commissie bekend werd.

Derhalve moeten ernstige verdenkingen worden gekoesterd met betrekking tot de inhoud van de in juli 1991 gehouden JMC-vergaderingen die werden bijgewoond door Cascades, Finnboard, M-M, Sarrió en Stora. Bij gebreke van rechtstreeks bewijs van onrechtmatige heimelijke verstandhouding op deze vergaderingen zal de Commissie deze ondernemingen evenwel geen aanvullende geldboeten opleggen wegens hun voortgezette deelneming aan het JMC.

B. MAATREGELEN TOT BEËINDIGING VAN DE INBREUKEN

1. Artikel 3 van Verordening nr. 17

(165) Indien de Commissie vaststelt dat een inbreuk op artikel 85 is gepleegd, kan zij overeenkomstig artikel 3 van Verordening nr. 17 de betrokken ondernemingen verplichten aan de vastgestelde inbreuk een einde te maken.

In het onderhavige geval gaven de deelnemers aan het kartel zich aanzienlijke moeite om hun onrechtmatig gedrag te verheimelijken. Vrijwel alle documentatie betreffende de activiteiten van de PWG en van het JMC werd systematisch verwijderd: er werden geen notulen, verslagen, presentielijsten of uitnodigingen bewaard. De officiële notulen die van de vergaderingen van groepen zoals de „President Conference" werden bewaard, werden zo opgesteld dat de werkelijke aard van de activiteiten van die groepen werd verhuld.

De producenten hebben merendeels vage of ontwijkende antwoorden gegeven betreffende de werkopdracht en de activiteiten van de „President Conference", de PWG en het JMC. Zij beweren geen relevante documenten te hebben. Sommige hunner bleven nog na de datum van de verificaties vergaderingen bijwonen.

Onder deze omstandigheden kan niet met zekerheid worden gezegd dat de heimelijke verstandhouding op alle punten is beëindigd.

Derhalve ziet de Commissie zich ertoe genoopt van de ondernemingen tot welke de onderhavige beschikking gericht is, te eisen dat zij aan de inbreuk een einde maken (als zij zulks al niet hebben gedaan) en zich in het vervolg te onthouden van elke overeenkomst of onderling afgestemde feitelijke gedraging die hetzelfde of een overeenkomstig doel of gevolg kan hebben.

(166) Wat de uitwisseling van inlichtingen betreft, is het Fides-systeem aanzienlijk gewijzigd (zie punten 105 en 106). Zelfs al zijn de meest kwalijke, met de mededinging strijdige aspecten van dit systeem weggevallen, is het nieuwe systeem echter nog steeds onverenigbaar met artikel 85. Het is duidelijk dat dit zelfs zonder enige aanvulling met informatie over afzonderlijke bedrijven als een instrument kan werken om de coördinatie door de kartonproducenten van hun commercieel gedrag en de vaststelling van een gemeenschappelijke reactie van de bedrijfstak op de marktindicatoren te bevorderen, aan te moedigen of vergemakkeljken. Derhalve moet van de producenten worden verlangd dat zij zich in de toekomst van iedere uitwisseling van inlichtingen onthouden betreffende

— de huidige stand van de binnenkomende orders en van de orderportefeuille (zelfs indien geaggregeerd);

— de prognose van de bezettingsgraad van de produktiecapaciteit (idem);

— de produktiecapaciteit van elke machine.

Elke uitwisseling van informatie dient beperkt te blijven tot de verzameling en verspreiding in geaggregeerde vorm van produktie- en verkoopstatistieken op een zodanige wijze dat de mogelijkheid wordt uitgesloten dat deze kunnen worden gebruikt om de deelnemers in staat te stellen hun commercieel gedrag te coördineren.

Ook dient van de ondernemingen te worden geëist dat zij zich onthouden van elke uitwisseling van verdere inlichtingen die voor de mededinging van betekenis zijn, naast de toegestane, en van samenkomsten ter bespreking van de uitgewisselde inlichtingen of van de mogelijke reactie van de bedrijfstak of van individuele producenten op dergelijke inlichtingen.

2. Artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17.

(167) De Commissie kan op grond van artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17 aan ondernemingen bij beschikking geldboeten opleggen van ten minste duizend (1 000) en ten hoogste 1 miljoen ecu of tot

een bedrag van ten hoogste 10 % van de omzet van elk der betrokken ondernemingen in het voorafgaande boekjaar, wanneer zij opzettelijk of uit onachtzaamheid inbreuk maken op artikel 85, lid 1. Bij de vaststelling van het bedrag van de geldboete moet niet alleen rekening gehouden worden met de zwaarte, maar ook met de duur van de inbreuk.

De ondernemingen waartoe deze mededeling van punten van bezwaar is gericht, hebben artikel 85 doelbewust overtreden. Zij hebben met volledige kennis van het onrechtmatig karakter van hun actie en in het bewustzijn van het risico van aanzienlijke geldboeten doelbewust een geheim en geïnstitutionaliseerd systeem van regelmatige vergaderingen georganiseerd en in stand gehouden, ten einde prijzen vast te stellen en de totstandbrenging van marktvoorwaarden waaronder onderling afgestemde prijsverhogingen in de gehele gemeenschappelijke markt zouden kunnen worden bereikt, te bevorderen.

Een bijzonder ernstig aspect van de inbreuk is dat de ondernemingen in een poging het bestaan van het kartel te verhullen zo ver gingen, dat datum en volgorde van de aankondiging door iedere grote producent van de nieuwe prijsverhogingen vooraf werd gearrangeerd.

De inbreuk was van lange duur. In het onderhavige geval zal de Commissie ervan uitgaan, dat deze medio 1986 begon (hoewel de heimelijke verstandhouding volgens Stora reeds lang voor dat tijdstip bestond). Zij werd voortgezet tot ten minste de datum waarop de Commissie verificaties verrichtte; indien deze niet zouden zijn uitgevoerd, zou het kartel waarschijnlijk ook thans nog volop functioneren.

(168) Bij de vaststelling van het algemene niveau van de geldboeten heeft de Commissie in het onderhavige geval rekening gehouden met het volgende:

— heimelijke verstandhouding betreffende prijzen en marktverdeling vormt uit de aard der zaak een ernstige beperking van de concurrentie;

— het kartel bestreek nagenoeg het gehele grondgebied van de Gemeenschap;

— de kartonmarkt van de Gemeenschap is een belangrijke industriële sector met een waarde van ongeveer 2 500 miljoen ecu per jaar;

— de aan de inbreuk deelnemende ondernemingen nemen deze markt vrijwel geheel voor hun rekening;

— het kartel functioneerde in de vorm van een systeem van regelmatige geïnstitutionaliseerde vergaderingen, met het oogmerk de markt voor karton in de Gemeenschap tot in de kleinste details te reguleren;

— er werden uitgebreide pogingen in het werk gesteld om de werkelijke aard en omvang van de heimelijke verstandhouding te verhelen (afwezigheid van officiële notulen of documentatie voor de PWG en het JMC; ontmoediging van het maken van aantekeningen; het ensceneren van de tijdstippen en de volgorde waarin de prijsverhogingen werden aangekondigd, ten einde te kunnen beweren dat men „volgde enzovoort");

— het kartel had ruimschoots succes bij het bereiken van zijn doelstellingen.

(169) Bij de beoordeling van de aan iedere onderneming op te leggen geldboete houdt de Commissie bovendien rekening met:

— de door elke onderneming in de heimelijke samenwerkingsregelingen gespeelde rol;

— eventuele wezenlijke verschillen (voor zover bestaand) bij de duur van hun respectieve deelneming aan het kartel;

— hun respectieve betekenis in de bedrijfstak (omvang, produktgamma, marktaandeel, groepsomzet en omzet in de kartonsector);

— eventuele verzachtende omstandigheden met inbegrip van de mate van samenwerking met de Commissie na het onderzoek en de mate waarin een dergelijke samenwerking materieel tot de vergemakkelijking of bespoediging van het afsluiten van de huidige procedure kan hebben bijgedragen.

Voor zover er goede redenen zijn om te aanvaarden dat een onderneming gedurende een wezenlijk geringere periode kan hebben deelgenomen (zie punt 162), komt zulks tot uiting in het bedrag van de haar opgelegde geldboete. De Commissie houdt ook rekening met wezenlijke veranderingen van aard en intensiteit van de door bepaalde producenten gespeelde rol. Het is evenwel niet de bedoeling bij de berekening van de geldboeten een nauwkeurige mathematische formule te hanteren waarin het juiste aantal dagen, maanden of jaren waarin de betreffende producent bij het kartel was aangesloten, weerspiegeld wordt.

(170) De „kopstukken", dat wil zeggen de grote kartonproducenten die aan de PWG deelnamen (Cascades, Finnboard, M-M, MoDo, Sarrió en Stora) dragen een bijzondere verantwoordelijkheid. Zij waren duidelijk de voornaamste besluitvormers en stuwende krachten van het kartel.

KNP was eveneens tot 1988 lid van de PWG en is, hoewel het geen grote kartonproducent is, toch een van de leidende producenten in de papierindustrie en een van de grootste industriële concerns in Nederland. Het is in feite waarschijnlijk dat de aanvaarding door de anderen van zijn vertegenwoordiger als voorzitter van de „President Conference" en van de PWG op een kritiek moment aan deze bijzondere status toe te schrijven viel. Ook daarom moet KNP gedurende de periode waarin het lid was van de PWG, als een der kopstukken van het kartel worden beschouwd.

Hoewel Weig vanaf 1988 lid van de PWG was, lijkt haar rol bij de beleidsvorming van het kartel niet even belangrijk als die van de grote industrieconcerns te zijn geweest.

De aan Enso-Gutzeit opgelegde geldboete weerspiegelt zijn individuele omstandigheden als de enige producent die de vergaderingen van het JMC niet bijwoonde.

Bij de beoordeling van de aan de kleinere kartonproducenten op te leggen geldboeten houdt de Commissie (onder andere) rekening met hun positie als veeleer gewone leden dan leiders van het kartel.

(171) Wat de medewerking van de verschillende producenten aan de verificaties van de Commissie in deze zaak betreft, is het duidelijk dat Stora en Rena niet tot dezelfde categorie als de anderen behoren.

Hoewel er voor het bestaan van een kartel reeds gedegen bewijs in geschrifte beschikbaar was, heeft het door Stora spontaan toegeven van de inbreuk, te zamen met de door haar aan de Commissie verstrekte gedetailleerde bewijsstukken, materieel bijgedragen tot de vaststelling van de waarheid, de noodzaak om te steunen op indirecte bewijzen doen afnemen en ongetwijfeld andere producenten beïnvloed, die anders wellicht elke misstap zouden zijn blijven ontkennen. Harerzijds verstrekte Rena de Commissie vrijwillig belangrijk schriftelijk bewijsmateriaal.

De geldboeten die anders aan Stora en de kleinere producent Rena zouden zijn opgelegd, zullen derhalve aanzienlijk lager uitvallen.

(172) De producenten die in een vroeg stadium van het inleiden van de procedure in hun antwoorden op de mededeling van punten van bezwaar de kern van de door de Commissie tegen hen ingebrachte feiten niet ontkenden of de inbreuk zonder meer toegaven, komen ook voor deze houding jegens hen in aanmerking, derhalve voor een verlaging van de aan hen op te leggen geldboete, hoewel zulks niet in dezelfde orde van grootte kan zijn als passend voor Stora en Rena.

Deze producenten zijn Buchmann, Europa Carton, Fiskeby, KNP, Papeteries de Lancey, Sarrió, Enso Española en Weig.

3. **Hoofdelijke aansprakelijkheid voor geldboeten: Finnboard**

(173) Finnboard is als een eenheid die een commerciële functie verricht, voor de doeleinden van artikel 85 een „onderneming". De communautaire mededingingsvoorschriften kunnen op haar als dusdanig van toepassing zijn, volledig afgezien van enige aansprakelijkheid van de ondernemingen die daarvan lid zijn.

Ingevolge het bepaalde in artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17 kunnen aan Finnboard derhalve geldboeten van ten hoogste 10 % van zijn omzet in het voorafgaande boekjaar worden opgelegd.

Finnboard stelt echter dat voor de doeleinden van artikel 15, lid 2, haar omzet niet de totale waarde van haar verkoop is maar slechts uit de commissies op de verkopen door de bij haar aangesloten ondernemingen bestaat. In haar jaarverslagen en gepubliceerde jaarrekeningen stelt Finnboard haar „omzet" (als onderscheiden van haar „verkopen") voor als de commissie op deze verkopen. In 1992 beliepen Finnboards „commissie-inkomsten" bij voorbeeld 20,2 miljoen US-dollar (15,7 miljoen ecu) op een totale kartonverkoop met een fobwaarde van 911 miljoen US-dollar (702 miljoen ecu). Het eerstgenoemde cijfer vertegenwoordigt in feite alleen maar de exploitatiekosten van Finnboard, die door de bij haar aangesloten ondernemingen worden gedekt. Het zou echter discriminerend zijn en in strijd met het oogmerk van artikel 15, wanneer de leden van Finnboard die 10 % van de kartonmarkt van de Gemeenschap vertegenwoordigen, door het oprichten van een gemeenschappelijk verkoopkantoor en door al hun verkopen van karton over dit kantoor te laten lopen, hun aansprakelijkheid inzake geldboeten tot 10 % van Finnboard's lopende uitgaven in plaats van 10 % van de verkopen zouden kunnen beperken. Als gemeenschappelijk verkoopkantoor kan Finnboard niet worden gelijkgesteld met een onafhankelijk handelsagent. Klaarblijkelijk zijn de afnameovereenkomsten in de onderscheiden Lid-Staten van de Gemeenschap met Finnboard gesloten (hoewel de eigendom van de goederen rechtstreeks van de bij Finnboard aangesloten fabriek op de afnemer overgaat). Voor de toepassing van artikel 15, lid 2, moet de „omzet" van Finnboard dan ook in zijn normale betekenis worden gezien, namelijk als de totale gefactureerde waarde van de verkopen die het voor haar leden verricht.

Deze interpretatie wordt geschraagd door de gepubliceerde jaarrekeningen van Finnboard zelf: uit de balans blijkt, dat Finnboard de totale gefactureerde waarde van de voor haar leden gedane verkopen samenbrengt en in haar jaarrekening verwerkt. Onder de post vlottende activa is per 31 december 1992 het cijfer van 194 miljoen US-dollar (149,5 miljoen ecu) als „te ontvangen posten" geboekt.

(174) Aangezien Finnboard zelf, en niet de aangesloten ondernemingen, actief en rechtstreeks aan het kartel deelnam, is het dienstig een geldboete op te leggen aan Finnboard en daarbij tot de uit hoofde van artikel 15, lid 2, mogelijke bovengrens, zijnde 10 % van de totale waarde van de gefactureerde verkoop door Finnboard.

Ten einde echter het gevaar voor ontwijking te verminderen, zal de Commissie tevens elk van de vier Finse GC-producenten die in de relevante perioden Finnboard-leden waren (Kyro, Tampella, Metsä-Serla en United Paper Mills) te zamen met Finnboard hoofdelijk aansprakelijk stellen voor het gedeelte van de totale geldboete dat ongeveer in verhouding staat tot hun aandeel in de kartonverkopen van Finnboard in de Gemeenschap gedurende het laatste volledige kalenderjaar waarvan bekend is dat het kartel functioneerde. De aange-

sloten ondernemingen ontkennen alle bekendheid met eventuele inbreuken van Finnboard en verwerpen derhalve elke aansprakelijkheid met betrekking tot geldboeten. Finnboard trad echter op als hun „alter ego" en in hun belang bij de deelneming aan het kartel, en zij zijn verantwoordelijk voor haar handelen in het bijzonder omdat ieder ervan lid van Finnboard was en een lid in de Raad van Bestuur ervan aanwees: zie het arrest van het Hof van Justitie in gevoegde zaken 6/73 en 7/73, Commercial Solvents tegen Commissie [1].

(175) Gedurende nagenoeg de gehele periode waarvan bekend is dat het kartel werkzaam is geweest, waren het de vier concerns zelf die als leden bij Finnboard waren aangesloten. In 1991 gingen drie ervan over tot een herstructurering zodat de voor karton verantwoordelijke bedrijfsdivisies (die voordien niet als onafhankelijke ondernemingen bestonden) als afzonderlijke ondernemingen binnen het concern werden opgericht. Tampella bracht haar bosproduktdivisie op 1 januari 1991 onder in Tampella Forest Inc. en de nieuwe onderneming nam de plaats in van de moederonderneming in Finnboard. Metsä-Serla voerde in 1991 een herstructurering door en vanaf 30 september 1991 werd zij in Finnboard door Metsä-Serla Paper and Board Ltd vertegenwoordigd. Kyro bracht op 1 januari 1992 haar papier- en kartonactiviteiten onder in Oy Kyro Board & Paper Ltd. De plaats van het Kyro-concern in Finnboard werd door deze nieuwe onderneming ingenomen. In de meeste gevallen bleven dezelfde topbestuurders als directeuren van Finnboard de respectieve concerns vertegenwoordigen ongeacht de formele wijzigingen inzake het lidmaatschap ervan.

Met uitzondering van Tampella gebeurden al deze interne reorganisaties (en de dienovereenkomstige formele wijzigingen in het lidmaatschap van Finnboard) na de datum van de verificaties in april 1991. In het geval van Metsä-Serla en Kyro kan er derhalve geen twijfel over bestaan wie de geëigende geadresseerde is: het concern was zelf formeel lid van Finnboard voor de gehele relevante periode van 1986 tot april 1991. Wat Tampella betreft, doet het feit dat het concern zijn bosbouwproduktendivisie als een afzonderlijke onderneming oprichtte gedurende de laatste maanden waarvan bekend is dat het kartel werkzaam was, geen afbreuk aan de aansprakelijkheid van het concern zelf: zie genoemde punten 142 en 143.

Evenmin betekent Tampella's daaropvolgende overdracht van zijn bosbouwproduktactiviteiten (Tampella Forest Inc.) aan Metsä-Serla begin 1993 dat zijn aansprakelijkheid voor de deelname van Finnboard in de inbreuk overgaat met de overgedragen dochteronderneming: zie punten 145 en 159.

Deze aansprakelijkheid blijft derhalve op Tampella Corporation rusten die nog steeds als onderneming bestaat. Met betrekking tot het berekenen van het gedeelte van de geldboete waarvoor Metsä-Serla hoofdelijk aansprakelijk is met Finnboard, houdt de Commissie geen rekening met de overname,

[1] Jurispr. 1974, blz. 223.

HEEFT DE VOLGENDE BESCHIKKING GEGEVEN:

Artikel 1

Buchmann GmbH, Cascades SA, Enso-Gutzeit Oy, Europa Carton AG, Finnboard-the Finnish Board Mills Association, Fiskeby Board AB, Gruber & Weber GmbH & Co KG, Kartonfabriek „De Eendracht" NV (handelende onder de naam „BPB de Eendracht") NV Koninklijke KNP BT NV (voorheen Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV), Laakmann Karton GmbH & Co KG, Mo Och Domsjö AB (MoDo), Mayr-Melnhof Gesellschaft mbH, Papeteries de Lancey SA, Rena Kartonfabrik A/S, Sarrió SpA, SCA Holding Ltd (voorheen Reed Paper & Board (UK) Ltd, Stora Kopparbergs Bergslags AB, Tampella Española SA en Moritz J. Weig GmbH & Co KG hebben inbreuk gemaakt op artikel 85, lid 1, van het EG-Verdrag door hun deelname,

— in het geval van Buchmann en Rena, vanaf ongeveer maart 1988 tot ten minste eind 1990;

— in het geval van Enso Española, minstens van maart 1988 tot ten minste eind april 1991;

— in het geval van Gruber & Weber, vanaf ten minste 1988 tot eind 1990;

— in de andere gevallen, vanaf medio 1986 tot ten minste april 1991,

aan een overeenstemming en onderling afgestemde feitelijke gedraging die van medio 1988 stammen en waarbij de kartonleveranciers in de Gemeenschap:

— regelmatig in een reeks geheime en geïnstitutionaliseerde vergaderingen bijeenkwamen met het oog op het bespreken van en het bereiken van overeenstemming over een gemeenschappelijk beleid in de bedrijfstak ter beperking van de mededinging;

— voor elke produktkwaliteit in elke nationale valuta regelmatige prijsverhogingen overeenkwamen;

— gelijktijdige en uniforme prijsverhogingen in de gehele Gemeenschap planden en tenuitvoerlegden;

— een afspraak maakten over handhaving van de marktaandelen van de grote producenten op vaste niveaus die van tijd tot tijd konden worden gewijzigd;

— in toenemende mate vanaf vooraan in 1990 ter beheersing van het aanbod van het produkt in de Gemeenschap onderling afgestemde maatregelen namen ten einde de tenuitvoerlegging van de genoemde onderling afgestemde prijsverhogingen te waarborgen;

— ter ondersteuning van de bovengenoemde maatregelen, commerciële informatie uitwisselden over leveringen, prijzen, machinestilstand, orderportefeuilles en bezettingsgraden.

Artikel 2

De in artikel 1 vermelde ondernemingen dienen onverwijld aan de genoemde inbreuk een einde te maken, voor zover zij zulks niet reeds hebben gedaan. Zij dienen zich voortaan met betrekking tot hun kartonactiviteiten te onthouden van elke overeenstemming of onderling afgestemde feitelijke gedraging die hetzelfde of een gelijksoortig doel of gevolg kan hebben, met inbegrip van elke uitwisseling van commerciële informatie,

a) waardoor de deelnemers rechtstreeks of onrechtstreeks in kennis worden gesteld van de produktie, verkoop, orderportefeuille, bezettingsgraden, verkoopprijzen, kosten of afzetplannen van andere individuele producenten of

b) waardoor, zelfs al wordt geen individuele informatie bekendgemaakt, een gemeenschappelijke reactie van de bedrijfstak op de economische voorwaarden met betrekking tot prijzen of produktiebeheersing wordt bevorderd, vergemakkelijkt of aangemoedigd of

c) waardoor zij in staat zouden kunnen zijn de aansluiting bij of het volgen van uitdrukkelijke of stilzwijgende overeenkomsten betreffende prijzen of marktverdeling in de Gemeenschap te controleren.

Elke regeling voor de uitwisseling van algemene informatie waaraan zij deelnemen, zoals het Fides-stelsel of de opvolger daarvan, dient zodanig te worden gehanteerd dat niet alleen inlichtingen worden uitgesloten waaruit het gedrag van individuele procenten kan worden afgeleid, doch ook gegevens betreffende de huidige stand van de binnenkomende orders en van de orderportefeuille, de voorziene bezettingsgraad van de produktiecapaciteit (in beide gevallen ook indien geaggregeerd) of betreffende de produktiecapaciteit van elke machine.

Een dergelijk uitwisselingsstelsel dient te worden beperkt tot vergaring en verspreiding, in geaggregeerde vorm, van produktie- en verkoopstatistieken die niet kunnen worden gebruikt om een gemeenschappelijk gedragspatroon in de bedrijfstak te bevorderen of te vergemakkelijken.

Ook wordt van de ondernemingen vereist dat zij zich onthouden van elke uitwisseling van informatie van concurrentiële betekenis naast dergelijke toegestane uitwisselingen en van elke vergadering of ander contact ter bespreking van de betekenis van de uitgewisselde informatie of de mogelijke of waarschijnlijke reactie van de bedrijfstak of van individuele producenten op die informatie.

Een periode van drie maanden na de datum van mededeling van deze beschikking wordt toegestaan om in enigerlei stelsel van uitwisseling van inlichtingen de nodige wijzigingen aan te brengen.

Artikel 3

De hierna vermelde ondernemingen worden met betrekking tot de in artikel 1 vastgestelde inbreuk de volgende geldboeten opgelegd:

i) Buchmann GmbH, een geldboete van 2 200 000 ecu;

ii) Cascades SA, een geldboete van 16 200 000 ecu;

iii) Enso Gutzeit Oy, een geldboete van 3 250 000 ecu;

iv) Europa Carton AG, een geldboete van 2 000 000 ecu;

v) Finnboard-the Finnish Board Mills Association, een geldboete van 20 000 000 ecu, waarvoor Oy Kyro AB met Finnboard hoofdelijk aansprakelijk is voor de som van 3 000 000 ecu, Metsä-Serla Oy voor de som van 7 000 000 ecu, Tampella Corp. voor de som van 5 000 000 ecu en United Paper Mills Ltd voor de som van 5 000 000 ecu;

vi) Fiskeby Board AB, een geldboete van 1 000 000 ecu;

vii) Gruber & Weber GmbH & Co KG, een geldboete van 1 000 000 ecu;

viii) Kartonfabriek de Eendracht NV (handelende onder de naam „BPB de Eendracht"), een geldboete van 1 750 000 ecu;

ix) NV Koninklijke KNP BT NV, een geldboete van 3 000 000 ecu;

x) Laakmann Karton GmbH & Co KG, een geldboete van 2 200 000 ecu;

xi) Mayr-Melnhof Karton Gesellschaft mbH, een geldboete van 21 000 000 ecu;

xii) Mo Och Domsjö AB, een geldboete van 22 750 000 ecu;

xiii) Papeteries de Lancey SA, een geldboete van 1 500 000 ecu;

xiv) Rena Kartonfabrik A/S, een geldboete van 200 000 ecu;

xv) Sarrió SpA, een geldboete van 15 500 00 ecu;

xvi) SCA Holding Limited, een geldboete van 2 200 000 ecu;

xvii) Stora Kopparbergs Bergslags AB, een geldboete van 11 250 000 ecu;

xviii) Enso Española SA, een geldboete van 1 750 000 ecu;

xix) Moritz J. Weig GmbH & Co KG, een geldboete van 3 000 000 ecu.

Artikel 4

De bij artikel 3 vastgestelde geldboeten dienen binnen drie maanden na de datum van kennisgeving van deze beschikking in ecu te worden gestort op de bankrekening van de Commissie van de Europese Gemeenschappen: 310-0933000-43, Bank Brussel Lambert, Europees kantoor, R. Schumanplein 5, B-1040 Brussel.

Na het verstrijken van bovengenoemde termijn is over het bedrag van deze geldboete van rechtswege rente verschuldigd tegen de op de eerste werkdag van de maand waarin deze beschikking is gegeven, door het Europees Monetair Instituut voor zijn verrichtingen in ecu toepaste rentevoet, vermeerderd met 3,5 procentpunten, ofwel 9,25 %.

Artikel 5

Deze beschikking is gericht tot:

— Buchmann GmbH, D-67857 Rinnthal;

— Cascades SA, Les Mercuriales, Tour Ponant, 40 rue Jean-Jaurès, F-93176 Bagnolet Cedex;

— Enso-Gutzeit Oy, Kanavaranta 1, SF-00160 Helsinki;

— Europa Carton AG, Spitalerstrasse 11, D-20095 Hamburg;

— Finnboard-the Finnish Board Mills Association, Eteläesplanadi 2, SF-00130 Helsinki;

— Oy Kyro Ab, SF-39200 Kyröskoski;

— Metsä-Serla Oy, Fabianinkatu 8, SF-00130 Helsinki;

— Tampella Corporation, PO Box 256, Lapintie 1, SF-33101 Tampere;

— United Paper Mills, PO Box 40, SF-37601 Valkeakoski;

— Fiskeby Board AB, Box 1, Fiskeby, S-60102 Norrköping;

— Gruber & Weber GmbH & Co KG, D-76593 Gernsbach;

— Kartonfabriek „De Eendracht" NV (handelende onder de naam „BPB de Eendracht"), Woldweg 18, NL-9902 AG Appingedam;

— NV Koninklijke KNP BT NV, Paalbergweg 2, NL-1105 AG Amsterdam 20;

— Laakmann Karton GmbH & Co KG, Bonsfelderstrasse 1-4, D-42555 Velbert;

— Mo Och Domsjö AB, Strandvägen 1, S-11484 Stockholm;

— Mayr-Melnhof Karton Gesellschaft mbH, Brahmsplatz 6, A-1041 Wien;

— Papeteries de Lancey SA, Rue du Petit Clamart, F-78140 Vélizy Villacoublay;

— Rena Kartonfabrik A/S, N-2451 Rena;

— Sarrió SpA, Via G. de Medici 17, I-20013 Pontenuovo-Magenta (Milano);

— SCA Holding Ltd, New Hythe House, Aylesford, Maidstone, Kent ME20 7PB;

— Stora Kopparbergs Bergslags AB, S-79180 Falun;

— Enso Española SA, Carretera N-2 Km 592, 6, E-08755 Castellbisbal;

— Moritz J. Weig GmbH & Co KG, Polcherstrasse 113, D-56727 Mayen.

Deze beschikking vormt executoriale titel overeenkomstig artikel 192 van het EG-Verdrag.

Gedaan te Brussel, 13 juli 1994.

Voor de Commissie

Karel VAN MIERT

Lid van de Commissie

Tabel 1

Produktie, verkoop en verbruik van karton (1990)

(in 1 000 ton)

	Produktie				Verkoop					Verbruik														
					Totaal	Waarvan uitvoer				Naar oorsprong												Totaal	Per soort		
										Invoer EG				Invoer EVA				Binnenlands						
	SBS	GC	GD	Totaal		EG	EVA	Andere	Totaal	SBS	GC	GD	Totaal	SBS	GC	GD	Totaal	SBS	GC	GD	Totaal		SBS	GC	GD
Benelux	—	24,4	6,4	30,8	30,7	22,3	0,9	—	23,2	—	16,3	40,2	56,5	6,7	20,2	8,3	35,2	—	5,2	2,4	7,6	99,3	6,7	41,7	50,9
Denemarken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,7	7,3	8,0	10,0	22,1	15,4	47,5	—	—	—	—	55,5	10,0	22,8	22,7
Duitsland	—	205,4	656,8	862,2	861,7	217,6	20,3	101,4	339,3	—	21,7	76,3	98,0	81,7	86,8	70,1	238,6	—	132,6	386,1	518,7	855,3	81,7	241,1	532,5
Spanje	5,0	46,7	229,3	281,0	276,5	57,8	1,2	53,9	112,9	—	8,3	4,5	12,8	16,4	18,2	0,4	35,0	4,1	35,3	123,4	162,8	210,6	20,5	61,8	128,3
Frankrijk	—	167,4	143,6	311,0	301,9	99,9	2,0	20,0	121,9	—	43,8	136,7	180,5	27,8	79,9	33,7	141,4	0,2	97,3	82,4	179,9	501,8	28,0	221,0	252,8
Griekenland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,1	8,4	10,5	5,1	6,5	2,7	14,3	—	—	—	—	24,8	5,1	8,6	11,1
Ierland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3,7	4,5	8,2	5,5	12,8	0,9	19,2	—	—	—	—	27,4	5,5	16,5	5,4
Italië	—	49,5	537,4	586,9	588,3	107,9	2,9	51,3	162,1	—	21,2	10,2	31,4	18,6	21,9	30,8	71,3	—	41,7	384,5	426,2	528,9	18,6	84,8	425,5
Nederland	—	32,0	100,7	132,7	127,2	85,1	4,3	5,6	95,0	—	20,6	36,8	57,4	23,0	28,1	19,6	70,7	—	10,9	21,1	32,0	160,1	23,0	59,6	77,5
Portugal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,1	14,3	20,4	0,9	4,3	1,3	6,5	—	—	—	—	26,9	0,9	10,4	15,6
Verenigd Koninkrijk	—	178,8	50,8	229,6	225,3	30,0	2,7	10,6	43,3	—	40,6	95,0	135,6	41,0	199,8	36,8	277,6	—	139,4	42,6	182,0	595,2	41,0	379,8	174,4
EG	5,0	704,2	1 725,0	2 434,2	2 411,6	620,6	34,3	242,8	897,7	—	185,1	434,2	619,3	236,7	500,6	220,0	957,3	4,3	462,4	1 042,5	1 509,2	3 085,8	241,0	1 148,1	1 696,7
Zweden	229,8	326,2	99,1	655,1	649,1	418,9	66,5	85,4	570,8	—	2,0	3,6	5,6	1,1	7,0	1,0	9,1	11,4	36,1	30,6	78,1	92,8	12,5	45,1	35,2
Noorwegen	—	20,6	—	20,6	19,3	13,4	0,7	1,5	15,6	—	0,7	1,6	2,3	2,4	8,0	2,6	13,0	—	3,7	—	3,7	19,0	2,4	12,4	4,2
Finland	125,5	504,6	2,0	632,1	603,2	337,3	24,3	189,2	550,8	—	—	0,8	0,8	2,2	1,7	3,4	7,3	14,6	37,6	0,2	52,4	60,5	16,8	39,3	4,4
Oostenrijk	—	—	339,0	339,0	336,4	134,4	11,9	108,4	254,7	—	4,9	9,2	14,1	6,5	11,1	1,9	19,5	—	—	81,7	81,7	115,3	6,5	16,0	92,8
Zwitserland	—	10,2	87,2	97,4	98,0	53,0	2,5	4,1	59,6	—	5,2	4,0	9,2	20,4	25,1	11,5	57,0	—	5,3	33,1	38,4	104,6	20,4	35,6	48,6
EVA	355,3	861,6	527,3	1 744,2	1 706,0	957,0	105,9	388,6	1 451,5	—	12,8	19,2	32,0	32,6	52,9	20,4	105,9	26,0	82,7	145,6	254,3	392,2	58,6	148,4	185,2
EER	360,3	1 565,8	2 252,3	4 178,4	4 117,6	1 577,6	140,2	631,4	2 349,2	—	197,9	453,4	651,3	269,3	553,5	240,4	1 063,2	30,3	545,1	1 188,1	1 763,5	3 478,0	299,6	1 296,5	1 881,9

Bron: PG Paperboard Information Exchange.

Tabel 2

Aanwezig op PWG-vergaderingen vanaf november 1989

	28. 11. 1989	6. 2. 1990	6. 4. 1990	23. 5. 1990	26. 11. 1990	1. 2. 1991	12. 4. 1991	27. 5. 1991	5. 6. 1991
Cascades	×	×	×	×	×	×	×	afwezig	×
CBC	×*	×	×	×*	×*	×	onbekend	×	×
Feldmühle	×*	×	×	×*	×*	×	onbekend	×	×
Finnboard	afwezig?	onbekend	×	×	×	×	×	onbekend	×
M-M	×*	×	×	×	×	×	×	×	×
MoDo	×	?	×	×	×	×	ontkend	ontkend	ontkend (1)
Sarrió/Saffa	×*	?	×	×	×	×	×	×	afwezig
Weig	×	×	×	×	×	×	onbekend	×	afwezig

× = aanwezigheid op PWG-vergadering toegegeven.
×* = waarschijnlijk aanwezig op PWG-vergadering vanwege aanwezigheid op de „President Conference" die dezelfde dag gehouden werd.
(1) MoDo ontkent het bijwonen van de PWG-vergadering van 5 juni 1991, maar was aanwezig op de „President Conference" die dezelfde dag gehouden werd.

Tabel 3

Aanwezig op „President Conferences"

	(1) 29. 5. 1986	(2) 10. 11. 1986	(3) 20. 5. 1987	(4) 4. 12. 1987	(5) 25. 5. 1988	(6) 17. 11. 1988	(7) 17. 5. 1989	(8) 28. 11. 1989	(9) (1) 23. 5. 1990	(10) 26. 11. 1990	(11) 5. 6. 1991
Badische (KNP)	×		×	×	×		×				
Billerud (Stora)			×								
Cascades (2)		×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
CBC (Stora)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Deisswil (M-M)		×				×	×	×	×		
De Eendracht	×		×	×		×			?		×
De Lancey	×		×	×	×	×	×		?	×	×
Djupafors (Cascades) (2)	×						×				
Duffel (Cascades) (2)	×		×	×	×	×	×				
Enso-Gutzeit	×		×	×	×	×	×	×	?	×	×
Europa Carton	×			×			×		×	×	
Feldmühle (Stora)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Finnboard	×	×	×		×	×	×		×	×	×
Fiskeby	×						×		?	×	×
Iggesunds Bruk (MoDo) (3)	×		×	×	×		×	×	×	×	×
Kopparfors (Stora)				×	×	×		×	×	×	
KNP Vouwkarton (KNP)	×	×	×	×	×	×	×				
Laakmann	×		×	×	×	×	×	×	×		
Mayr-Melnhof (incl. FS)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Metsä Serla (FB)	×		×		×		×		×		×
Prat Cartón (Sarrió)	×				×	×		×			
Reedpack (SCA)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	
Rena									×	×	×
Saffa (Sarrió)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	
United Paper Mills (FB)							×				
Tampella Española					×	×	×				
Thames Board (MoDo) (3)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Weig	×	×		×	×		×	?	×	×	
Scanpapp/NPI	×		×	×	×	×	×	×	?	×	×

(1) De presentielijst van de vergadering in Helsinki van 23 mei 1990 was niet bijgevoegd bij de notulen van de vergadering.
(2) Nadat Cascades in 1989 Djupafors en Duffel had overgenomen, waren deze bedrijven niet langer afzonderlijk vertegenwoordigd.
(3) Met ingang van 17 mei 1989 vertegenwoordigde de bestuursvoorzitter van Iggesund Paperboard AB beide MoDo-fabrieken.

Tabel 4

Deelname aan bekende JMC-vergaderingen

Data van de vergaderingen	Badische (KNP)	Buchmann (1)	Cascades	Europa Carton	Finnboard (2)	Fiskeby (3)	Gruber & Weber (4)	Kartonfabriek de Eendracht (5)	KNP (6)	Laakmann (7)	M-M/FS (8)	MoDo Igg./TBM (9)	Papeteries de Lancey (10)	Prat Carton (Sarrió)	Rena	Sarrió/Saffa (11)	SCA Holding (Reed)	Stora (12)	Tampella Española	Weig
13 januari 1988				×													×			
5 februari 1988																	×			
17 februari 1988																	×			
16-17 maart 1988	×		×														×			
11 mei 1988																	×			
1 juni 1988																	×			
28-29 juni 1988			×										×							×
31 augustus 1988	×		×	×																
20 september 1988										×							×			
4 november 1988																	×			
13 december 1988																	×			
8-9 februari 1989			×		×	×					×						×		×	
3-4 april 1989				×				×			×						×			
27-28 juni 1989			×		×						×	×	×				×			×
6-7 september 1989			×		×						×	×			×	×	×	×	×	
16 oktober 1989											×	×								
23 oktober 1989			×			×					×	×					×			
29 november 1989			×	×	×	×					×	×								
6-7 februari 1990		×	×		×	×	×				×	×			×			×	×	
4-5 april 1990			×	×	×	×	?				×	×						×	×	
14 mei 1990		×	×				×				×									
28 juni 1990					×					×	×	×		×						
4 september 1990		×	×	×			×				×			×					×	×
6 september 1990					×						×	×			×			×		
8-9 oktober 1990		×	×		×		?				×	×		×	×			×	×	
19-20 november 1990		×	×		×		?	×			×	×								×

Data van de vergaderingen	Badische (KNP)	Buchmann [1]	Cascades	Europa Carton	Finnboard [2]	Fiskeby [3]	Gruber & Weber [4]	Kartonfabriek de Eendracht [5]	KNP [6]	Laakmann [7]	M-M/FS [8]	MoDo Igg./TBM [9]	Papeteries de Lancey [10]	Prat Carton (Sarrió)	Rena	Sarrió/Saffa [11]	SCA Holding (Reed)	Stora [12]	Tampella Española	Weig
29-30 januari 1991		×	×		×					×	×	×	×					×	×	×
5 maart 1991		×	×		×						×	×	×					×	×	
10 april 1991		×	×		×						×	×	×						×	×
3-10 juli 1991			×		×						×					×		×		

[1] Buchmann geeft deelname vanaf 1988 toe, maar tot 1990 zijn geen gegevens beschikbaar.
[2] Finnboard heeft geen informatie verschaft over aanwezigheid in de periode vóór 1989.
[3] Fiskeby geeft deelname vanaf 1983 toe, maar er zijn geen gegevens over de jaren tot 1989.
[4] Gruber & Weber geeft deelname vanaf 1989 toe, maar er zijn geen gegevens over de jaren tot 1990.
[5] De Eendracht geeft deelname vanaf 1989 toe.
[6] Van KNP is bekend dat aan de „meeste vergaderingen" werd deelgenomen.
[7] Laakmann geeft toe vanaf 1984 op vergaderingen aanwezig te zijn geweest.
[8] M-M geeft niet toe vóór 1989 op vergaderingen aanwezig te zijn geweest.
[9] MoDo geeft toe dat TBM vóór 1989 „aanwezig kan zijn geweest", maar verstrekt geen gegevens.
[10] Papeteries de Lancey geeft toe in 1988, 1989, 1990 en 1991 vergaderingen te hebben bijgewoond.
[11] Sarrió/Saffa geeft het regelmatig deelnemen aan vergaderingen toe, maar verschaft geen gegevens.
[12] Stora geeft toe vanaf het begin aan de meeste vergaderingen te hebben deelgenomen.

Tabel 5

Deelname aan MC/JMC-vergaderingen

Producent	Deelname toegegeven		Vastgesteld dat is deelgenomen aan vergaderingen														
	vanaf	tot	Buchmann (GD)	Cascades (GC/GD)	Europa (GD)	Finnboard (GC)	Karton-fabriek de Eendracht	Laakmann	M-M/FS	MoDo	Papeteries de Lancey	Prat Carton	Sarrió/ Saffa	SCA/ Reed-pack (1)	Stora	Tampella Española	Weig
Badische (KNP)	1986	1989												onregelmatig			
Buchmann	1988	1990	×	×	×	×	×	×	×				×	slechts eenmaal	×		×
Cascades	1987	1991	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Europa Carton	1988	1990			×			×	×	×			×	—	×		
Finnboard	1989	1991		×		×				×	×	×	×	(alleen GC)	×	×	
Fiskeby	1983	1990			×				×				×	af en toe	×		
Gruber & Weber	1989	1990	×		×		×	×	×				×	af en toe		×	×
Kartonfabriek de Eendracht	1989	1990	×				×		×	×			×	af en toe	×		×
KNP	1989	1989 (2)		×				×					×	×	×		
Laakmann	1984	1990	×		×		×	×	×				×	×	×		×
M-M/FS	1989	1991	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
MoDo (Igg./TBM)	1989	1991		×		×	×		×	×	×	×	×	(alleen GC)	×	×	
Papeteries de Lancey	1988	1991		×		×			×	×	×	×	×	af en toe	×		
Prat Carton	1990	1991	×	×		×		×			×	×		af en toe	×	×	×
Rena	1989	1990		×		×			×	×	×		×				
Sarrió/Saffa	1984	1991		×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
SCA/Reedpack	1987	1990	×	×	×		×		×	×		×	×	×	×	×	×
Stora	1984	1991	×	×		×		×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Tampella Española	1989	1991	×	×		×		×	×	×	×	×	×	af en toe	×	×	×
Weig	1989	1991	×	×	×		×	×	×	×			×	af en toe	×		×
NPI	geen antwoord			×		×			×	×				×			

(1) Reed P & B/SCA waren alleen op GD-vergaderingen aanwezig.
(2) Na de overname door M-M op 1 januari 1990, bleef M-M Eerbeek aan het JMC deelnemen.

Tabel 6

Aanwezig op vergaderingen van het „Economic Committee"

	15. 10. 1986	4. 2. 1987	4. 11. 1987	27. 1. 1988	3. 5. 1988	20. 9. 1988	3. 2. 1989	8. 5. 1989	3. 10. 1989	20. 2. 1990	25. 10. 1990
Buchmann										×	
Badische (KNP)	×	×	×					×			
CBC (Stora)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Cascades	×	×			×						
Deisswil (M-M)	×		×	×	×	×		×		×	
Duffel (Cascades)				×	×		×	×			
Feldmühle (Stora)	×			×	×						
Finnboard	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Fiskeby								×			
Kartonfabriek de Eendracht	×	×					×	×	×	×	×
Kopparfors (Stora)			×	×					×		
KNP (1)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Laakmann	×	×	×	×	×				×	×	×
M-M/FS	×		×	×	×	×	×	×	×		
MoDo (TBM/Iggesund)	×	×		×		×	×	×			
Papeteries de Lancey		×	×	×	×	×	×	×	×	×	
Prat Carton (Sarrió)						×		×	×		
Reed P & B (SCA)	×	×	×	×	×	×	×	×		×	
Sarrió/Saffa		×			×	×	×	×	×	×	
Tampella Española		×	×	×	×			×			
NPI	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×

(1) Met ingang van 1 januari 1990 KNP Eerbeek.

Tabel 7

Deelname aan de werkgroepen van PG Paperboard

Onderneming	President Conference	PWG	JMC	Economic Committee
Buchmann			×	× (1)
Cascades	×	×	×	×
Enso Gutzeit	×	(2)	(2)	(2)
Europa Carton	×		×	
Finnboard	×	×	×	×
Fiskeby	×		×	× (3)
Gruber & Weber			×	
Kartonfabriek de Eendracht	×		×	×
KNP	×	×	×	×
Laakmann	×		×	×
M-M	×	×	×	×
MoDo	×	×	×	×
Papeteries de Lancey	×		×	×
Rena	×		×	×
Sarrió	×	×	×	×
SCA Holding (het voormalige Reed P & B)	×		×	×
Stora	×	×	×	×
Tampella Española	×		×	×
Weig	×	×	×	

(1) Slechts eenmaal sinds 1986.
(2) Enso Gutzeit was lid van NPI dat zelf aanwezig was of vertegenwoordigd werd door Finnboard.
(3) Slechts eenmaal.

Tabel 8

Aansprakelijkheid van de overnemende ondernemingen

Geadresseerde	Overgenomen onderneming	op/in	Vóór de overname van de onderneming deelnemend aan	van/tot	Economische en functionele activiteit na de overname	Voortzetting van het gedrag na de overname	Opmerkingen
Cascades S.A.	1. Kartonfabriek van Duffel NV	1 maart 1989	PC, JMC, EC	1986-1989	ja	ja	Cascades Duffel en Cascades Djupafors bleven deelnemen aan de PG Paperboard samen met andere Cascades-ondernemingen tot de economische functies van het concern waren ondergebracht in Cascades Commercialisation SA in januari 1990.
	2. Djuparfors AB	1 april 1989	PC, JMC	1986-1989	ja	ja	
NV Koninklijke KNP BT	KNP	begin 1993 (KNP fuseerde met twee andere Nederlandse papierconcerns)	PC, PWG, JMC, EC	1986-1991 (1)	ja	—	
Mayr-Melnhof (2) (3) (4) (5)	Deisswil	1 januari 1990 (volledige zeggenschap)	PC, JMC, EC	1986-1989	ja	ja	Na de overname door M-M bleven de vertegenwoordigers van Deisswil aan sommige werkgroepen van PG Paperboard deelnemen.
MoDo	1. Thames Board Ltd	1 januari 1988 (overgenomen door AB Iggesunds Bruk en voortaan Iggesund Paperboard (Workington) Ltd genoemd)	PC, PWG, JMC, EC	1986-1988	ja	ja	Na de overname door AB Iggesunds Bruk bleven de vertegenwoordigers van TBM/IP (W) de bijeenkomsten van PC en PWG bijwonen tot medio 1989. De bijeenkomsten van JMC woonden zij bij tot 1992.
	2. AB Iggesunds Bruk	1 januari 1989 (fusie van MoDo/ Holmen/Iggesund)	PC	1986-1988	ja	ja	Na de concentratie was het nieuwe MoDo-concern vanaf medio 1989 in PC, PWG and JMC vertegenwoordigd door Iggesund Paperboard AB (kartondivisie van MoDo). Vertegenwoordigers van IP(W) en van het hoofdkantoor bleven de JMC-bijeenkomsten bijwonen.
Sarrió	1. Cartiere Saffa SpA	1989-1990 (fusie van Saffa met Sarrió)	PC, PWG, JMC, EC	1986-1990	ja	ja	Na de fusie bleef Saffa/Sarrió als voorheen deelnemen aan de bijeenkomsten.
	2. Prat Carton	februari 1991	PC, JMC, EC	1986	ja	—	Aangezien de economische activiteiten van Prat Carton zijn voortgezet door Sarrió, is zij verantwoordelijk voor de eerdere deelname.

Geadresseerde	Overgenomen onderneming	op/in	Vóór de overname van de onderneming deelnemend aan	van/tot	Economische en functionele activiteit na de overname	Voortzetting van het gedrag na de overname	Opmerkingen
Stora	1. Kopparfors AB	1 januari 1987	PC, EC	1986	ja	ja	Na de overname door Stora bleef Kopparfors AB lid van PC, JMC en EC.
	2. Feldmühle AG	april-december 1990 (concentratie FM/ Stora)	PC, PWG, JMC, EC	1986-1990	ja	ja	1. Onder de nieuwe structuur van het Stora-concern zijn de kartonactiviteiten van FM en Kopparfors samengevoegd in de Billerud Carton Board divisie. 2. Na de concentratie met Stora werd de deelname aan het kartel voortgezet.
	3. Papeterie Béghin-Corbehem	1989 (voor FM)	PC, PWG, JMC, EC	1986-1989	ja	ja	FM verwierf 50 % van BC in 1988 en de andere helft in 1989.

(1) KNP verkocht Vouwkarton aan M-M met ingang van 1 januari 1990, maar behield Badische Kartonfabrik.
(2) M-M en FS-Karton zijn sinds 1984 geïntegreerd.
(3) KNP blijft aansprakelijk voor haar betrokkenheid bij het kartel vóór de overname van KNP Vouwkarton (nu M-M Eerbeek) door M-M op 1 januari 1990.
(4) Laakmann werd sinds 1992 door M-M overgenomen op het ogenblik dat de procedure in deze zaak werd ingeleid en is als een afzonderlijke onderneming behandeld.
(5) De overname van de fabriek van Colthrop Board door M-M heeft geen gevolgen voor de aansprakelijkheid van SCA Holding Ltd (het voormalige Reed Paper & Board (UK) Ltd).

BIJLAGE

PRIJSINITIATIEVEN 1987—1991

A. PRIJSVERHOGING JANUARI 1987 (alleen het Verenigd Koninkrijk)

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Cascades (Djupafors)			45 15. 12. a (1) 31. 1. b				
Finnboard			GC 45 13. 11. a 26. 1. b Graphic 55 10. 11. a 15. 12. b				
Fiskeby			9 % — a 16. 2. b				
De Eendracht			8 % 14. 11. a 12. 1. b				
KNP/Eerbeek			9 % November a 2. 2. b				
Laakmann			9 % November a 1. 1. b				
M-M			9 % November a 12. 1. b				
Iggesund-Bruks (MoDo)			Graphic 55 3. 11. a 1. 1. b				
Thames Board Mill (MoDo)			GC 45 5. 11. a 26. 1. b				
Sarrió Saffa			9 % — a Januari b				
Reed P&B (SCA)			GD 1 30 GD 2 20 29. 1. a 30. 3. b				
Feldmühle (Stora)			9 % 1. 12. a Februari b				
Kopparfors (Stora)			50 2. 12. a 1. 2. b				

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.

B. PRIJSVERHOGING MAART/APRIL 1988

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Buchmann	GC 15 GD 12 30. 12. a 15. 2. b						
Cascades-France	min. A, B, C B 2-15 B 2-16	GC 1 70 GC 2 50 GD 40 24. 12. a 1. 3. b		GC 3 GD 2,5 19. 2. a 19. 2. b			
Cascades (Djupafors)		GC 2 45-55 20. 1. a 1. 3. b	GC 6 % later: 5 % 4. 1. a 1. 4. b				
Enso Gutzeit			SBS 40 1. 3. a 18. 4. b				
Europa Carton	GD — a 29. 2. b doc. B 4-1 B 4-2				doc. B 4-3		
Finnboard	GC 2 15 4. 1. a 10. 2. b	GC 2 50 4. 2. a 1. 3. b	GC 2 6 % 12. 2. a 11. 4. b				GC 2 ? 7. 3. a 12. 5. b Graphic 200 12. 5. a 15. 6. b
Fiskeby	min. A, B, C B 6-2		GD 5 % 20 23. 3. a 27. 4. b				
KNP/Eerbeek	GC 12 % GD 10 % 11. 1. a 1. 3. b		GC 28 GD 20 14. 3. a 1. 5. b	GC 3 GD 2 8. 2. a 1. 4. b			
Laakmann	GD 9,5 % (= 11-13 DM) Januari a Midden februari b		GD 5 % — a 11. 4. b	GD 2 17. 2. a 1. 4. b	6-7 % 17. 6. a 1. 7. b		
FS/MM	GC 15 GD 12 18. 12. a 15. 2. b	GC 2 50 GD 40 18. 1. a 1. 3. b voor GC 1. 4. b voor GD	6 % 23. 2. a 14. 4. b		GC 15 GD 12 — a 1. 6. b	50 14. 12. a 25. 1. b	
Deisswil (MM)	GC 15 GD 12 13. 1. a 1. 3. b	GC 50 GD 40 20. 1. a 1. 4. b	20 oorspr. 25 18. 3. a 22. 4. b				GC 250 GD 200 — a 15. 3. b

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
TBM (MoDo)			6 % 8. 2. a 8. 4. b				
Iggesund-Bruks (MoDo)			SBS 40 24. 3. a 6. 6. b		SBS 2-5 % (12) 11. 4. a 1. 7. b		
De Lancey		50 — a 1. 3. b					
Rena			6 % 11. 3. a 25. 4. b				
Sarrió Saffa	GC 15 GD 12	GC 50 GD 40 3. 2. a 1. 3. b voor GC 1. 4. b voor GD	6 % 8. 3. a 1. 5. b	GC 3 GD 2,5	GC 15 GD 12 — a 1. 4. b	50 — a 15. 1. b	
Reed P&B (SCA)	GD 12 — a 1. 3. b	GD 40 — a 1. 4. b	GD 20 26. 2. a 25. 4. b				
Feldmühle (Stora)	GC 15 GD 12 13. 1. a 15. 2. b	GC 1 70 GC 2 50 GD 40 21. 1. a 1. 3. b	6 % 23. 2. a 5. 4. b	GC 3 GD 2,5 12. 2. a 1. 4. b	GC 15 GD 12 10. 3. a 1. 5. b	doc. B 17-2 B 17-18	GC 250 GD 200 — a 15. 3. b
Kopparfors (Stora)	GC 15 29. 12. a 8. 2. b		GC 6 % 17. 2. a 15. 4. b		GC 15 11. 3. a 1. 5. b		GC 250 29. 1. a 1. 3. b
CBC (Stora)		GC 2 50 21. 1. a 1. 3. b					
Tampella Española		GC 2 50 GD 40 — a 1. 3. b	GC 35 GD 20 — a 1. 4. b				
Weig	GD 12 6. 1. a 22. 2. b	GD 40 4. 2. a 11. 4. b	GD 5-6 % 25. 2. a 1. 4. b	GD 2,5 11. 2. a 1. 4. b	GD 10 DM 28. 3. a 2. 5. b		

C. PRIJSVERHOGING OKTOBER 1988

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Buchmann	afzonderlijke verhogingen per afnemer — a 17. 10. b						

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Cascades	GC 15 GD 9 25. 7. a 1. 10. b			GC 3 GD 2 — a 1. 10. b 1. 11. b		70 30. 6. a 15. 7. b	
Enso Gutzeit	SBS 10-13 30. 8. a 15. 10. b	SBS 50 29. 8. a 1. 10. b	SBS 50 21. 11. a 23. 1. b	SBS 2 29. 9. a 1. 10. b	SBS 6 % 19. 10. a 1. 1. b		SBS 350-500 — a 1. 10. b 1. 1. b
Europa Carton	GD 9 — a 31. 10. b				GD 10 — a 15. 11. b		GD 350 14. 9. a 1. 11. b
Finnboard	GC 15 11. 7. a 1. 10. b	GC 50 26. 8. a 1. 10. b		GC 3 11. 7. a 1. 10. b	GC 15 11. 7. a 1. 10. b	GC 100 later: 70 11. 7. a 1. 10. b	385 1. 8. a 1. 10. b
Fiskeby	GD 9 Juli a 1. 11. b	GD 30 11. 7. a 1. 10. b					GD 350 — a 1. 11. b
Gruber & Weber	GD 9 2. 8. a 15. 10. b						
KNP/Eerbeek	GC 10 % GD 7 % 29. 8. a 20. 10. b	GC 50 GD 30 15. 7. a 1. 10. b					
KNP/Badische	GD 9 Augustus a 1. 9. b						
Laakmann	GD 9 28. 7. a 1. 10. b			GD 2 19. 9. a 1. 11. b			
FS/MM	GC 15 GD 9 25. 7. a 15. 10. b						
Deisswil (MM)	GD 9 26. 9. a 2. 11. b	GC 50 GD 30 7. 7. a 1. 11. b			GC 15 GD 10 13. 10. a 1. 12. b		
TBM (MoDo)		GC 45-55 15. 7. a 1. 10. b					
Iggesund-Bruks (MoDo)	SBS 10-15 19. 7. a 1. 10. b		SBS 50 9. 11. a 9. 1. b (Graphic)		SBS 5 % (12) 2. 9. a 1. 1. b		
De Lancey		GC 50 22. 7. a 1. 10. b					

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Sarrió Saffa	GC 15 GD 9 27. 7. a 1. 11. b	GC 50 GD 30 26. 7. a 1. 11. b		GC 3 GD 2 25. 7. a 1. 11. b	GC 15 GD 10 25. 7. a 1. 11. b		
Feldmühle (Stora)	GC 15 GD 9 19. 7. a 1. 10. b	GC 50-60 GD 30 25. 7. a 1. 10. b		GC 3 GD 2 — a 1. 10. b	GC 15 GD 10 20. 7. a 1. 10. b	GC 100 GD 70 11. 10. a — b	GC 385 GD 185 15. 9. a 1. 10. b
Kopparfors (Stora)	GC 15 13. 7. a 1. 10. b	GC 50 18. 8. a 1. 10. b		GC 3 15. 7. a 1. 10. b	GC 15 Juli a 1. 10. b	GC 70 14. 7. a 15. 9. b	GC 385 15. 7. a 1. 9. b
CBC (Stora)		GC 50 21. 7. a 3. 9. b					
Weig	GD 9 12. 8. a 17. 10. b	GC 30 5. 9. a 24. 10. b		GD 2 14. 9. a 1. 11. b	GD 10 — a 1. 11. b		

D. PRIJSVERHOGING APRIL 1989

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Buchmann	GC 17 GD 9 — a 17. 4. b						
Cascades France	GC 17 GD 9 16. 1. a 1. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD	GC 60 GD 30 10. 1. a 1. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD	GC — GD 25 17. 2. a 10. 4. b	GC 3,5 GD 2,5 9. 1. a 1. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD	GC 19 GD 10 16. 1. a 1. 4. b voor GC 1. 6. b voor GD	GC 120 GD 80 23. 11. a 16. 2. b voor GC 2. 1. b voor GD	
Cascades (Djupafors)			GC 55 10. 2. a 31. 3. b				
Cascades Duffel				GC 3,5 GD 2,5 5. 1. a 3. 4. b			
Enso Gutzeit	SBS 9 10. 3. a 10. 4. b	SBS 60 13. 2. a 1. 4. b					SBS 350-550 — a 1. 3. b 1. 4. b
Europa Carton	GD 9 — a 1. 5. b				GD 10 14. 4. a 29. 5. b		
Finnboard	GC 17 20. 1. a 1. 4. b	GC 60 — a 1. 4. b	GC 55 2. 2. a 3. 4. b	GC 3,5 16. 1. a 28. 3. b			GC 550 25. 1. a 1. 3. b
Fiskeby	GD 9 28. 4. a 2. 5. b	GD 30 6. 3. a 2. 5. b	GD 25 24. 2. a 10. 4. b	GD 2,5 — a 1. 5. b	GD 10 — a 1. 6. b	GD 30 — a 1. 4. b	GD 375 23. 2. a 1. 5. b

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Gruber & Weber	GD 9 17. 1. a 1. 5. b						
De Eendracht			GD 25 16. 2. a 10. 5. b				
KNP/Eerbeek			GC 60 GD 25 — a Mei b				
KNP/Badische	7—8 %						
Laakmann	GD 6,9 % Januari a 1. 4. b	GD 30 — a 1. 5. b	GD 25 — a 10. 4. b	GD 2 20. 2. a 1. 4. b			
FS/MM	GC 17 GD 9 12. 1. a 1. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD	GC 60 GD 30 26. 1. a 4. 4. b voor GC 8. 5. b voor GD	GC 60 GD 25 6. 2. a 3. 4. b		GC — GD 10 17. 4. a 1. 6. b		
Deisswil (MM)	GC 17 GD 9 30. 1. a 1. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD	GC 60 GD 30 20. 1. a 1. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD	GC 55 GD 25 20. 2. a 17. 4. b		GC 19 GD 10 — a 7. 4. b voor GC 1. 6. b voor GD		
TBM (MoDo)		GC 60 20. 1. a 1. 4. b	GC 11 % 26. 1. a 3. 4. b		GC 10 % (19) 20. 1. a 1. 4. b		
Iggesund-Bruks (MoDo)	SBS 9 Februari a 1. 4. b	SBS 70 20. 1. a 1. 4. b	SBS 60 (2) 26. 1. a 3. 4. b	SBS 3,5 — a 31. 3. b			
De Lancey		GC 12 % 9. 1. a 1. 4. b					
Rena			GC 55 — a 17. 4. b				
Sarrió Saffa	GC 17 GD 9 — a 1. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD	GC 60 GD 30 13. 1. a 1. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD	GC 60 GD 25 17. 2. a 17. 4. b	GC 3,5 GD 2,5 13. 1. a 1. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD	GC 19 GD 10 — a 1. 4. b voor GC 1. 6. b voor GD	GC 120 GD 80 — a Februari b voor GC Januari b voor GD	
Reed P & B (SCA)		GD 30 — a 1. 5. b	GD 25 8. 2. a 10. 4. b				

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.
(2) voor verpakkingsdoeleinden.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Feldmühle (Stora)	GC 17 5. 1. a 1. 4. b GD 9 5. 1. a 1. 5. b	GC 60 5. 1. a 3. 4. b GD 30 5. 1. a 2. 5. b	GC 10 % (55) 8. 2. a 4. 3. b GD 6 % (25) 8. 2. a 1. 4. b	GC 3,5 5. 1. a 1. 4. b GD 2,5 5. 1. a 1. 5. b	GC 19 23. 1. a 1. 4. b GD 10 17. 4. a 1. 6. b	GC 120 — a 15. 2. b GD 80 (50 30) — a 1. 1. b 1. 4. b	
Kopparfors (Stora)	GC 17 18. 1. a 1. 4. b		GC 60 6. 2. a 1. 4. b	GC 3,5 — a 1. 4. b	GC 19 9. 1. a 1. 4. b	GC 120 6. 12. a 15. 2. b	GC 550 20. 1. a 1. 4. b
CBC (Stora)		GC 60 3. 1. a 1. 4. b GD 30 5. 1. a 2. 5. b					
Weig	GD 9 20. 1. a 2. 5. b	GD 7 % (30) 30. 1. a 1. 5. b	GD 25 20. 1. a 1. 4. b	GD 2 6. 3. a 1. 5. b	GD DM 6. 3. a 1. 5. b		GD 375 13. 3. a 1. 5. b

E. PRIJSVERHOGING OKTOBER 1989 (alleen SBS en GC)

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Buchmann	GC 1 15 GC 2 11 19. 7. a 1. 10. b						
Cascades	GC 1 15 GC 2 11 1. 8. a 1. 10. b	GC 1 60 GC 2 50 25. 7. a 1. 10. b	GC 1 62 GC 2 52 31. 7. a 2. 10. b	GC 1 3,3 GC 2 2,5 — a 1. 10. b	GC 1 17 GC 2 13 — a 1. 10. b	GC 1 120 GC 2 90 — a 1. 10. b	
Enso Gutzeit	SBS 11 31. 7. a 1. 10. b	SBS 40 20. 7. a 1. 10. b	SBS 60 2. 8. a 1. 10. b			SBS 13 (2) 8. 8. a 1. 10. b	SBS 580 25. 5. a 1. 10. b
Finnboard	GC 1 15 GC 2 11 7. 7. a 1. 10. b	GC 1 50 GC 2 40 7. 7. a 1. 10. b	GC 1 62 GC 2 52 7. 7. a 2. 10. b	GC 1 3,3 GC 2 2,5 7. 7. a 2. 10. b	GC 1 17 GC 2 13 7. 7. a 2. 10. b	GC 1 120 GC 2 90 11. 7. a 4. 9. b	GC 1 580 GC 2 580 7. 7. a 2. 10. b
KNP/Eerbeek	GC 1 15 GC 2 11 7. 8. a 2. 10. b		GC 1 8 % (60) GC 2 7 % (50) 7. 8. a 2. 10. b	GC 1 3 2 — a 1. 10. b			
FS/MM	GC 1 8 % GC 2 8 % 28. 7. a 2. 10. b	GC 1 50 GC 2 40 20. 7. a 1. 10. b					
Deisswil (MM)	GC 1 15 GC 2 11 4. 9. a 2. 10. b	GC 1 50 GC 2 40 Augustus a 1. 10. b				GC 1 120 GC 2 90 20. 7. a 1. 9. b	

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.
(2) Uitgesteld tot 1. 1. 1990.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
TBM (MoDo)	GC 2 15 (11) 10. 7. a 1. 10. b	GC 2 40 eind juli a 1. 10. b	GC 2 9,5 % 27. 7. a 2. 10. b		GC 2 13 17. 8. a 1. 10. b		
Iggesund-Bruks (MoDo)	SBS 6 % 10. 7. a 1. 10. b	SBS (6-8 %) (40) — a Oktober b	SBS 60 27. 7. a 2. 10. b				
De Lancey		65 50 27. 7. a 1. 10. b					
Rena			GC 1 62 GC 2 52 17. 8. a 9. 10. b				
Sarrió Saffa	GC 11 — a Oktober b	GC 1 50 GC 2 40 — a Oktober b				GC 1 120 GC 2 90 3. 7. a 1. 9. b	
Feldmühle (Stora)	GC 1 15 GC 2 11 24. 7. a 2. 10. b	GC 1 50 GC 2 40 7. 8. a 30. 9. b	GC 1 62 GC 2 52 4. 8. a 2. 10. b	GC 1 3,3 GC 2 2,5 1. 8. a 1. 10. b	GC 1 17 GC 2 13 15. 8. a 2. 10. b	GC 1 120 GC 2 90 11. 7. a 1. 9. b	GC 1 610 (580) GC 2 580 — a 1. 10. b
Kopparfors (Stora)	GC 1 15 GC 2 11 13. 7. a 2. 10. b	GC 1 50 GC 2 40 13. 7. a 2. 10. b	GC 1 65 GC 2 55 13. 7. a 2. 10. b	GC 1 3,3 GC 2 2,5 13. 7. a 2. 10. b	GC 1 17 GC 2 13 13. 7. a 2. 10. b	GC 1 120 GC 2 90 13. 7. a 1. 9. b	GC 1 580 GC 2 580 13. 7. a 2. 10. b
Tampella Española	GC 2 —	GC 2 40	GC 2 59				

F. PRIJSVERHOGING APRIL 1990

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Buchmann	8 % — a 1. 4. b						
Cascades	GC 1 15 GC 2 13 GT 11 GD 10 29. 1. a 1. 4. b	GC 1 50 GC 2 40 GT GD 40 5. 1. a 1. 4. b	GC 1 58 GC 2 54 GT GD 45 1. 2. a 2. 4. b	GC 1 2,5 GC 2 2,5 GT 3 GD 2,5 29. 1. a 1. 4. b	GC 1 13 GC 2 13 GT 11 GD 10 Januari a 1. 4. b	GC 1 90 GC 2 90 GT 70 GD 70 1. 2. a 1. 4. b	
Enso Gutzeit	SBS 13 30. 5. a 1. 6. b	SBS 40 20. 2. a 1. 4. b	SBS 8,5 % 9. 2. a 9. 4. b				
Europa Carton	GC 13 GT 11 GD 10 — a 1. 4. b						

Opmerking: Finnboard, Feldmühle en Kopparfors verhoogden hun prijzen voor Spanje met 9 pta/kg voor GC 1 en met 8 pta/kg voor GC 2.

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Finnboard	GC 1 13 GC 2 13 31. 1. a 1. 4. b	GC 1 40 GC 2 40 31. 1. a 2. 4. b	GC 1 58 GC 2 54 30. 1. a 2. 4. b	GC 1 2,5 GC 2 2,5 29. 1. a 2. 4. b	GC 1 13 GC 2 13 — a 2. 4. b	GC 1 90 GC 2 90 — a 2. 4. b	GC 1 535 GC 2 425 5. 2. a 1. 4. b
Fiskeby	GD 10 GT 11 Januari a 2. 4. b	GD 40 GT 50 30. 1. a 2. 4. b	GD 45 GT 30. 1. a 2. 4. b	GD 2,5 GT 2,8 31. 1. a 2. 4. b	GD 10 GT 11 31. 1. a 2. 4. b		GD 300
Gruber & Weber	doc F 7-1						
De Eendracht			GD 45 — a — b				
KNP/Badische	GD 10 — a 1. 4. b		GD 45 1. 2. a 19. 3. b				
Laakmann	GD 11 GT 11 Februari a April b		GD 40 GT 40 26. 2. a 2. 4. b	GD 2,5 GT 2,8 4. 4. a 1. 5. b	GD 10 GT 10 7. 3. a 1. 4. b		
FS/MM	GC 1 13 GC 2 13 GT 11 GD 10 18. 1. a 1. 3. b	GC 1 50 GC 2 40 GT 50 GD 40 19. 1. a 1. 3. b	GD 45 22. 12. a 1. 3. b	GC 1 2,5 GC 2 2,5 GT 2,8 GD 2,5 23. 1. a 1. 3. b	GC 1 13 GC 2 13 GT 11 GD 10 19. 1. a 1. 3. b		
MM Eerbeek			GC 1 58 GC 2 54 GT, GD 45 30. 1. a 1. 3. b				
Deisswil (MM)	GC 1 & 2 13 GT 11 GD 10 21. 2. a 2. 4. b	GC 1 & 2 40 GT 40 GD 40 Februari a 2. 4. b voor GC 1. 5. b voor GD		GC 1 & 2 2,5 GT 2,5 GD 2,5 Februari a 2. 4. b	GC 1 & 2 13 GT 11 GD 10 15. 2. a 2. 4. b	GC 1 & 2 90 GT 70 GD 70 12. 3. a 1. 4. b	
TBM (MoDo)	GC 13 6. 2. a 2. 4. b	GC 40 22. 1. a 2. 4. b	GC 54 11. 1. a 2. 4. b	GC 2,5 — a 2. 4. b	GC 13 — a 2. 4.	GC 90 — a 2. 4. b	GC 425 — a 2. 4. b
Iggesund-Bruks (MoDo)	SBS 13 — a 1. 4. b	SBS 40 — a 1. 4. b	SBS 50 24. 1. a 2. 4. b	SBS 3 — a 1. 4. b	SBS 13 — a 1. 4. b	SBS 90 — a 1. 4. b	SBS 480 — a 1. 4. b
De Lancey		GC 6,5 % 29. 1. a 1. 4. b					
Rena			GC 9,5 % — a 2. 4. b				

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Sarrió Saffa	GC 1 13 GC 2 13 GT 11 GD 10 Januari a 1. 4. b	GC 1 50 GC 2 40 GT 50 GD 40 22. 1. a 1. 4. b	GC 1 58 GC 2 54 GT 45 GD 45 22. 1. a 1. 4. b	GC 1 2,5 GC 2 2,5 GT 2,5 GD 2,5 22. 1. a 1. 4. b	GC 1 13 GC 2 13 GT 11 GD 10 22. 1. a 1. 4. b	GC 1 90 GC 2 90 GT 70 GD 70 19. 1. a 1. 4. b	
Reed P & B (SCA)			GD 28 1. 2. a 2. 4. b				
Feldmühle (Stora)	GC 13 GD 10 1. 2. a 2. 4. b	GC 1 50 GC 2 40 19. 1. a 1. 4. b	GC 1 58 GC 2 54 GD 45 (9,5 %) 2. 2. a 2. 4. b	GC 2,5 GD 2,5 28. 2. a 1. 4. b	GC 13 GD 10 31. 1. a 1. 4. b	GC 90 30. 1. a 2. 4. b	
Kopparfors (Stora)	GC 13 12. 1. a 1. 4. b		GC 1 58 GC 2 54 30. 1. a 1. 4. b	GC 2,5 — a 1. 4. b	GC 13 — a 1. 4. b	GC 90 8. 3. a 4. 4. b	GC 1 535 GC 2 425 30. 1. a 1. 4. b
CBC (Stora)		6-7 % — a 1. 4. b	GC 9,5 % — a 2. 4. b		GC 2 13 GD 2 10		
Tampella Española		GC 2 40 GD 2 40 — a 1. 4. b	GC 2 50 GD 2 50 — a 2. 4. b		GC 2 13 GD 2 10 — a 1. 4. b		
Weig	GD 9 28. 2. a 15. 4. b	GD 40 8. 3. a 15. 4. b	GD 45 — a 2. 4. b	GD 2,5 5. 3. a 15. 4. b	GD 9 DM 8. 3. a 15. 4. b	GD 70 22. 1. a — b	GD 350 8. 3. 15. 4.

G. PRIJSVERHOGING JANUARI 1991

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Buchmann	GC 12 GD 12 24. 9. a 14. 1. b						
Cascades	GC 12 GT 15 GD 12 5. 10. a 7. 1. b	GC 40 GT 50 GD 40 3. 10. a 7. 1. b	GC 40 GT 50 GD 40 5. 10. a 7. 1. b	GC 2,5 GT 3 GD 2,5 — a 7. 1. b	GC 14 GT 17 GD 14 25. 10. a 1. 7. b	GC 80 GT 100 GD 80 17. 10. a 7. 1. b	GC 425 GT 425 GD 425 — a 7. 1. b
Enso Gutzeit							SBS 425 17. 12. a 1. 1. b
Europa Carton	GD 12 — a 7. 1. b						
Finnboard	GC 6-7 % 12-14 5. 10. a 28. 1. b	GC 6-7 % 5. 10. a 27. 1. b	GC 6-7 % 40 5. 10. a 27. 1. b			GC 6 % 5. 10. a 1. 2. b	

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Fiskeby	GD 12 1. 10. a 1. 1. b	GD 40 12. 10. a 1. 1. b	GD 40 15. 10. a 1. 1. b	GD 2,5 10. 8. a 1. 1. b	GD 14 8. 10. a 1. 1. b	GD 80 8. 10. a 1. 1. b	GD 425 17. 10. a 1. 1. b
Gruber & Weber	Doc. G 7-1						
De Eendracht			40 31. 10. a 28. 1. b				
KNP/Badische	GD 12 6. 12. a 14. 1. b		GD 40 21. 11. a 28. 1. b				
Laakmann	GD 14 November a 14. 1. b		GD 40 2. 11. a 14. 1.	GD 2,5 15. 11. a 14. 1.	GD 14 15. 11. a 14. 1. b		
FS/MM	alle 14 September a 7. 1. b	GC, GD 40 GT 45 13. 9. a 7. 1. b	alle 40 17. 9. a 7. 1. b		alle 14 17. 9. a 7. 1. b		
MM/Eerbeek	alle 14 September a 7. 1. b						
Deisswil (MM)	alle 12 17. 9. a 7. 1. b		GC 40 GT 50 GD 40 19. 9. a 7. 1. b	alle 2,5 17. 9. a 7. 1. b		alle 80 17. 9. a 7. 1. b	
Iggesund Workington (MoDo)	GC 12 6. 11. a 14. 1. b	GC 40 19. 10. a 2. 1. b	GC 40 (6 %) 19. 10. a 28. 1. b	GC 2,5 — 2. 1. b	GC 14 30. 10. a 1. 1. b	GC 90	
Iggesund-Bruks (MoDo)	SBS 12 6. 11. a 14. 1. b	SBS 40 19. 10. a 2. 1. b	SBS 40 19. 10. a 28. 1. b		SBS 12 11. 2. a 1. 4. b		
De Lancey		GC 6 % 8. 10. a 2. 1. b					
Rena			GC 40 — 28. 1. b				
Sarrió Saffa	alle 12	GC 40 GT 45 GD 40 5. 10. a 2. 1. b	alle 40 5. 10. a 31. 1. b	alle 2,5 11. 10. a 2. 1. b	alle 14 — 2. 1. b	alle 90	
Reed P & B (SCA)	GD 12 later: 7 — 1. 1. b		GD 40 29. 10. a 28. 1. b				

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.

	Duitsland (DM/100 kg)	Frankrijk (Ffr./100 kg)	Verenigd Koninkrijk (£/ton)	België (Bfr./kg)	Nederland (Hfl./100 kg)	Italië (lire/kg)	Denemarken (Dkr./ton)
Feldmühle (Stora)	alle 12 19. 9. a 2. 1. b	GC 40 GT 50 GD 40 20. 9. a 2. 1. b	alle 40 24. 9. a 2. 1. b	alle 2,5 26. 9. a 2. 1. b	alle 14 20. 9. a 2. 1. b	alle 90 — a 1. 1. b	alle 425 — a 2. 1. b
Kopparfors (Stora)	GC 12 19. 9. a 7. 1. b	GC 40 19. 9. a 7. 1. b	GC 40 19. 9. a 7. 1. b	GC 2,5 19. 9. a 7. 1. b	GC 14 19. 9. a 7. 1. b	GC 80 19. 9. a 7. 1. b	GC 425 8. 10. a 7. 1. b
Tampella Española					alle 14 10. 12. a 1. 2. b		
Weig	GD 12 9. 11. a 15. 1. b	GD 40 7. 11. a 15. 1. b	GD 40 — a 15. 1. b	GD 2,5 20. 11. a 15. 1. b	GD 12 DM 13. 11. a 15. 1. b		GD 460 12. 11. a 15. 1. b

Opmerking: De belangrijkste producenten die op de Spaanse markt leveren (Cascades, Finnboard, MoDo, Feldmühle en Tampella Española) verhoogden allen hun prijzen met 5 pta/kg.

(1) a = datum waarop de prijsverhoging aan de afnemers is medegedeeld.
b = datum waarop de prijsverhoging is ingegaan.